

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Veronika Srbová

**Národ v rodině a rodina v národě. Typ vlastenecké
měšťanské rodiny na příkladu rodiny dr. Václava
Staňka**

**Nation in family and family in nation. The type of
patriotic town family, example of Dr. Václav
Staněk's family**

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí své diplomové práce doc. PhDr. Magdaléně Pokorné, CSc., za pomoc s výběrem tématu, cenné připomínky v průběhu psaní práce a v neposlední řadě za trpělivost s mým textem. Zároveň děkuji pracovníkům Památníku národního písemnictví v Praze za ochotu zpřístupnit mi z fondu Václava Staňka vše, co jsem potřebovala, a za aktivní přístup a rady k tématu. Dík patří i mým blízkým, kteří mi byli oporou během studia a psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne ....

Obsah

Úvod.....	6
Literatura.....	7
Prameny	10
Poznámka k psaní některých jmen	12
1 Václav Staněk a jeho rodina v době předbřeznové	13
1.1 Václav Staněk.....	13
1.2 Karolina Staňková.....	15
1.3 Dopisy z doby zasnoubení	18
1.3.1 Forma.....	18
1.3.2 Obsah.....	19
1.4 Manželé Staňkovi.....	20
1.5 Rodina Staňkových	22
2 Politická a společenská situace do roku 1848 a aktivity rodiny Staňkových.....	26
2.1 Doba předbřeznová	26
2.2 Formy sociability	28
2.3 „Salon“ u Staňkových a Fričových	29
2.4 Širší rodina	32
3 Léta 1848 a 1849.....	36
3.1 Bouřlivé jaro, slovanský sněm a svatodušní bouře	36
3.2 Sněm ve Vídni.....	39
3.3 Sněm v Kroměříži	42
3.4 Dopisy Václava Staňka ze sněmu ve Vídni a Kroměříži	44
3.4.1 Václav Karolině – politika, veřejná činnost	46
3.4.2 Václav Karolině – všední starosti.....	47
3.4.3 Dopisy od dětí a pro děti	49
3.4.4 Karolina Václavovi – život v Praze.....	49
3.4.5 Vztah manželů	50
4 Rodina Staňkových ve veřejném prostoru od konce revoluce po ústavní éru	52
4.1 Události	52
4.2 Přátelé.....	57
5 Rodinný život Staňkových v padesátých a šedesátých letech 19. století.....	60
5.1 (Ne)všední dny	60
5.2 Výchova a vzdělání	61

5.3	Nejstarší dcera Božena Staňková	65
5.3.1	Vztah matky a dcery	67
5.3.2	Vztah dcery a otce	70
5.4	Synové.....	71
5.4.1	Nejstarší syn Abund	72
5.4.2	Jaromír.....	73
5.5	Poslední léta lékaře Václava Staňka	74
5.6	Pokračování rodiny	75
	Závěr	79
	Seznam použitých pramenů	81
	Seznam použité literatury	82
	Monografie	82
	Články.....	84
	Sborníky	84
	Literatura faktu	85
	Beletrie	85
	Seznam příloh	86
1.	Karolina Staňková s dcerou Boženou	86
2.	Václav Staněk v roce 1869	86
3.	Náhrobky rodin Staňkových, Fričových a Čelakovských na Olšanských hřbitovech v Praze	86
	Přílohy.....	87
	Příloha 1.....	87
	Příloha 2.....	88
	Příloha 3.....	89

Úvod

„Miluji Tě jako vlastenec svůj narod,“ napsal Václav Staněk své manželce Karolině, rozené Reisové, z říšského sněmu v Kroměříži 27. ledna 1849.

Václav Staněk byl lékař a autor prvních česky psaných odborných prací z oblasti medicíny, vlastenec a přítel Františka Ladislava Čelakovského, Františka Palackého, Františka Ladislava Riegra, Josefa Friče, Karla Aloise Vinařického a dalších mužů českého vlasteneckého života poloviny 19. století. Oženil se s Karolinou Reisovou, která pocházela z německé rodiny, stala se však pod vlivem svého manžela vlastenkou a plně se ztotožnila s českým emancipačním hnutím. Jejich byt v Pasířské, dnes Palackého ulici, se stal jedním z center setkávání vlastenců, spisovatelů a také „vzdělávacích“ dívek v době předbřeznové. V roce 1848 se Václav Staněk stal poslancem říšského sněmu, v padesátých letech se účastnil práce na české vědecké terminologii a v šedesátých letech spoluzakládal Spolek lékařů českých. Tolik tedy faktografie, známá dnes jen již odborné veřejnosti. Není toho mnoho, nicméně „velké dějiny“ vlastně ani více vědět nepotřebují.

V Literárním archivu Památníku národního písemnictví se nachází pozůstalost Václava Staňka, která při letmém pohledu potvrzuje výše řečené – Staněk si psal s Čelakovským, Riegre, Vinařickým a dalšími a z říšského sněmu v letech 1848 a 1849 posílal domů dopisy téměř každý den. Pozůstalost toho však obsahuje mnohem víc – dopisy matky čerstvě provdané dceři, dopisy otce a ani z dopisů z let 1848–1849 se nedozvídáme pouze to, kdo byl zvolen předsedou sněmu a kdo pronesl strhující řeč. Na základě tohoto mimořádného pramene se v předkládané práci pokouším zmapovat život konkrétní české vlastenecké rodiny a její vztah k „veřejnému“ i soukromému.

Tato práce pokrývá zhruba období od třicátých let do počátku sedmdesátých let 19. století. Mezníky zde netvoří „velké dějiny“, ale právě naopak „malé dějiny rodiny“, tedy seznámení Václava Staňka s Karolinou Reisovou na sklonku dvacátých let a úmrtí obou manželů na konci šedesátých, resp. počátku sedmdesátých let. Práci jsem rozčlenila do šesti kapitol. První a druhá kapitola se zabývají tzv. „dobou předbřeznovou“, během níž se Václav Staněk a jeho žena stali důležitými aktéry pražské české vlastenecké společnosti. Třetí kapitola je věnována letům 1848 a 1849, která přinesla Václavu Staňkovi zřejmě nejdůležitější „angažmá“, a to na říšské radě ve Vídni a následně v Kroměříži. Čtvrtá kapitola je věnována padesátým a šedesátým letům, charakterizovaným postupným ústupem rodiny z veřejného života, a závěrečná, pátá kapitola se soustřeďuje na záležitosti rodinné, včetně dalších životních osudů dětí Staňkových.

Literatura

Z přehledových prací pro dané období jsem využila především příslušného dílu *Dějin zemí Koruny české*¹ a prací Jiřího Štaifa,² Miroslava Hrocha³ a Otty Urbana.⁴ Významnou část práce tvoří analýza korespondence rodiny z „bouřlivého roku“ 1848. Základními pracemi k tomuto období zůstávají *Český rok 1848* Františka Roubíka⁵ a *České hnutí roku 1848* Karla Kazbundy.⁶ Pro události vídeňského, resp. kroměřížského sněmu je dodnes jedinou ucelenou publikací *Kroměřížský sněm* Otty Urbana.⁷ Nedocenitelným pomocníkem při studiu dílčích problémů mi byly plzeňské sborníky.⁸

Samotnému Václavu Staňkovi byly dosud věnovány pouze kratší studie,⁹ především studie Ludmily Hlaváčkové,¹⁰ důležitým vodítkem pro další badatele je také zpráva o fondu Václava Staňka, uloženém v LA PNP.¹¹ Vznikly rovněž práce věnující se Václavu Staňkovi a jeho rodině v souvislosti se schůzkami dívek toužících po vzdělání – tyto schůzky bývají v literatuře někdy označovány jako jeden z prvních českých salonů.¹²

Jak jsem již naznačila v úvodu, má práce se dotýká i „dějin žen“ a „dějin rodiny“. Literatura, především k prvnímu z témat, dosahuje v současné době šíře, již nelze plně obsáhnout. Bádání o ženách se začalo rozvíjet v souvislosti s rozvojem akademického feminismu a s rozkladem do té doby určujících metodologických modelů v šedesátých letech 20. století a

---

¹ BĚLINA, Pavel – HLAVÁČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela, *Velké dějiny zemí Koruny české XI. a 1792–1860*, Praha – Litomyšl 2013.

² ŠTAIF Jiří, *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830–1851*, Praha 2005.

³ HROCH Miroslav, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*, Praha 1999.

⁴ URBAN, Otto, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982; URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 1978, s. 42.

⁵ ROUBÍK, František, *Český rok 1848*, Praha 1948.

⁶ KAZBUNDA, Karel, *České hnutí roku 1848*, Praha 1929; nověji např. ŠTAIF, Jiří, *Revoluční léta 1848–1849 a české země*, Praha 1990; z jiného úhlu pohledu např. KLÍMA, Arnošt, *Češi a Němci v revoluci 1848–1849*, Praha 1988, a RANDÁK, Jan, *Kult mrtvých. Smrt a umírání v revoluci 1848*, Praha 2007.

⁷ URBAN, Otto, *Kroměřížský sněm*, Praha 1998.

⁸ Např. LORENZOVÁ Helena – PETRASOVÁ Taťána (eds.), *Salony v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.–14. března 1998. Praha 1999; LORENZOVÁ Helena – PETRASOVÁ Taťána (eds.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004.

⁹ REINSBERG, Josef, *V. Staněk*, in: *Časopis lékařů českých* 44, 1905, s. 615–618; LIŠKUTÍN, Ivo, *MUDr. V. Staněk, J. E. Purkyně, V. Náprstek*, in: *Přátelský okruh Boženy Němcové*. Praha 1946, s. 41–46; PALIVÉC, Viktor, *Dr. Václav Staněk, lékař a spisovatel*, in: *Časopis lékařů českých* 128, č. 40, 1989, s. 1272–1273.

¹⁰ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Dr. Václav Staněk. 180 let od narození*, in: *Časopis lékařů českých* 123, 1984, s. 1251–1252; HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Ze života českého praktického lékaře u nás v minulém století*, in: *Časopis lékařů českých* 108, 1969, s. 993–996.

¹¹ DÖRFLOVÁ, Yvetta, *Zapomenutý lékař Václav Staněk*, in: *Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře*, Praha 2004, s. 455–462.

¹² PALIVÉC, Viktor, *Salon doktora Staňka*, in: *Věstník českých lékařů* 6, č. 35, 1944, s. 483–484; nověji MACURA, Vladimír, *Příběh encyklopedie dam*, in: *Tvar* 5, 15. 3. 1998; MACURA, Vladimír, *Božena Němcová jako encyklopedistka*, in: *Česká literatura*, č. 2, 1998; MACURA, Vladimír, *Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy*, in: LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Taťána, *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 79.

zaměřilo se na prokazování různých forem diskriminace žen, přičemž názory a východiska legitimní pro 20. století byly promítány do minulosti.¹³ Později se „dějiny žen“ inspirovaly německými sociálními dějinami a historickou demografií a antropologií a soustředily se na hledání „autentické“ ženské zkušenosti a kultury. Autorky jako Karin Hausenová, Gisela Bocková, Heidi Wunderová, Beatrix Bastlová, Ute Frevertová nebo Eva Lebouvieová prokázaly, že minulost žen nelze zkoumat jen z perspektivy bezmoci a podřízenosti. Historickou antropologií, demografií a sociologií se inspirovalo i francouzské bádání o ženách v rámci *nouvelle histoire*, soustřeďující se na ženské role spojené s jednotlivými životními cykly. Završením těchto snah bylo monumentální dílo *Histoire des femmes en Occident* Georgese Dubyho a Michelle Perrotové, vycházející v letech 1987–1992. České „dějiny dějin žen“ se začaly psát až po roce 1989, jako jeden z prvních počínů je možno uvést sborník *Žena v dějinách Prahy* z roku 1996.¹⁴ Dále je třeba zmínit především práce Mileny Lenderové,¹⁵ Pavly Horské,¹⁶ Marie Bahenské¹⁷ a Marie Neudorflové.¹⁸ O ženách pražské buržoazie 19. století máme i dílo z pera francouzské badatelky českého původu Heleny Volet-Jeannertové.¹⁹ Souhrnné dílo pro české prostředí představuje práce *Žena v českých zemích od středověku po současnost*.²⁰

Dítě se jako téma objevuje v historiografii od šedesátých let 20. století. Mezi historiky nepanuje shoda v otázce postavení dítěte v dějinách. Francouzský badatel Phillippe Ariés tvrdí, že středověká a raně novověká společnost neměla k dítěti žádný vztah a změna přišla až v druhé polovině 18. století. Jedná se o tzv. „černou legendu“. Druhá skupina historiků však přišla s tzv. bílou legendou a namítala, že dítě bylo milováno a uznáváno i ve středověku a raném novověku. Oba tábory se však shodují v tom, že středem pozornosti se dítě stává až v průběhu století devatenáctého.²¹ Z literatury zabývající se tématem dítěte v dějinách českých

¹³ LENDEROVÁ, Milena – MAUR, Eduard – KOPIČKOVÁ, Božena, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2008, s. 7.

¹⁴ PEŠEK, Jiří – LEDVINKA, Václav (eds.), *Žena v dějinách Prahy*. Sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993, Praha 1996.

¹⁵ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999; LENDEROVÁ, Milena, *A ptáš se, knížko má... Ženské deníky 19. století*, Praha 2008.

¹⁶ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999.

¹⁷ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

¹⁸ NEUDORFLOVÁ, Marie L., *České ženy v 19. století: Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1994.

¹⁹ VOLET-JEANNERTOVÁ, Helena, *La femme bourgeoise a Prague 1860–1895. De la philanthropie a l'émancipation*, Ženeva 1988.

²⁰ LENDEROVÁ, Milena – MAUR, Eduard – KOPIČKOVÁ, Božena, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2008; dále např. LENDEROVÁ, Milena (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002, a ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (eds.), *Dějiny ženy aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie* (IV. pardubické bienále, 27.–28. dubna 2006), Pardubice 2006.

²¹ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 12–13.

zemí je pro zkoumané období zatím jedinou syntézou dílo Mileny Lenderové a Karla Rýdla *Radostné dětství?*²² V české historiografii je relativně silně zastoupena badatelská skupina historiků rodiny, skupina, která jak v české historické demografii, tak mezi českými a moravskými etnografy nepřetržitě působí po mnoho let.²³

---

²² LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha – Litomyšl 2005.

²³ Zde můžeme připomenout alespoň souhrnnou práci FIALOVÁ, Ludmila et al., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.

Prameny

Základním pramenem pro tuto práci je pozůstalost MUDr. Václava Staňka, uložená v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP).²⁴ Ve fondu nalezneme doklady vlastní i rodinné, rukopisy a tisky Staňkovy i cizí a opisy písní. Pro zpracování této práce byla nejdůležitější korespondence. Zachovala se přijatá i odeslaná korespondence Václava Staňka, jeho manželky Karoliny Staňkové, dcery Boženy Staňkové, provdané Šetlíkové, a synů Abunda a Ladislava Staňkových. Ve fondu se nalézají odeslaná korespondence syna Jaromíra Staňka, přijatá korespondence syna Josefa Staňka a jeho ženy Marie a přijatá korespondence Josefa Šetlíka, zetě Václava a Karoliny Staňkových. Zachována je, v této práci pro časový přesah nevyužitá, korespondence vnuka Staňkových Břetislava Šetlíka a rodiny Šetlíkových.

Všechny dopisy byly psány česky a latinkou. Jen na počátku vztahu psal Václav Staněk Karolině kurentem. Karolina se v češtině dopouštěla řady chyb, rychleji se jí psalo německy, alespoň ještě roku 1845.²⁵ Zde je však nutno si uvědomit, že Staňkova generace vlastenců se češtinu učila až v dospělém věku, jejich vzdělání bylo německé. O výrazném kvalitativním zlomu v užívání češtiny dochází až od šedesátých let 19. století v souvislosti s výukou češtiny na základním stupni škol.²⁶ Avšak u dívek a žen byla čeština ještě na konci 19. století často horší než u chlapců.²⁷ Radost z obdrženého dopisu a obavy o zdraví vzdálené milované osoby nebo osob nechybí v souladu s dobovým územím v žádném z jejich vzájemných dopisů.²⁸

V souladu se současnými edičními trendy byla využita metoda transliterace, která nám umožňuje lepší vhled do znalosti češtiny aktérů než transkripce.²⁹ Tam, kde to bylo možné, jsem se snažila zachovat původní členění textu, někdy však nebyly hranice odstavců zcela jasné. Zmínila jsem rovněž oslovení a podpisy, které pisatele mnohdy výrazně charakterizují. Zařaditelné vpisky jsou na patřičných místech bez vyznačení doplněny. Tam, kde text podtrhl

---

²⁴ Více o fondu Václava Staňka viz DÖRFLOVÁ, Yvetta, *Zapomenutý lékař Václav Staněk*, in: *Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře*, Praha 2004, s. 455–462.

²⁵ Viz Karolina Staňková Václavu Staňkovi, 12. srpna 1845: „*Bože už je 11 Hodin ja bych nebyla hotová, tedy odpost, ja muším nemecky psát.*“ Zároveň však v části dopisu opět přechází do češtiny.

²⁶ Roku 1864 schválil český zemský sněm zásadu rovnoprávnosti češtiny a němčiny ve školách, žáci měli jeden jazyk jako vyučovací a druhý jako povinný. BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 32.

²⁷ Tamtéž, s. 10.

²⁸ Viz dopisy Marie Ventové-Čelakovské, in: SLAVÍK, Bedřich (ed.), *Srdce a doba. Listy českých žen*, Praha 1942, s. 159–162.

²⁹ Více viz např. LEUWEN-TURNOVCOVÁ, Jiřina van – STRÁNÍKOVÁ, Jana, *Poznámky k variantnosti úzu v osobní korespondenci patriotických kruhů (první polovina 19. století)*, in: Božena Němcová – jazyková a literární komunikace ve středoevropském kontextu. Sborník z mezinárodního kolokvia, Praha 2007, s. 88–114; LEUWEN-TURNOVCOVÁ, Jiřina van – STRÁNÍKOVÁ, Jana, *Ženské vzdělání, diglosie a gender v českém 19. století*, in: Božena Němcová. Život – dílo – doba. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7.–8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové, Česká Skalice 2006, s. 103–130.

pisatel, jsem podtržení ponechala a vyznačila, že text podtržením zdůraznil pisatel. Vypuštění textu je vyznačeno (...). Vzhledem ke způsobu uložení archiválií v LA PNP je u dopisů citován pouze adresát, příjemce a datum.

Z vydané korespondence je pro mou práci významná edice korespondence Boženy Němcové;³⁰ vydána byla také korespondence Karla Aloise Vinařického³¹ a Václava Staňka s Františkem Ladislavem Čelakovským z let 1848–1849.³²

Ve své práci využívám jako pramene také memoárové literatury, na prvním místě *Paměti Josefa Václava Friče*.³³ Původně chtěl Josef Václav Frič sepsat historii celého svého života, rozdělenou na dvě části – Do třicíti let a Od třicíti let. Napsal však nakonec pouze první část, kterou rozčlenil na čtyři díly. První díl a polovina druhého je literární, zbytek politický. Začal psát roku 1884, první díl vyšel už v následujícím roce, ale vydávání dalších dílů se protahovalo – čtvrtý, poslední díl vyšel až roku 1891. *Paměti* psal Josef Václav Frič v době bojů mezi staročechy a mladočechy, ve kterých stál na straně mladočechů. Ve svém díle podal zkrácený obraz sebe samého jako vůdce radikálů, stejně jako státoprávního programu, který radikálům zpětně přiznal, byť jej v roce 1848 neměli. Pravdivě naopak líčí petiční akci a s ní související jednání a svatodušní bouře.³⁴ Pro účely této práce byly *Paměti* využity jako doplněk rodinné korespondence Staňkových. O řadě událostí a někdy o celých obdobích se z dochovaných dopisů bohužel nedozvídáme, protože se nedochovaly, jak se domníváme, nebo jednoduše proto, že rodina žila pohromadě a nebyl důvod si psát dopisy. Zároveň na několika místech práce používám *Paměti* jako možnou analogii k dění v rodině Staňkových, která byla rodině Josefa Václava velmi blízká, a jeví se jako pravděpodobné, že některé mechanismy mohly fungovat podobně, či dokonce stejně. Dílčí informace spíše pro generaci dětí a vnuků rodiny Staňkových přináší *Zápisky Jaromíra Čelakovského*.³⁵ Okrajově jsem využila i memoárů Josefa Bojislava Pichla³⁶ a Jakuba Malého.³⁷

Preskriptivní dílo Honoraty Zapové *Nezabudky* jsem využila pro vhled do dobové praxe přemýšlení o ženách; toto dílo bezesporu ovlivnilo i ženy v rodině Staňkových. Dílko bylo

---

³⁰ ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové I–IV*, Praha 2003–2006.

³¹ *Karla Aloise Vinařického korespondence a spisy pamětní III*, Praha 1914.

³² ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Vzájemné dopisy Frant. Lad. Čelakovského a Václava Staňka*, in: *Časopis Českého musea*, č. 45, 1871, s. 219–245, s. 365–384; č. 46, 1872, s. 17–40, s. 165–187, s. 313–384.

³³ Měla jsem možnost pracovat s vydáním z roku 1885, bohužel však jen s prvním dílem. Pro další tři díly jsem využila edici redigovanou Karlem Cvejnem na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století.

³⁴ Dle HEIDLER, Jan, *Kritika „Paměti Jos. Václ. Friče“*, in: *Český časopis historický*, č. 18, 1912, s. 38–59.

³⁵ ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Moje zápisky 1871–1914*, Praha 2004. Jedná se však především o zápisky politické, vztahující se k letům 1899–1914.

³⁶ PICHL, Josef Bojislav, *Vlastenecké vzpomínky*, Praha 1936.

³⁷ MALÝ, Jakub, *Vzpomínky a úvahy starého vlastence*, Praha 1872.

napsáno mezi 10. říjnem 1854 a 12. dubnem 1855, první vydání je datováno rokem 1859.³⁸ Věnuje se ve čtyřech oddílech otázkám ženského pohlaví jako takového, ženským ctnostem a nectnostem a „citovým záležitostem“ (přátelství, lásce, manželství, mateřství).

Poznámka k psaní některých jmen

Manželka Václava Staňka bývá často i v odborné literatuře nazývána „Lotty“ nebo „Lotynka“. V této práci jsem se rozhodla používat základní podobou jejího jména, tedy Karolina, protože se tak sama v dopisech podepisovala – z toho, možná mylně, usuzuji, že si také přála být tak oslokována. Rozkolísané je psaní Karolinina dívčího příjmení – objevuje se varianta s jedním i dvěma „s“, modernější literatura uvádí podobu s jedním „s“, které se v práci držím i já. Posledním „jmenným oříškem“ je podoba jména rodiny, ze které pocházela Karolinina matka. Opět nacházíme často dvě varianty: Bachovenovi i Bachofenovi. Zde jsem se přidržela podoby jména, kterou užíval i Clemens Bachofen, synovec Karolinina strýce a v šedesátých letech 19. století poslanec českého zemského sněmu.

---

³⁸ ZAPOVÁ, Honorata z Wisniovských, *Nezabudky. Dar naším pannám*, 2. vydání, Praha 1863.

1 Václav Staněk a jeho rodina v době předbřeznové

1.1 Václav Staněk

Václav Staněk se narodil 4. září 1804 v Jarpicích čp. 31 (dnes již neexistující číslo popisné) jako syn sedláka Josefa Staňka.³⁹ Z výběru kmotrů – mlynář, mlynářka a sedlák – můžeme usuzovat, že se rodina pohybovala ve vyšších vrstvách vesnické společnosti, byť u mlynářů bylo zcela běžné, že se díky své vážnosti stávali kmotry mnoha dětí.⁴⁰ V letech 1818–1824 studoval Staněk na piaristickém gymnáziu ve Slaném.⁴¹ Jeho spolužáky byli jeho budoucí celoživotní přátelé Josef Frič a Karel Alois Vinařický. Staněk a Frič následně společně studovali a bydleli v Praze.⁴² Po absolvování povinné dvouleté filozofie se Václav Staněk rozhodl pro lékařskou fakultu, která byla v první polovině 19. století nejvýznamnější fakultou Karlo-Ferdinandovy univerzity,⁴³ a Josef Frič pro fakultu právnickou. Studium medicíny bylo pětileté a studijní taxy a poplatky činily 400 zlatých konvenční měny.⁴⁴ Přednášelo se v Karolinu, kde se tehdy nacházela i právnická fakulta a kde byl vybudován anatomický ústav, jenž dle dobových svědectví patřil rovněž mezi nejlépe zařízené svého druhu.⁴⁵ Lékařská fakulta zaznamenala ve dvacátých letech 19. století prudký nárůst počtu posluchačů – z padesáti čtyř studentů v roce 1820 na 215 v roce 1830, z nichž absolvovalo devět.⁴⁶ Václav Staněk promoval roku 1832 a jeho disertační práce, ve stejném roce publikovaná u Jana Hostivíta Pospíšila, se zabývala lázněmi ve Mšeném.⁴⁷ Po promoci působil několik měsíců jako asistent Antonína Jungmanna na porodnické klinice. V letech 1832–1833 sloužil Václav na příkaz vlády jako tzv. okresní cholery lékař, postupně v okresech nymburském, turnovském, třebeňském, bílinském, davešském a blatenském. Roku 1833 si otevřel v Praze soukromou praxi a o dva roky později si doplnil ranhojičské (chirurgické) zkoušky. Ačkoli

³⁹ <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/4282/48>, stav k 1. 5. 2015.

⁴⁰ Např. semilská mlynářka Terezie Riegrová, matka Františka Ladislava Riegra, byla za kmotru desítkám novorozenců. Viz LENDEROVÁ Milena, *K hřichu i modlitbě*, s. 20.

⁴¹ Gymnázium zde bylo založeno po roce 1805 jako důsledek svolení císaře Františka obnovovat gymnázia, jejichž počet byl drasticky omezen Josefem II., což se však projevilo nedostatkem absolventů a následně profesí důležitých pro stát – duchovních a gymnaziálních profesorů.

⁴² Josef Václav Frič, syn Josefa Friče, ve svých Pamětech zmiňuje jedinou událost, která přátelství Friče a Staňka zkalila. Staněk se s Fričem vždy dělil o vše, co mu rodiče poslali ze statku do Prahy na přilepšenou, jednou se však rozhodl, že vše přeměří na milimetr přesně, a vše, včetně jitrnic, poctivě rozpůlil. Frič mu to nějakou dobu nemohl zapomenout. Viz FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 23. Jindy zase přátelé, již svorně, hodili do okna profesora Nejedlého kámen zabalený do papíru, na němž bylo vymalováno velké ypsilon. Tamtéž, s. 24.

⁴³ HAVRÁNEK, Jan (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III. 1802–1918*, Praha 1997, s. 66.

⁴⁴ Tamtéž, s. 52.

⁴⁵ Tamtéž, s. 55.

⁴⁶ Tamtéž, s. 58 – 59.

⁴⁷ Celý název práce zní *Die Mineralwässer und die Bäder zu Mšeno (Mscheno) in Böhmen rakonitzer Kreise in Geschichtlicher, topographischer, chemischer und medizinischer Beziehung*, Prag 1832.

bylo možné se v Praze soukromou praxí uživit,⁴⁸ Václav Staněk si nikdy nevybudoval dostatečně rozsáhlou a výnosnou klientelu, která by mu zajistila solidní materiální zabezpečení. Nebyl ani lékařem svých příbuzných a známých. Svým pacientům radil hlavně lázně, obklady a podobné přírodní léčebné procedury, a to v době, kdy byly ještě zcela běžné drastické léčebné metody, jako např. hojné pouštění žilou. Byl také proti nadměrnému podávání léků, ale to vše vzbuzovalo v 19. století spíš nedůvěru,⁴⁹ byť např. vodoléčba byla kolem poloviny 19. století módní záležitostí. Staněk zřejmě neměl ordinaci doma, chodil do bytu svých pacientů. Několikrát se pokoušel získat místo úředního lékaře a vylepšit tak rodinnou finanční situaci.⁵⁰ Roku 1845 hledal srbský knížecí dvůr osobního lékaře pro tehdy panujícího knížete Alexandra Karad'orděviče a nabídku na místo s pevným platem 1 200 zlatých ročně obdržel také Václav Staněk zásluhou Janka Šafaříka, synovce Pavla Josefa Šafaříka. Do Bělehradu se dokonce osobně vypravil, ale nabídku nakonec odmítl.⁵¹

Václav Staněk se kromě své lékařské praxe věnoval i psaní básní⁵² a především odborných prací. Sbíral také materiál ke zdokonalování české odborné terminologie, excerpoval slovanské časopisy, slovníky i jiné publikace a vybízel k tomu i mladší kolegy a mediky.⁵³ S Vladimírem Macurou tak můžeme říct, že se Staněk snažil o obrozenecký ideál plně rozvinuté osobnosti, člověka-vlastence, aktivně zasahujícího současně do celé řady oblastí kultury.⁵⁴ První článek *O potřebnosti řeči české pro lékaře* uveřejnil Staněk roku 1834 v Květech. V této práci upozorňoval na nutnost znalosti jazyka obyvatelstva na příkladu nedávné cholery epidemie, neboť lidé nedůvěřovali lékařům, kteří jim nebyli schopni poradit v jejich mateřštině. V roce 1840 pak vydal vlastním nákladem své zřejmě nejslavnější dílo – první českou anatomii nazvanou *Základové pitvy čili soustavní rozbor a popis těla lidského a jednotlivých jeho částek*. Jednalo se o první českou vědeckou lékařskou knihu,

---

⁴⁸ Marie Bahenská uvádí, že to bylo možné právě jen v Praze a lázeňských městech. Viz BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 60.

⁴⁹ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Ze života českého praktického lékaře u nás v minulém století*, in: Časopis lékařů českých 108, 1969, s. 994.

⁵⁰ Tamtéž, s. 995.

⁵¹ Osobním lékařem srbského knížete se nakonec stal Maxmilian Ott z Nového Bydžova, vídeňský kolega Františka Cyrila Kampelíka. Viz BASS, Eduard, *Čtení o roce osmačtyřicátém*, Praha 1940, s. 492–493. Janko Šafařík mu to v dopise vyčetl. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence přijatá, Janko Šafařík Václavu Staňkovi, 13. října 1845. Ve stejném dopise se zmiňuje i o Míně Volfové, jedné z dívek, která se účastnila schůzek u Staňkových a v té době působila v Bělehradě jako vychovatelka.

⁵² O skládání básní se Václav pokoušel v dopisech své budoucí manželce. Viz např. Václav Staněk Karolíně Reisové, 11. září 1829. Rukopisy dalších básní se zachovaly v jeho fondu. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, rukopisy vlastní.

⁵³ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Dr. Václav Staněk, 180 let od narození*, in: Časopis lékařů českých 123, 1984, s. 1252.

⁵⁴ MACURA, Vladimír, *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*, 2., rozšířené vydání, Jinočany 1995, s. 20.

v níž byl položen základ české anatomické terminologie, kterou z valné části vytvořil sám Václav Staněk.⁵⁵ O rok později vydal Staněk práci *Krátký přehled lebosloví*. Přírodovědecké články uveřejňoval v časopisech Krok, Vlastimil a v Časopise Českého musea. Jako třetí díl Malé naukové encyklopedie, vydávané Maticí českou, byl roku 1843 vydán Staňkův *Přírodopis prostonárodní*⁵⁶ a o tři roky později přeložil a upravil spis drážďanského lékaře Eduarda Schmalze – tento spis vyšel v Časopise Českého musea pod názvem *O hluchoněmotě* a později jako samostatný spis s titulem *Snadné navedení, jak by se hluchoněmota v prvních letech dětství poznala a hluchoněmé děti doma přiměřeně vychovati daly*. Jak upozornil Vladimír Macura, užití češtiny jako jazyka vědeckého bylo důležitým momentem, neboť povýšení češtiny na jazyk vědy prokazovalo její způsobilost zaujmout místo mezi vzdělanými jazyky evropskými;⁵⁷ cílem tedy mnohdy nebyl rozvoj vědy jako takové, ale v první řadě rozvoj jazyka.⁵⁸

Václava Staňka můžeme označit za příslušníka české národní elity, kterou Jiří Štaif označuje jako tzv. alternativní elitu, která využila vakua vzniklého pasivitou starých elit, jež pod tlakem společenských událostí neměly odvahu poskytnout středním vrstvám přiměřený prostor pro jejich občanskou seberealizaci, zároveň jim však nebránily v jejich kulturních aktivitách.⁵⁹ Tato českojazyčná elita měla jen jednu ze tří základních a konstitutivních složek legitimizujících elity – chyběl jí původ i bohatství, měla však autoritu.⁶⁰

1.2 Karolina Staňková

Karolina Staňková se narodila 7. července 1813 v Rožmitále pod Třemšínem a byla dcerou Antona Reise a Marie Anny Bachofenové von Echt, kteří do Čech přišli z Porýní za dobrodružných okolností. Marie Anna byla dcerou pobočního rádce trevírského biskupa, knížete Salma, který se posléze stal pražským arcibiskupem. Otec Marie Anny se po jeho odchodu usadil s rodinou v Koblenzi, kde pak působil jako advokát, a rodina se stýkala i s francouzskými emigranty. Abund, bratr Marie Anny, se po bitvě u Jeny roku 1806 přidal spolu se svým přítelem Antonem Reitem k tajnému spolku Tugendbund, a měli dokonce připravovat protinapoleonské spiknutí v pevnosti Ehrenbreitensteinu; to však bylo prozrazeno,

---

⁵⁵ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Dr. Václav Staněk, 180 let od narození*, in: Časopis lékařů českých 123, 1984, s. 1251–1252.

⁵⁶ Vyšel ještě dvakrát, a to v letech 1851 a 1864.

⁵⁷ MACURA, Vladimír, *Znamení zrodu*, s. 17.

⁵⁸ Tamtéž, s. 51.

⁵⁹ ŠTAIF, Jiří, *Obezřetná elita*, s. 113.

⁶⁰ BEZECNÝ, Zdeněk – LENDEROVÁ, Milena, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: LENDEROVÁ, Milena – BEZECNÝ, Zdeněk – KUBEŠ, Jiří (eds.), *Proměny elit v moderní době*. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka, České Budějovice 2003, s. 40.

a proto museli oba prchnout.⁶¹ Abund Bachofen našel útočiště v Čechách jako nadlesní na rožmitálském panství, které patřilo již zmíněnému bývalému trevírskému biskupu a pražskému arcibiskupu Salmovi. Anton Reis se pokusil uprchnout společně s Marií Annou, ale první pokus o společný útěk se nezdařil, a tak se do Čech dostal zatím pouze on a usadil se rovněž v Rožmitále pod Třemšínem, kde pak působil jako šichmistr arcibiskupských železných dolů. Marie Anna jej pak odvážně následovala zcela sama a v roce 1806 slavili v Rožmitále pod Třemšínem svatbu. Manželům Reisovým se postupně narodily tři dcery: roku 1809 první dcera Johana, o čtyři roky později Karolina a roku 1817 poslední dcera Antonie. Pro plicní nemoc byl Anton Reis roku 1821 přeložen z Rožmitálu do Prahy; zde spravoval sklad a prodejnu arcibiskupského železa ve Vodičkově ulici (v místech dnešního paláce Lucerna). Anton Reis zemřel pouhý rok po přestěhování do Prahy, Marie Anna jej přežila o čtrnáct let. Nabízí se samozřejmě otázka, do jaké míry se Reisovi „počeštili“, zda uměli nebo se učili česky a zda ovládnutí češtiny vůbec považovali za důležité. O tom, že k češtině a možná i rozvíjejícímu se českému hnutí neměli vztah zcela lhostejný, by mohl svědčit fakt, že nechali své dcery učit češtině. To je však také jediná věc, kterou o jejich vztahu k této otázce můžeme s určitostí říci. Informaci z Fričových *Pamětí*, že přítelem Antona Reise byl rožmitálský učitel Jakub Jan Ryba, se nepodařilo ověřit a měli bychom ji brát s rezervou, byť by toto přátelství mnohé vysvětlovalo.

Jakou budoucnost před sebou měla osmiletá Karolina Reisová, když se s rodiči přestěhovala do Prahy? „Dějiny žen“ se zabývají novým pohledem na společnost, který promýšlelo osvícenství, a v rámci těchto úvah i na ženu a její úlohu ve společnosti. Nelze jednoznačně říci, že by se jednalo o pozitivní nebo negativní obrat. Na jedné straně byla zformulována představa „oddělených sfér“, která ženě jasně určila domov jako „přirozenou“ sféru její (sebe)realizace, na druhé straně však v rámci této představy získal úděl ženy novou kvalitu, o kterou mohly ženy opřít své sebevědomí.⁶² S postupující industrializací se však „oddělené sféry“ staly skutečností v tom smyslu, že domov a práce se staly víceméně opakem. Domov již nebyl místem výroby, nýbrž spotřeby. Muži odcházeli pracovat mimo domov a ženy „vytvářely“ domov, který se stal jakousi svatyní a zároveň zdrojem společenského řádu.⁶³ Platila „dvojitá morálka“, která vycházela z přesvědčení, že ženská necudnost má destabilizující účinky na společnost, zatímco mužskou nevázanost lze tolerovat.⁶⁴ Ocítáme se zde tvář v tvář ideálu ženy, pro který byly charakteristické vlastnosti jako chladnost, čistota a sebeobětování

---

⁶¹ BASS, Eduard, *Čtení o roce osmačtyřicátém*, s. 261.

⁶² Dle ABRAMSOVÁ, Lynn, *Zrození moderní ženy. Evropa 1789–1918*, Brno 2005, především s. 47–68.

⁶³ Tamtéž, s. 128–129. „Ideologem oddělených sfér“ v první polovině 19. století, ovlivňujícím v českém prostředí zřejmě jen úzký okruh frankofonní šlechty, byl Jean Jacques Rousseau.

⁶⁴ Tamtéž, s. 149–150.

– tím, že si žena odpírá rozkoš, jsou položeny základy její mravní nadřazenosti.⁶⁵ Posláním ženy byla podle dobových představ trvalá pracovní aktivita, tedy práce ve prospěch rodiny, národa či humanitních ideálů. V tomto kontextu byla jako plnění zmíněných úkolů vnímána i návštěva divadla, plesu či výlet do přírody.⁶⁶ I Magdalena Dobromila Rettigová ospravedlňovala „kafička“ poukazem na to, že mají-li mít smysl, musí ženy rozprávět mateřtinou. Navíc Rettigová a její vrstevnice na takovýchto setkáních nezhálely – šily, pletly a vyšívaly.⁶⁷

Velké možnosti uplatnění v dekorativních ručních pracích nabídl ženám *biedermeier*, „měšťanský styl“, který se rozšířil po roce 1815.⁶⁸ V této době se také čistota a úpravnost stává distinktivním znakem středních vrstev – jistě i proto, že v době bez vodovodu nešlo o levnou záležitost.⁶⁹ Genderový konstrukt byl jasný – žena je od přírody předurčena k roli hospodyně, manželky a matky.

Potud tedy shrnutí dosavadního bádání o ženách v 19. století. Na tomto místě musíme přiznat, že na základě materiálu, který máme k dispozici, nemůžeme nic dodat, upravit a ani o Karolině Reisové uvést nic konkrétního. O tom, jak prožila léta 1821–1829, se nezmiňuje v žádném z pozdějších dopisů a z období samotného se dochovala pouze její dvě cvičení z krasopisu.⁷⁰ Můžeme předpokládat, že veřejné školy nikdy nenavštěvovala; měla zřejmě spolu se sestrami soukromé učitele, jak bylo v měšťanském prostředí 19. století běžné.⁷¹ Jedním z nich byl i student práv Josef Frič, pozdější manžel Johany, nejstarší ze sester. Karolinu tedy nacházíme až roku 1829 v nové životní roli – v roli snoubenky. V odborné literatuře se objevuje tvrzení, že od konce 18. století se v souvislosti s myšlenkami nastupujícího romantismu prosazovalo manželství z lásky, nebo alespoň na základě vzájemné náklonnosti, spřízněnosti duševními zájmy i sexuální přitažlivostí. Přesto hrály ekonomické ohledy stále velkou roli a při posuzování nápadníka se nehledělo na vzhled, nýbrž na schopnosti, očekávanou perspektivu a majetkové poměry.⁷² Vzájemná náklonnost i očekávaná perspektiva budoucího povolání lékaře stály i na prahu vztahu, o němž nás informuje soubor

---

⁶⁵ Tamtéž, s. 156.

⁶⁶ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Zábava a rozptýlení českých žen v 19. a na počátku 20. století*, in: VOJÁČEK, Milan (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 342–343.

⁶⁷ Tamtéž, s. 345.

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena, „... ušlechtilé sestřinky“ aneb *Dívčí a ženské ctnosti v době předbřeznové*, in: LORENZOVÁ Helena – PETRASOVÁ Taťána (eds.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 80.

⁶⁹ Tamtéž, s. 85.

⁷⁰ LA PNP, Fond Václav Staněk, Rukopisy cizí, jednotlivci: REISOVÁ, Karolina, *Ein glücklicher Tod*. Cvičení z krasopisu z 30. září 1821; LA PNP, Fond Václav Staněk, Rukopisy cizí, jednotlivci: REISOVÁ, Karolina, *Die Leidenschaften sind*. Cvičení z krasopisu z 31. ledna 1823.

⁷¹ Viz BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 25.

⁷² BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 23.

zachované korespondence,⁷³ kterému se budeme v následující podkapitole podrobněji věnovat.

1.3 Dopisy z doby zasnoubení

„Když člověk hledá, tak najde. A já hledal vás a – našel jsem!“⁷⁴ „Najít“ Václavu Staňkovi Karolinu Reisovu pomohl jeho přítel Josef Frič, který jej do rodiny Reisových přivedl. Zasnoubili se roku 1829, což vyplývá z posledního dopisu tohoto roku.⁷⁵ Do současnosti se bohužel dochovaly pouze dopisy, které psal Václav Karolině.⁷⁶ Z let 1829–1832 jich máme k dispozici devětačtyřicet, přičemž v prvních dvou letech byl počet dopisů vyšší (jedenadvacet v roce 1829 a třiadvacet v roce 1830) než v letech následujících (jeden v roce 1831 a čtyři v roce svatby, tedy v roce 1832). Pravděpodobně od podzimu 1829 do jara 1830 byla Karolina z blíže neurčených důvodů v Břežanech, a proto frekvence v tomto období dopisování byla tak vysoká (od 11. září 1829 do 2. dubna 1830 celkem čtyřiačtyřicet dopisů). V následujících dvou letech se snoubenci zřejmě vídali osobně, a nebyla tedy potřeba si psát. Z roku 1831 máme k dispozici pouze jeden dopis, který Staněk odeslal z Teplic, kde se v té době léčila paní Reisová, Karolinina matka. V únoru 1832 píše z Nymburka, kam odjel jako státem pověřený cholerový lékař. V březnu jej nalézáme opět v Teplicích spolu s paní Reisovou. Svatba se konala 24. května 1832, a tak v červenci z Bíliny píše Václav Staněk již své ženě.

1.3.1 Forma

Václav psal Karolině česky, kurentem (jen v únoru 1832 se objevuje dopis psaný z větší části latinkou) a do závorky občas přidal překlad českého slova do němčiny. V jednom z dopisů se přiznal, že než dal číst její list Fričovi, dopis trochu upravil (byť to prý nebylo příliš potřeba) a Frič pak nevěděl, zda spíše žasnout nad její vroucností, nebo nad jejími pokroky v českém psaní.⁷⁷ Václav Staněk své snoubence vykal, oslovoval ji „Lotoušku“ a sám se nejčastěji podepisoval jako „Slávek“. U příležitosti výročí jednoho roku od vzájemného vyznání lásky se podepsal jako „Věnceslav Stanislav,“ což je jeden z mála dokladů o pokus Václava Staňka

---

⁷³ Na tomto místě můžeme zmínit, že máme možnost nahlédnout i do korespondence jiných snoubenců, např. Františka Ladislava Riegra a Marie Palacké. Viz STLOUKAL, Karel, *Milostné dopisy Františka Ladislava Riegra a Marie Palacké*, Praha 1932.

⁷⁴ V pozůstalosti se nenachází ani žádné další Karolininy listy, byť z korespondence vysvítá, že si psala např. se svou sestrou Johanou. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 31. března 1830.

⁷⁵ Tamtéž, 31. prosince 1829.

⁷⁶ Tamtéž, 31. března 1830.

⁷⁷ Tamtéž, 7. ledna 1830.

zvolit si vlastenecké jméno.⁷⁸ Několikrát se také podepsal „Stankovič“, což nám zřejmě dokládá jeho sympatie k slovanství. Svého „Lotouška“ obdařil většinou přívlastky jako „(pře)drahý“, „(roz)milý“ nebo „(pře)dobrý“, jednou dokonce vymyslel slovo „nebeplodný“⁷⁹. Sám se poněkud monotónněji nazýval „Vaším (věčně) věrným“.

Staněk již v této době navrhl číslování dopisů, aby mu Karolina mohla napsat, která čísla obdržela. Stejný systém poté využívali i během dopisování v letech 1848–1849. Jednou také Staněk vysvětluje, proč je psaní tak špinavé – nosil ho totiž již pět dní v kapse!⁸⁰

Z dopisů vyplývá, že Staněk je psal často pozdě večer,⁸¹ stejně jako později dopisy z let 1848–1849.

Dopisy mají většinou dvě až tři strany, objevují se však i dopisy krátké, jednostránkové, v jednom případě pak skoro celé psaní zabrala Staňkem sepsaná báseň „Slavoš a Milina“,⁸² jindy zase velkou část dopisu zabrala báseň o jaru.⁸³ V souladu s dobovými zvyklostmi si posílali i drobné dárky, k výročí jednoho roku od vyznání lásky poslal Václav Karolině kadeř svých vlasů,⁸⁴ jindy zase kytičku květin.⁸⁵

1.3.2 Obsah

Hlavním tématem dopisů byla samozřejmě láska. V dopisech si posílali také spoustu hubiček (jejich „nositelem“ býval měsíc), jednou jich Václav posílá 1 000 000 00 (!),⁸⁶ jinde zmiňuje, že mu Karolina poslala ze samých hubiček věneček.⁸⁷ Do dopisů však proniká i humor – Václav Staněk namaloval do jednoho dopisu velkou houbu i s lesem v pozadí a dodal, že tentokrát posílá jednu velkou „hubičku“.⁸⁸ Často se opakuje motiv snu, snění o milé, např. se mu zdálo, že se spolu procházeli okolo polí v jeho rodných Jarpicích u Slaného,⁸⁹ ale jindy byl zase Staněk rozzloben, protože se mu nepodařilo nasměrovat své sny na její osobu, a proto „třikrát zlostí vyskočil z postele“.⁹⁰ V dopisech je také často vyjadřováno zklamání z neuskutečněního setkání⁹¹ a stesk.⁹² Václav o své vyvolené vyprávěl doma rodičům, matce

---

⁷⁸ Tamtéž, 13. prosince 1829.

⁷⁹ Tamtéž, 6. ledna 1830.

⁸⁰ Tamtéž, 6. prosince 1829.

⁸¹ Např. 3. prosince 1829 Staněk píše, že už je půl jedenácté, navíc ho trochu bolí v krku, v pokoji je zima, a tak s psaním končí.

⁸² LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence odeslaná, Václav Staněk Karolině Reisové, 22. února 1830.

⁸³ Tamtéž, 26. února 1830.

⁸⁴ Tamtéž, 13. prosince 1829. Zachovala se i příloha.

⁸⁵ Tamtéž, 20. července 1829. Zachovala se i příloha.

⁸⁶ Tamtéž, 23. ledna 1830.

⁸⁷ Tamtéž, 3. prosince 1829.

⁸⁸ Tamtéž, 27. prosince 1829.

⁸⁹ Tamtéž, 4. prosince 1829.

⁹⁰ Tamtéž, 11. září 1829.

⁹¹ Např. 17. prosince 1829 ji chtěl vidět, a tak na ni čekal na Dobytčím trhu, ale viděl ji jen „zakuklenou“.

se nezapomněl zmínit, jak obratně se Lotynka chová v kuchyni.⁹³ Objevovala se ovšem také témata jiná. Staněk psal o svých lékařských studiích a praxi v nemocnici, kde se mu jedna pacientka svěřila, že měla „prý už dva doktory lékařství za milý“,⁹⁴ nebo se nemohl nepochlubit, že jeho předešlá pacientka se vrátila do nemocnice a řekla, že jiného doktora než jeho nechce.⁹⁵ V dopisech se samozřejmě objevuje i jeho přítel Josef Frič a jeho žena, tedy Karolinina sestra Johana. Zmíněna je událost, ze které Staněk vyvodil, že v jejich manželství chybí skutečné „milování“ – Hanyňka, jak jí domácky říkali, se nechtěla upokojit kvůli nedorozumění se svou matkou, ač ji o to manžel velmi prosil.⁹⁶ Jednalo se ale zřejmě jen o krátkodobou krizi, neboť již za pár dní bylo vše zase v nejlepším pořádku.⁹⁷ V dopisech se objevuje i prvorozený syn Fričových, totiž malý Josef Václav Frič. Václav Karolinu informuje, jak chlapec roste,⁹⁸ jak se učí jíst lžící⁹⁹ nebo jako on sám umí malého rozesmát.¹⁰⁰ Zároveň však také zmiňuje, že výchova dítěte není jednoduchá věc.¹⁰¹

Vzájemné dopisování nezůstává vždy bez stínu výčitek, když Karolina nedostala chybou pošty Václavovy dopisy a sama mu žádný neposlala.¹⁰²

1.4 Manželé Staňkovi

Manželství bylo v 19. století posvátné a určené pro rozmnožení lidského pokolení. Manželské záležitosti spadaly pod církevní soud. Zároveň bylo manželství výsadou, neboť podmínkou byl důkaz, že žadatel o povolení k sňatku je schopen trvale uživit rodinu. Od roku 1815 museli žádat o povolení všichni s výjimkou šlechticů, knížecích, městských a panských úředníků, magistrů, profesorů veřejných ústavů, advokátů, majitelů domů a statků, mistrů a majitelů továren. K žádosti o povolení potřeboval uchazeč řadu potvrzení – osvědčení o schopnosti vydělávat s udáním výše výdělku, potvrzení o bydlišti, potvrzení o náboženské výuce od faráře, potvrzení vrchnosti ze svého rodiště, že proti sňatku nic nenamítá, pokud se nenarodil v místě, kde se chtěl ženit. Neúspěšní žadatelé se mohli odvolat, ale naděje na úspěch byla v takovém případě mizivá.¹⁰³ Manželství bylo dle kanonického práva

---

⁹² Např. 3. prosince 1829 Staněk píše, že jsou tři hodiny cesty od sebe, ale poznamenává, že „již rok bez sebe dlíme“.

⁹³ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence odeslaná, Václav Staněk Karolině Reisové, 9. listopadu 1829.

⁹⁴ Tamtéž, 23. prosince 1829.

⁹⁵ Tamtéž, 28. prosince 1829.

⁹⁶ Tamtéž, 4. prosince 1829.

⁹⁷ Tamtéž, 8. prosince 1829.

⁹⁸ Tamtéž, 10. března 1830.

⁹⁹ Tamtéž, 13. prosince 1829.

¹⁰⁰ Tamtéž, 31. prosince 1829.

¹⁰¹ Tamtéž, 10. února 1830.

¹⁰² Tamtéž, 1. února 1830.

¹⁰³ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 269.

nerozlučitelné, odluka byla tolerována jen v mimořádných případech.¹⁰⁴ České země měly blíže k západnímu modelu rodiny, pro který platí, že snoubenci vstupují do manželství až poté, co mají zajištěno stabilní hospodářské zázemí. V 19. století to ve většině případů znamenalo, že muž má jisté zaměstnání, „definitivu“, nebo že jej zajistí jeho povolání, např. lékařská či advokátní praxe, nebo že nevěsta přinese dostatečné věno. Další charakteristikou západního modelu rodiny je, že novomanželé po sňatku opouští svou rodinu původní a budují si vlastní domácnost. Z výše popsaného plyne, že sňatečný věk v tomto modelu zůstává relativně vysoký. Jako příklad můžeme uvést farnost svatého Havla v Praze, kde byl na konci 18. století průměrný věk nevěst, které se vdávaly poprvé, kolem 25 let a průměrný věk ženichů 28 let. V polovině 19. století tento průměrný věk u žen přesáhl 28 let a u mužů 31 let, v druhé polovině století se opět o něco snížil.¹⁰⁵ Muž měl ženu zastupovat před úřady a spravovat rodinné jmění a žena mu byla povinná poslušností.¹⁰⁶ Pro ženu znamenalo manželství dosažení zralosti a získání určitého respektovaného postavení v rámci své společenské třídy.¹⁰⁷ Svatba ženu vysvobodila nejen ze starostí o budoucí hmotné zajištění, ale i ze strachu z životní prázdnoty.¹⁰⁸

Staňkovi slavili svatbu 24. května 1832 v kostele Panny Marie Sněžné, Karolině tedy bylo devatenáct let, stejně jako její sestře Johaně, když se vdávala, a Václavu Staňkovi bylo dvacet osm let. Jaký byl Staňkův názor na manželství, o tom se dozvídáme z dopisu z Vídně. Nejenže se Ludwig Löhner neustále otírá o Čechy, ale dokonce „*žádá aby staw manželský byl jen skutek úřední a né poswatný jako posud!!! Z krátka doufám, že slawný sněm i ministrem ho pozná brzo blázna a neb co zlosyna*“. ¹⁰⁹ Není zcela jisté, kde manželé Staňkovi žili první čtyři roky po svatbě. Je možné, že se kvůli Staňkovu jmenování okresním choleroým lékařem častěji stěhovali. Nějakou dobu strávili bezesporu v Blatné, jak vyplývá z dopisu synovi Abundovi o mnoho let později: „*Tvůj list od 10. 8. jsme řádně obdrželi a velice jsme se potěšili, že nyní náš syn na tom samém místě, kde jsme před 27 lety s maminkou žili, kde jsem já takořka prvotiny svého lékařského působení slavil, tam své mladistvé síly zkouší ač v oboru z cela jiném. Že se ti v Blatné bude líbit, toho jsem se nadál.*“¹¹⁰ Po smrti Antonie

¹⁰⁴ Rozvod byl v habsburské monarchii povolen teprve v roce 1868, kdy byla novelizována některá zákonná opatření občanského zákoníku z roku 1811, zejména opatření o sňatku a rodině. Rozvod byl dvoustupňový a nový sňatek směly uzavřít pouze osoby rozloučené, nikoli však katolíci. Podle novely existovala i možnost civilního sňatku, ta se ale v 19. století vžívala jen pomalu. Viz HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 55.

¹⁰⁵ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 65.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 55.

¹⁰⁷ ABRAMSOVÁ, Lynn, *Zrození moderní ženy*, s. 80.

¹⁰⁸ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 56.

¹⁰⁹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Václav Staněk Karolině Staňkové, 26. července 1848.

¹¹⁰ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 15. srpna 1858.

Heyrovské,¹¹¹ starší dcery advokáta Jana Měchury, se Staňkovi pravděpodobně již roku 1836 nastěhovali do bytu po Heyrovských ve druhém patře Mac-Nevenovského paláce v Pasířské ulici čp. 719 (dnes Palackého ulice čp. 7). Tehdejší Pasířská, dnešní Palackého ulice, se stala ohniskem předbřeznové obrozenecké Prahy – bydlel zde Palacký, Staněk, po nějakou dobu Josef Frič, který se přestěhoval do Vodičkovy. Prakticky v sousedství, v tehdejší Široké, dnes Jungmannově ulici, bydlel Josef Jungmann, ve Štěpánské ulici Pavel Josef Šafařík, kterého po jeho příchodu do Prahy Staňkovi spolu s dalšími rodinami podporovali,¹¹² a ve Vodičkově ulici bydlel kritik Josef Krasoslav Chmelenský.¹¹³ Takovéto propojení si vlastenecké rodiny také přály uchovat, jak o tom svědčí dopis Františka Palackého manželce, která byla na léčebném pobytu v Mariánských Lázních: „Protože byt doktora Staňka se pro úspory několika zlatých dělá ještě nepohodlnější než byl dosud, je Staněk rozhodnut se odstěhovat, a my jej proto v nejbližší době ztratíme.“¹¹⁴ K přestěhování došlo ale až roku 1847, a ne daleko, Staňkovi se přestěhovali pouze na roh ulic Pasířské a Široké.¹¹⁵ Rovněž pro Václava Staňka byla blízkost vlasteneckých přátel rozhodující. Když se v roce 1849 rozhodovali o změně bydliště, nabádal manželku: „najdi zase někde na blízko kde Fričovi budou bydleti nově“.¹¹⁶

1.5 Rodina Staňkových

Rodina je kulturně a historicky relativním, proměnným útvarům. S určitou variantou rodinného života se setkáváme ve všech známých historických společnostech.¹¹⁷ V 19. století přechází Evropa a s ní i české země k novému demografickému režimu – lidé se dožívají vyššího věku, rodí se méně dětí a více se jich dočká dospělosti. S těmito demografickými, ale i ekonomickými a sociálními změnami se vytváří intimní prostor rodiny, redukován na rodiče a děti, tedy nukleární rodina, a mění se vztah dospělých k dětem, do kterých je ekonomicky a citově více investováno a o jejichž výchově se více a důkladněji uvažuje.¹¹⁸

Osvícenecký stát se začal více zajímat o člověka (jako o pracovní sílu, vojáka, daňového poplatníka) a větší význam tak získalo i mateřství „jakožto služba státu a děti jakožto budoucí

---

¹¹¹ Antonie Měchurová, narozená roku 1809, byla mladší dcerou z prvního manželství Jana Měchury. V červnu roku 1832 se provdala za lesníka na schwarzenberském panství Jana Křitele Heyrovského, ale zemřela již v roce 1836 při porodu druhého dítěte, dcery Leopoldy.

¹¹² FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 57.

¹¹³ Býval také častým hostem u Fričových a zajížděl s nimi i na Panenskou vinici strýce Bachofena. Tamtéž, s. 118.

¹¹⁴ KOŘALKA, Jiří, *Průhled do způsobu života pražské měšťanské rodiny Měchurovy a Palackého kolem poloviny 19. století*, in: Lidé města, č. 10, 2003.

¹¹⁵ CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče I*, Praha 1957, s. 317.

¹¹⁶ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 14. srpna 1848.

¹¹⁷ HORSKÝ, Jan – SELIGOVÁ, Markéta, *Rodina našich předků*, Praha 1996, s. 6–7.

¹¹⁸ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 12.

poddaní, resp. občané“.¹¹⁹ Nový ideál 19. století představoval mateřství jako povinnost, která ale zároveň povede k citovému naplnění ženy.¹²⁰ V tomto kontextu se vytváří model milující, obětavé, laskavé a všeodpouštějící matky.¹²¹ Ideál ženské oběti byl platný všeobecně, navíc se mělo za to, že muž by této oběti nebyl schopen.¹²² Vlastenecká česká společnost vnímala mateřství také jako službu – tentokrát však národu, jehož nadějí děti měly být. Ženy tak získaly velkou mravní odpovědnost za budoucnost národa.¹²³ V roli vychovatelky nové, česky smýšlející generace se mohly ženy plně realizovat a nikdo tuto roli nezpochybňoval.¹²⁴ Josef Václav Frič tak svému otci po příchodu do Prahy na studia, poté, co s přítelem Václavem Staňkem prošli památná pražská místa, vkládá do úst tato slova: „*Hlavní myslím povinností z nás každého teď domoci se takového samostatného postavení, aby si mohl založit domácnost, vyživiti rodinu a vychovati děti své, na kolik nám jich pán bůh dopřeje a požehná, by se vesměs řádnými stali Čechy a užitečnými členy lidské společnosti.*“¹²⁵

Ženy rodily zhruba dvacet let – od sňatku do menopauzy. V 80 % rodin se první dítě narodilo do jednoho roku po svatbě, další téměř pravidelně každého dva a půl roku – po třicítce se meziporodní intervaly prodlužovaly.¹²⁶ V polovině 19. století rodila žena v manželství v průměru sedm až osm dětí, z nichž se patnácti let dožilo průměrně čtyři až pět.¹²⁷ O početí, těhotenství a porodu se nemluvilo a nepsalo,¹²⁸ s výjimkou počestlé verze „domácího lékaře“, vydané roku 1833 Antonínem Jugmannem, původně od frankfurtského lékaře Heinricha F. Paulizkého, který podal stručné informace o podstatě těhotenství a průběhu porodu.¹²⁹ Běžnějším čtením však byla dívčí preskriptivní literatura, v níž však dobová pruderie autorkám nedovolila se do věcí, jako je těhotenství a porod, vůbec pouštět.¹³⁰ Vyšetření v době těhotenství, natož lékařem, bylo po celé 19. století výjimkou, spolehlivě určit se tak dalo až v jeho druhé polovině podle pohybů plodu a jeho srdečních ozev. Porod představoval po celé 19. století velké riziko, úmrtnost rodiček byla kolem 10 %.¹³¹ Zatímco dnes je snaha porodní bolesti zmírnit, po celé 19. století působil náboženský náhled na porodní bolesti jako na trest za dědičný hřích, tedy jako na něco nevyhnutelného, co je

¹¹⁹ ABRAMSOVÁ, Lynn, *Zrození moderní ženy*, s. 122.

¹²⁰ Tamtéž, s. 116.

¹²¹ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 151.

¹²² HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 115.

¹²³ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 7.

¹²⁴ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 25.

¹²⁵ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 21.

¹²⁶ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 135.

¹²⁷ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 46.

¹²⁸ Podstata početí tehdy ještě nebyla známa, byla objevena až roku 1875. Viz LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 32.

¹²⁹ Tamtéž, s. 30.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 113.

nezbytnou součástí mateřství.¹³² Otec se u porodu vyskytoval, např. ve šlechtických kruzích,¹³³ navíc jeho přítomnost doporučoval už Antonín Jungmann.¹³⁴ Po porodu bylo církevní tradicí dané šestinedělí, ale zdaleka ne všechny ženy si mohly dovolit na tak dlouho „ulehnout“.

Staňkovi měli šest dětí, nejstarší syn Ladislav zemřel předčasně. První a jediná dcera Božena se narodila do jednoho roku od svatby, tedy v roce 1833. Narození jejích pěti bratrů následovalo nejčastěji v dvouletém intervalu (1834, 1836, 1838, 1839 a 1842).

Důležitým aktem byl samozřejmě po celé 19. století křest a s ním spojený výběr jména a kmotrů. V českých vlasteneckých rodinách křtil nejčastěji rovněž národně uvědomělý kněz, jméno se vybíralo i s ohledem na vlastenecké cítění, což je v případě Staňkových vidět při výběru jmen Ladislav, Božena a Jaromír. Tato jména však byla někdy doplněna i jmény „obvyklými“ – u Boženy Staňkové to byla Marie Anna. Neobvyklé nebylo ani pojmenovat děti po jejich zemřelých sourozencích,¹³⁵ u Staňkových se tak stalo v případě Ladislava. Obvyklé bylo rovněž pojmenovávat děti po příbuzných, otci, dědečkovi či strýci. Jméno matčina strýce – Abund – nesl jeden ze synů jak v rodině Staňkových, tak v rodině Fričových.

Kmotři byli vybíráni buď z řad příbuzenstva, nebo z řad významných osobností dané lokality. Kmotrovství bylo považováno za křesťanskou povinnost, odmítnutí by bylo chápáno jako urážka¹³⁶ a bylo také opravdovým závazkem. Kmotr obdarovával svého kmotřence při narození a později u příležitosti důležitých životních událostí a v případě úmrtí rodičů dohlížel na jeho výchovu.¹³⁷ Další událostí, kdy docházelo k výběru kmotra, bylo biřmování a rovněž zde sehrávaly rodinné vazby významnou roli. Druhé jméno k biřmování si sám podle svého strýce Václava Staňka vybral např. nejstarší syn Fričových Josef.¹³⁸ Obvykle ještě před biřmováním proběhla první zpověď, která měla slavnostní ráz, zpravidla dvanáctileté dítě se na něj připravovalo duchovními cvičeními, úpravou zevnějšku i psychicky.¹³⁹ Josef Václav

---

¹³² LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 42.

¹³³ U porodu svých dětí byl i Emanuel Mensdorff-Pouilly (1777–1852). Viz ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. st.*, Praha 2007, s. 118.

¹³⁴ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 57.

¹³⁵ Např. u dětí Marie Terezie se jméno Marie Karolína vyskytlo celkem třikrát. Tamtéž, s. 100.

¹³⁶ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 73.

¹³⁷ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 20.

¹³⁸ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 97. Z církevních záležitostí je možno zmínit ještě první zpověď.

¹³⁹ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 240.

Frič si první zповěď a následně i přijímání „odbyl“ u Karla Vinařického¹⁴⁰ a můžeme předpokládat, že tomu tak bylo i u potomků Václava Staňka.

V 19. století bylo zcela běžné, že rodiče oplakali alespoň jedno z dětí. Nejohroženější bylo dítě při porodu a ve dnech bezprostředně následujících¹⁴¹ – do věku čtyř let zemřelo dalších 10 % narozených dětí.¹⁴² Smrt dítěte se nevyhnula ani Staňkovým: roku 1838 jim zemřel na spálu nejstarší, tehdy čtyřletý syn Ladislav. Nebezpečnou dětskou nemocí byly neštovice, které těžce postihly české země především v letech 1794 a 1799–1801. Úmrtnost se pohybovala mezi 15 a 40 %.¹⁴³ Od třicátých let, i přes stále značnou nedůvěru, již byly očkovány čtyři pětiny všech narozených dětí.¹⁴⁴ Své děti očkoval nebo nechal očkovat také Václav Staněk.¹⁴⁵

---

¹⁴⁰ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 69.

¹⁴¹ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 18.

¹⁴² LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 271.

¹⁴³ Tamtéž, s. 275.

¹⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 18–19.

¹⁴⁵ LA PNP, Fond Václav Staněk, Doklady rodinné, Božena Staňková, provdaná Šetlíková, Očkovací průkaz z roku 1834. O pozdější očkovací praxi – očkovalo se od dítěte, které nemoc dostalo – nás Václav Staněk informuje v dopise synovi Jaromírovi. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Jaromíru Staňkovi, 8. června 1868.

2 Politická a společenská situace do roku 1848 a aktivity rodiny Staňkových

2.1 Doba předbřeznová

Na přelomu 18. a 19. století se společnost v habsburské monarchii vyrovnávala s dědictvím osvícenských reforem Marie Terezie a především Josefa II. a zároveň musela reagovat na války s revoluční a posléze napoleonskou Francií. Reformy prováděné „doma“, stejně jako události ve „vzdálené“ Francii značně narušily představu o identitě, která v předmoderní společnosti nepředstavovala problém – místo člověka ve společnosti bylo předurčeno jeho narozením.¹⁴⁶ Nyní však staré pojmy „vlast“, „národ“ a „svoboda“ získávaly nový obsah. Není divu, že všechny tyto změny vyvolaly obavy ve vládnoucích kruzích, především přímo u konzervativního císaře Františka I., a že podnítily vznik v dalších letech stále se zdokonalujícího systému policejního dohledu. Zároveň měl však státní aparát zájem na tom, přesvědčit obyvatele říše, že jejich oběti a potíže, mezi nimi především finanční nestabilita a hospodářské krize, jsou dílem otřesů, které postihly celou státní pospolitost, a že ohrožení celé pospolitosti je zároveň ohrožením každého jedince, který k ní patří. Tím se, byť prozatím jakkoli mlhavě, formovaly ve stále vzdělanější společnosti první představy o vlasti a národu.¹⁴⁷ V prvních dvou desetiletích 19. století se však v českých zemích s „oficiální“ centralistickou ideou střetávaly ještě další aktivity: šlechtický zemský patriotismus, dozrívající české barokní osvícenství a hnutí české plebejské inteligence, chápající novou, národní identitu jako pospolitost rovnoprávných občanů téhož jazyka.¹⁴⁸ Třetí jmenované hnutí prošlo mezi léty 1780 a 1848 třemi základními fázemi. Přibližně v letech 1780–1810 probíhala první fáze, fáze vědeckého zájmu o vlastní etnickou skupinu, její minulost, jazyk a zvyky. Následující fáze, probíhající mezi léty 1810 a 1830, fáze národní agitace, je charakterizována snahou získat pro myšlenku příslušnosti k národu všechny příslušníky české etnicity. Ve třetí, masové fázi, která začala po roce 1830, se již s myšlenkou příslušnosti k národu ztotožnily širší vrstvy obyvatelstva a národní hnutí postupně dosáhlo nezvratné povahy. Pro šíření národního uvědomění nastaly příznivé okolnosti, od třicátých let sílila sociální komunikace a školní vzdělání.¹⁴⁹ K postupnému zvyšování skupinového sebevědomí čelných pražských obrozenců přispívaly také aktivity vycházející z okruhu Vlasteneckého

¹⁴⁶ HROCH, Miroslav, *Na prahu národní existence*, s. 236.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 131.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 154.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 273.

musea v Čechách, později Musea Království českého, ať už se jednalo o Časopis českého musea, vycházející zásluhou Františka Palackého, nebo o založení Matice české. V roce 1833 byla úředně povolena Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách, v níž se českým vlastencům podařilo prosadit svůj vliv v polovině let čtyřicátých. Na přelomu třicátých a čtyřicátých let žila česká společnost projektem Karla Slavoje Amerlinga, muže mnoha zájmů, aktivit a projektů, který roku 1839 zakoupil s finanční podporou šlechty, především hraběte Lva Thuna, a českých vlasteneckých kruhů pozemek na rohu dnešní ulice V Tůních a Žitné a v červenci 1842 započal se stavbou budoucího „všeslovanského učiliště“ Budeč. Jak vzpomíná Josef Václav Frič, položení základního kamene se zúčastnil i s tetou Antonií Reisovou a se strýcem Václavem Staňkem.¹⁵⁰

V lednu 1842 byl zatčen František Ladislav Rieger pro podezření z toho, že organizoval pašování polských knih z Francie přes Prahu do Polska. Pražský policejní ředitel Petr Muth navrhoval represivní zásahy i proti ostatním vlastencům, což však odmítl prezident českého gubernia hrabě Karel Chotek, a tak došlo pouze k domovním prohlídkám a výslechům u Karla Slavoje Amerlinga, Václava Štulce a také Václava Staňka.¹⁵¹

Neúspěšný byl pokus Josefa Friče (roku 1843) o „spolek ku zřízení knihoven na venku“, jehož náměstkem měl být Václav Staněk.¹⁵² Později se o tomto spolku nic nedozvídáme, je tedy jisté, že mu nebylo uděleno úřední povolení.

Ve druhé polovině čtyřicátých let se do popředí dostává mladší, sebevědomější i ambicióznější generace obrozenců v čele s Františkem Ladislavem Riegre a Aloisem Pravoslavem Trojanem. Tato skupina, do níž patřil i Karel Havlíček, iniciovala paralelně několik počinů, jejichž cílem bylo využít Prahy jako komunikačního centra i ústředí národních aktivit.¹⁵³ Úsilí směřovalo v první řadě k vybudování české divadelní scény. František Ladislav Rieger zorganizoval podpisovou akci, žádající přenechání stavovského privilegia na provozování divadla pražským měšťanům.¹⁵⁴ Mezi podepsanými nacházíme Josefa Friče,¹⁵⁵ který byl v květnu 1846 také zvolen do třicetičlenného přípravného výboru akciové společnosti pro zřízení českého divadla v Praze.¹⁵⁶

Významným mobilizačním aktem pro českou vlasteneckou společnost byla sbírka na českou průmyslovou školu, která se také – což nebylo zdaleka bez významu – stala předmětem

---

¹⁵⁰ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 198. Cihly na stavbu dodával strýc Bachofen, který však jednou s nespolehlivým Amerlingem ztratil trpělivost, a svůj díl dostali i Fričovi, že „podporují takového nepraktického blázna“. Tamtéž, s. 204.

¹⁵¹ SAK Robert, *Rieger. Konzervativec nebo liberál?*, 2. vydání, Praha 2003, s. 59.

¹⁵² FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 334.

¹⁵³ ŠTAIF Jiří, *Obezřetná elita*, s. 144–145.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 149.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 149.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 153.

masivní agitační kampaně, např. Karel Havlíček jako redaktor Pražských novin uveřejňoval průběžně ve svém listu jména dárců.¹⁵⁷ Roku 1846 byla založena Měšťanská beseda, mezi jejímiž členy převažovalo české měšťanstvo a česká inteligence. Jednalo se o typ kulturního vyžití, kterého se mohla nezřídka zúčastnit celá rodina, neboť ve vybrané dny se v besedě konaly pěvecké besídky, provozovala hudba a předčítalo se.¹⁵⁸ Stala se také časem příkladem pro sdružování měšťanstva v několik dalších městech v Čechách.¹⁵⁹ V osobě prvního předsedy Měšťanské besedy v Praze se opět setkáváme s osobou Staňkovým nad jiné blízkou – Josefem Fričem.

2.2 Formy sociability

V socializaci vlasteneckého kulturního projektu sehrála významnou roli hospoda, protože nabízela ve městě veřejný prostor pro komunikaci, v češtině nesvazovaný pravidly etikety, která na řadě jiných míst češtinu použít nedovolovala.¹⁶⁰ K výběru hospod jako míst setkávání přispěla i ekonomická slabost představitelů českého hnutí a nedostatek vhodných prostorů v jejich vlastních bytech.¹⁶¹ Kavárny, restaurace i spolky představovaly mužský svět – svět novin, časopisů, debat, ale také kouře –, zkrátka nebylo to místo pro ženu.¹⁶² První česká stolní společnost se scházela v kavárně nevalné kvality U Ritzenthalerů v Celetné ulici, v čele společnosti stáli František Ladislav Čelakovský a Josef Krasoslav Chmelenský.¹⁶³ Jak se společnost rozrůstala, přesunula se do již „lepší kavárny“ v domě U Červeného orla a kolem poloviny 30. let se skupina českých vlastenců sdružených kolem Josefa Kajetána Tyla scházela již v kavárně, kterou zřídil kupec František Komárek v přízemí vlastního Modrého domu u vchodu do Ungeltu z Malé Štupartské ulice; zde měli vlastenci k dispozici klenutou místnost se zavřenými dveřmi. Radikální odpůrci absolutistického režimu, sdružení ve spolku Repeal, se scházeli v domě U Zlaté váhy na Zeleném trhu. Dostupné prameny bohužel mlčí o tom, zda do některé z těchto hospod či kaváren chodil i Václav Staněk.

---

¹⁵⁷ ŠTAIF Jiří, *Obezřetná elita*, s. 157.

¹⁵⁸ Zpočátku měly ale ženy do Měšťanské besedy přístup pouze o masopustu, až později – díky iniciativě kněze Jana Arnolda – se mohly aktivit spolku účastnit pravidelně. Viz LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 173.

¹⁵⁹ ŠTAIF Jiří, *Obezřetná elita*, s. 99.

¹⁶⁰ MACURA, Vladimír, *Hospoda v české vlastenecké kultuře*, in: *Hospody a pivo v české společnosti*, Praha 1997, s. 29.

¹⁶¹ RAK, Jiří, *Pivo jako konstitutivní prvek vlastenecké ideologie*, in: *Hospody a pivo v české společnosti*, Praha 1997, s. 171.

¹⁶² LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 173.

¹⁶³ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996, s. 247.

Nejjednodušší formou ženské sociability byly vzájemné návštěvy, ale i ony byly určovány pravidly.¹⁶⁴ V 19. století byla čokoláda, nápoj oblíbený ve století předcházejícím, vytlačena do dětské sféry a nahradila ji káva,¹⁶⁵ která se tak stala genderově vyhraněnou záležitostí, nápojem ženské sociability.¹⁶⁶ Vznikaly tak „kávové společnosti“, jejichž krutě ironický popis podala ve své povídce Božena Němcová.¹⁶⁷ Neusilovaly o žádné vyšší cíle, ženy se věnovaly ručním pracím, některá z nich zahrála na piano a při kávě a zákuscích se probraly především záležitostmi týkající se rodiny a domácích prací a samozřejmě se také pomluvíly nepřítomné dámy.

K nejoblíbenějším formám sociability pro obě pohlaví již tradičně patřil tanec. Hlavní taneční sezonou bylo období masopustu. Tančil se především valčík, „dítě“ vídeňského kongresu, a polka. V českém prostředí se tanec navíc stal významným stimulem rozvoje českého národního života.¹⁶⁸ Organizátorem českých tanečních zábav byl Josef Kajetán Tyl, který do českého vlasteneckého prostředí vnesl kromě bálů ještě další novinku – tzv. besedy, při kterých se nejen tancovalo, ale také hrálo a česky deklamovalo. Tyl roku 1842 vydal almanach nazvaný *České besedy* a jednotlivé domácnosti českých vlastenců také začaly besedy pořádat. Tyl byl rovněž organizátorem českých plesů, které představovaly bezpříkladné narušení dobové etikety a kolem kterých se vynořila celá řada legend, např. že účastníci budou tančit jako „židé kolem archy“ kolem Jungmannova slovníku.¹⁶⁹ Na kostýmované merendy vzpomíná ve svých *Pamětech* Josef Václav Frič, první i druhou klade do divadla v Růžové ulici a třetí do sálu Svatováclavských lázní. Poslední jmenované se mladý Frič zúčastnil spolu s Boženou Staňkovou v kostýmech huculů, zazářil prý Václav Staněk v kostýmu krále Václava IV.¹⁷⁰

2.3 „Salon“ u Staňkových a Fričových

Rodina Staňkových žila aktivním společenským životem,¹⁷¹ ze kterého se ve druhé polovině třicátých let vyvinul pokus o možná první český vlastenecký salon. Zásadní roli zde sehrála

---

¹⁶⁴ LENDEROVÁ Milena – JIRÁNEK Tomáš – MACKOVÁ Marie, *Z dějin české každodennosti*, Praha 2011, s. 303.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 305.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 306.

¹⁶⁷ V povídce *Kávová společnost*, jež vyšla anonymně roku 1855 v časopise Rachejtle.

¹⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 174.

¹⁶⁹ MACURA, Vladimír, *Znamení zrodu*, s. 119. Legendu obcházející české plesy zaznamenal ve svých vzpomínkách Josef Bojislav Pichl.

¹⁷⁰ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 225.

¹⁷¹ V roce 1838 se u Staňků mělo dokonce dvakrát konat operetní představení – studenti z lékařské fakulty sehráli pro čtyřicet hostů starou hanáckou operetu o Jurovi a Mandě a několik scén z Dona Juana. Viz BASS, Eduard, *Čtení o roce osmačtyřicátém*, s. 282. Bass čerpal hojně z *Pamětí* Josefa Václava Friče, tento údaj se však

iniciativa Karla Slavoje Amerlinga a Antonie Reisové, která se po smrti matky v prosinci roku 1836 přestěhovala ke Staňkovým. Robert Sak hodnotí rodinu Staňkových i rodinu Fričových velmi vysoko, doslova píše, že obě rodiny „udávaly tón společenského života české Prahy“.¹⁷² Prvenství připisuje Sak Václavu Staňkovi, který byl „muž většího temperamentu a také zámožnější než jeho švagr a přítel“, nicméně se domnívá, že vůdčí úlohu brzy převzal salon u Fričů.¹⁷³ Časová posloupnost se určuje velmi těžko, díky cestopisu Jozefa Miloslava Hurbana však víme, že roku 1839 se u Staňkových již scházela společnost dívek toužících po vzdělání.¹⁷⁴ Kolem roku 1841 se „salon“ z důvodu policejního vyšetřování slovanských aktivit Václava Staňka a jeho přátel přestěhoval k Fričovým do Vodičkovy ulice.¹⁷⁵ Svou roli zde zřejmě sehrála i roztržka mezi Staňkem a Amerlingem.¹⁷⁶

Důležité také je, že se „salon“ u Staňků a u Fričů stal ve 30. a 40. letech centrem vzrůstajícího se ženského hnutí – „probudilé vlastenky prahly po účasti v obecném ruchu národním, vzpírajíce se trpnému společenskému údělu svých babiček a matek.“¹⁷⁷ V salonu byla role ženy vždy zásadní, nicméně v tomto případě šlo o vzdělávací aktivitu. Ženám byla na popud Karla Slavoje Amerlinga a Antonie Reisové nabídnuta možnost navštěvovat přednášky, které byly mužům přístupny jen ve velmi omezené míře, podnikat výlety do okolí Prahy¹⁷⁸ a konzultovat své první literární pokusy. Cílem však ještě zdaleka nebyla emancipace ve smyslu zrovnoprávnění s muži, ale skutečně „pouze“ vzdělávání.¹⁷⁹ „Výuku“ nezajišťoval pouze Karel Slavoj Amerling, o zpěv a hudbu se staral komponista Emanuel Vašák, o kreslení Božetěch Klemens, o zdravotědu a krasovědu Josef Čejka a Filip Stanislav Kodým, illyrštině prý vyučoval Franta Šumavský a o náboženství se postaral páter Škampa, který však kroužek opustil pro své „jezuitské názory“.¹⁸⁰ Amerling však určoval skladbu „výuky“ a sám přednášel přírodní vědy, které mu byly nejbližší, hlavně chemii, kterou

---

v *Pamětech* nevyskytuje. Bohužel vzhledem k populárně-naučnému charakteru Bassova díla chybí poznámkový aparát.

¹⁷² SAK Robert, *Rieger*, s. 50.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ MACURA, Vladimír, *Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy*, in: LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Taťána, *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 79.

¹⁷⁵ Vyšetřování začalo ve Vídni už v létě a na podzim 1840, zatčen byl např. František Cyril Kampelík a Josef Václav Podlipský.

¹⁷⁶ Šlo o tajemnou aféru skrze „toho lvíčka a ten fábor“. Josef Václav Frič vzpomíná, že Jan Lambl, bydlící v Budči, mu jednou ukázal prapor v českých barvách. Na jedné straně byl vyší český lev a na druhé iniciály L. I. Zároveň nechal Lambl Friče opsat si písničku s refrénem „Leo Thun ať žije“. Viz FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 205. Literárně zpracoval tuto „záhadnou aféru“ Vladimír Macura. Viz MACURA, Vladimír, *Informátor*, Praha 1992.

¹⁷⁷ BASS, Eduard, *Čtení o roce osmačtyřicátém*, s. 298.

¹⁷⁸ Josef Bojislav Pichl vzpomíná například na celodenní výlet na Levý Hradec. PICHL, Josef Bojislav, *Vlastenecké vzpomínky*, s. 152.

¹⁷⁹ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 12.

¹⁸⁰ KUČEROVÁ, Vlasta, *K historii ženského hnutí v Čechách. Amerlingova éra*, Praha 1940, s. 30.

pokládal pro ženy za zvláště praktickou (s ohledem na její vztah k domácnosti).¹⁸¹ Dívky měly i svou zvláštní „kasu“ a byly schopny financovat i náročnější stránky provozu kroužku.¹⁸²

V souvislosti s otevřením Budče¹⁸³ (a v jejím rámci s otevřením dívčí školy) schůzky u Fričových a Staňkových zřejmě ustávaly, alespoň co se týká těch, které byly zaměřeny vzdělávacím směrem.¹⁸⁴ V roce 1843 vstoupila ke Staňkovým Božena Němcová a na krátkou dobu tak dala schůzkám podobu literárního salonu.

Ženy scházející se u Staňkových a Fričových byly ve své době svou vzdělaností výjimkou – dostaly se nad úroveň „klasy čtenářů“, tedy druhé třídy triviální nebo městské školy, a s největší pravděpodobností se i v jejich rodině četlo a většina pocházela z vlasteneckých rodin. Na počátku 19. století byla hranice mezi čtenářkou a spisovatelkou velmi tenká – od přemýšlení o přečteném v dopisech či v případě „Amerlingova kroužku“ od společné diskuse byl často jen krok k vlastní literární tvorbě. Čtení a psaní byly nástroje integrace ženy do moderní společnosti¹⁸⁵ – a o té české to platilo dvojnásob.

V domácnostech Fričových a Staňkových se samozřejmě nescházely jen dívky. „*Nebylo večera, kde by některý z nich (uvědomělých národovců) po odbyté práci své k milému Staňkovi nebyl zavítal,*“ vzpomíná Josef Bojislav Pichl.¹⁸⁶ Kromě již výše jmenovaných sem docházeli například kováňský farář Karel Vinařický (přítel Václava Staňka a Josefa Friče), básník a kritik Josef Krasoslav Chmelenský, Antonín Marek, spisovatel a redaktor Jan Slavomil Tomíček, knihovník Antonín Jaroslav Vrtátka, slovníkář Josef Franta Šumavský, František Ladislav Rieger, voják a básník Karel Drahotín baron Villani, filozof František Matouš Klácel, kanovník a spisovatel Václav Štulc, profesor Ignác Jan Hanuš, Karel Jaromír Erben a hosté ze slovanské ciziny, kteří k „salonu“ Staňkových neodmyslitelně patřili. I Antonie Reisová si psala se Slovenkou Miroslavou Lehockou a navzájem se podporovaly jak v činnosti národní, tak ve své snaze o vzdělání žen a slovenský student a štúrovec Gašpar Fejérpataky-Bělopotocký vyhotovil ilustrace ke Staňkově práci *Základové pitvy*. Na jaře 1842 navštívil Prahu mladý ruský slavjanofil Vasilij Panov, syn zámožné šlechtické statkářské

---

¹⁸¹ Tamtéž, s. 28.

¹⁸² Dopis Karla Slavoje Amerlinga Karlu Vladislavu Zapovi. MACURA, Vladimír, *Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy*, in: LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Taťána, *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 79.

¹⁸³ Zde Amerling připravil pro dívky dvě místnosti, k dispozici měly pak všechny kabinety a knihovnu se základními příručkami ve všech světových jazycích, používat samozřejmě mohly rovněž zahradu. Viz KUČEROVÁ, Vlasta, *K historii ženského hnutí v Čechách*, s. 30.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 28.

¹⁸⁵ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 215.

¹⁸⁶ PICHL, Josef Bojislav, *Vlastenecké vzpomínky*, s. 112–113.

rodiny, a o svém seznámení s českou vlasteneckou elitou v bytě známého lékaře Václava Staňka napsal matce mimo jiné toto: „*Všichni jsou to chudí lidé, stejně jako domácí pán (...)* Zdejší učenci a spisovatelé se nezajímají o politiku a ani se o ni nemohou zajímat: reálný svět společenské sféry je jim celkem cizí... Ale o to jej jejich národovectví působivější a výraznější, když se utíká do světa fantazie.“¹⁸⁷ Dalším hostem u Staňkových byl Osip Maximovič Boďanskij, profesor slavistiky v Moskvě, který strávil v Čechách s přestávkami dva roky na studijním pobytu, placeném vládou, která se tak snažila čelit tomu, aby se západní Slované spojili s Poláky. U některých českých vlastenců, především u Václava Hanky, skutečně souhlas nejen s kulturním, ale i politickým sepětím Čechů s Rusy také nalezl. Další, např. František Ladislav Rieger nebo František Cyril Kampelík, však jeho snahy odmítali. Vřelejšího přijetí se Boďanskému dostalo v Bratislavě, což vyvolalo negativní reakci právě v okruhu Františka Cyrila Kampelíka. František Ladislav Rieger dokonce považoval pozdější roztržku v oblasti diskusí o spisovné řeči za výsledek agitace proruských panslavistů a snad i přímého působení Osipa Boďanského.¹⁸⁸ Josef Václav vzpomíná, že se se sestřenicí Boženou, tetou Antonií, Boďanským a Ludovítem Štúrem zúčastnil výletu do Šárky.¹⁸⁹ Václav Staněk byl také hlavním sběratelem v Čechách ve prospěch „Ústavu slovanského“, vlasteneckého střediska, působícího v Bratislavě¹⁹⁰ a vybaveného vlastní knihovnou, čítárnou a místností pro schůzky.

2.4 Širší rodina

Na tomto místě bych chtěla udělat odbočku k rodinám obou sester Karoliny, tedy starší Johany i mladší Antonie. Obě sestry se, hlavně „zásluhou“ svých manželů, staly slavnějšími než Karolina. Starší sestra Karoliny Staňkové Johana vstoupila do historického povědomí především jako matka „bouřliváka“ Josefa Václava Friče, který ve svých *Pamětech* vykreslil její idealizovaný portrét, a to portrét „dokonalé české matky“. Josef Václav Frič líčí příhody z jejího dětství, jak Antona Reise mrzelo, že nemá syna, a tak svou nejstarší dceru překřtil na Honzíka, bral ji s sebou do lesa, učil ji jezdit na koni a také ji učil češtině a českým dějinám – jednou se společně vydali na Zbraslav, kde jí otec v domněnání, že se nachází u Lipan, vyprávěl o husitské bitvě.¹⁹¹ Po přestěhování rodiny z Rožmitálu do Prahy docházel tři sestry Reisovy

¹⁸⁷ SOCHOROVÁ, Ludmila, *Muž a žena v české vlastenecké společnosti doby biedermeieru*, in: LORENZOVÁ Helena – PETRASOVÁ Taťána (eds.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 102.

¹⁸⁸ SAK, Robert, *Rieger*, s. 45.

¹⁸⁹ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 120. Vzpomínku na to, že sám Josef Václav slovanské hosty provázel po Praze, musíme brát s rezervou. Tamtéž, s. 122.

¹⁹⁰ SAK Robert, *Rieger*, s. 44.

¹⁹¹ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 37.

vyučovat češtině a literárním předmětům student práv Josef Frič,¹⁹² který se s Johanou oženil 11. listopadu 1828.¹⁹³ Josef Frič v té době působil jako koncipient v kanceláři Jana Nejedlyho, kterého zastupoval i v přednáškách o české řeči a literatuře na univerzitě, což znamená, že měl druhý příjem. Roku 1837 si ve Vodičkově ulici čp. 706 otevřel vlastní kancelář.¹⁹⁴ Fričovým se v rozmezí dvaceti let narodilo dvanáct dětí, z nichž tři zemřely v dětském věku. K legendě, kterou Josef Václav Frič kolem své matky spřádá, patří i jeho líčení Johany jako vzoru dobročinnosti. Např. uvádí svého učitele houslí, který ze svého skromného platu v divadle podporoval své staré rodiče, jehož se Johaně na Vánoce zželelo a jemuž tak naložila s sebou celý koš.¹⁹⁵ Josef Václav Frič tvrdí, že jeho matka měla ráda Friedricha Schillera, především jeho *Pannu orleánskou*, recitovala rovněž *Píseň o zvonu*.¹⁹⁶ K *Písni o zvonu* poznamenává Milena Lenderová, že se jednalo o básnické vyjádření myšlenek představitelů německého romantismu, především Friedricha Hegela, které se vztahovaly k vymezení veřejného a privátního prostoru.¹⁹⁷ Milena Lenderová uvádí, že model matky, vytvářený a upřesňovaný po celé 19. století, vykazoval několik variet – matku obětovnou, která nachází své štěstí v úplném obětování se rodině, matku sedmibolestnou, pro niž je typické vnímání bolesti jako atributu ženství, a matku chápající.¹⁹⁸ Myslím, že obraz Johany Fričové můžeme nazvat typem „matky chápající“, moderní a vzdělané ženy, která je svým dětem přítelkyní a rádkyní. Zůstává samozřejmě otázkou, do jaké míry se její obraz vykreslený v *Pamětech* shoduje se skutečnou Johanou Fričovou.

Antonie, nejmladší ze sester Reisových, žila po sňatku svých starších sester s matkou, o niž pečovala v její nemoci.¹⁹⁹ Po smrti Marie Bachofenové se Antonie přestěhovala ke Staňkovým²⁰⁰ a stala se velmi aktivní vlastenkou. Dejme teď slovo pamětníkovi, konkrétně Jozefu Miloslavu Hurbanovi, který Antonii poznal roku 1839, kdy přicestoval do Prahy: „*Pocit národnej dôstojnosti, rozprúdený v jej spanilej duši, prebleskoval v plamenných výrazoch, akými prednášala piesne Rukopisu kráľodvorského a mnohé Kollárove znelky*

¹⁹² Tamtéž, Praha 1886, s. 35.

¹⁹³ BASS, Eduard, *Čtení o roce osmačtyřicátém*, s. 262.

¹⁹⁴ V jeho kanceláři působil jako koncipienti řada významných osobností, např. Karel Jaromír Erben nebo Antonín Strobach.

¹⁹⁵ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 92.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 59–60.

¹⁹⁷ LENDEROVÁ, Milena, *Model mateřství – životadárný a životaschopný stereotyp*, in: ŘEPA, Milan (ed.), 19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvávají, Praha 2008, s. 473.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 475–477.

¹⁹⁹ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 62.

²⁰⁰ Do Václava Staňky byla Antonie zamilovaná, nicméně Sofie Podlipská ve své edici dopisů a zápisků Antonie Čelakovské, nazvané *Z let probuzení*, tuto skutečnost zakryla tím, že jako první lásku Antonie uvedla „studenta Václava“, který se oženil s jakousi Klotildou, která u Reisových bydlela. Těžko říct, nakolik byla Karolina předobrazem Klotildy, která rozhodně není vyličená příznivě. Viz *Z let probuzení* (online), Praha 2012, s. 14–19.

majstrovsky zhudobněné.²⁰¹ Jejím cílem bylo stát se učitelkou. Chtěla vychovávat nejen vzdělané dívky, způsobilé dostat svému ženskému údělu, ale – a v tom překročila představy většiny svých mužských vlasteneckých současníků – také dát nezbytný profesionální základ českým učitelkám.²⁰² Roku 1841 jela Antonie s Josefem Fričem do Vídně. Zde navštívili výchovné ústavy pro dívky, svou cestu rozšířili i na Prešpurk, kde se setkali s Ľudovítem Štúrem v jeho škole, a zúčastnili se i výletu do hor.²⁰³ V témž roce se ve své korespondenci s Amerlingem zmiňuje o svém snu – mít vlastní dívčí školu. Roku 1842 nastoupila do kurzu pro „preparantky na vzorné škole“ na Malé Straně, který dokončila v červenci 1843. Začátkem následujícího školního roku dokončila přípravu hlavní zkouškou a zkouškou z mimořádných předmětů na škole na Hrádku a od nového roku 1844 začala vyučovat ve třech pronajatých místnostech ve Vodičkově ulici č. 132 – v březnu navštěvovalo její ústav už patnáct žáků.²⁰⁴

Antonie byla rozhodnutá věnovat všechny své síly práci pro národ a nechtěla se vdát, ač o nápadníky neměla nouzi. Patřil mezi ně i sám Karel Slavoj Amerling, který se s ní údajně na Štědrý den roku 1843 vydal k hrobu její matky, aby ji pohnul k závaznému slibu.²⁰⁵ I přes své pevné rozhodnutí zřejmě chovala vřelé city ke slovenskému básníkovi Samoslavu Hroboňovi, jehož existenční vyhlídky však byly ještě mlhavější než Amerlingovy.²⁰⁶ Když v dubnu 1844 zemřela ve Vratislavi při porodu dcery Hedviky manželka Františka Ladislava Čelakovského Marie, rozená Ventová,²⁰⁷ odjel Čelakovský do Prahy, aby zde našel matku pro své osiřelé děti, a začal se dvořit právě Antonii.²⁰⁸ Podle Josefa Václava Friče nastaly v obou rodinách časy vzájemného docházení a radění.²⁰⁹ Samoslav Hroboň pobýval v té době také u Staňkových, a jak se světil v dopise Františku Bílému roku 1884, byl nucen naslouchat, jak si Čelakovský v sousedním pokoji Antonii namlouvá.²¹⁰

Její rozhodování můžeme nahlížet v kontextu dobového stereotypu „oběti“, o němž hovoří Vladimír Macura ve své práci *Český sen*.²¹¹ O oběti psala Antonie ve své korespondenci, když zvažovala odchod s Hroboněm na Slovensko, když přijímala, ale i odmítala Amerlinga, a

²⁰¹ HURBAN, Jozef Miloslav, *Cesta Slováka k slovanským bratrom na Morave a v Čechách*, Bratislava 1960, s. 75–76.

²⁰² LENDEROVÁ, Milena – MAUR, Eduard – KOPIČKOVÁ, Božena, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2008, s. 93.

²⁰³ TILLE, Václav, *Božena Němcová*, Praha 1911, s. 33.

²⁰⁴ KUČEROVÁ, Vlasta, *K historii ženského hnutí v Čechách*, s. 31–32.

²⁰⁵ TILLE, Václav, *Božena Němcová*, s. 41.

²⁰⁶ Vztah Rajske a Hroboně se roku 1929 stal námětem románu Martina Kukučína *Lukáš Blahosej Krasoň*.

²⁰⁷ Antonie uveřejnila v Květech smutnou báseň na její skon.

²⁰⁸ Více o Františku Ladislavu Čelakovském viz HUSOVÁ, Marcela – ŘÍHOVÁ, Ivana – SEDLÁČEK, Zbyněk (eds.), *Růže stolistá. F. L. Čelakovský 1799–1999*, Strakonice 1999.

²⁰⁹ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 23.

²¹⁰ SLAVÍK, Bedřich, *Srdce a doba. Listy českých žen*, Praha 1942, s. 176.

²¹¹ MACURA, Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, kapitola Sen o rozkoši, s. 168–172.

nakonec tehdy, když se rozhodla přijmout nabídku k sňatku od Čelakovského. Macura se zabývá i dalšími stereotypy, jako bylo např. představování vztahů mezi mužem a ženou jako „duchovních pout“, zcela zapírajících erotický náboj, a jejich stylizování do podoby přátelského nebo příbuzenského svazku, jímž mohl být i svazek otce a dcery (tak jako v případě korespondence Antonie a Antonína Marka). Když se Antonie zasnoubila, došlo k výměně listů, což byla praxe obvyklá spíše v případě přerušené milostné korespondence, a jak Macura připomíná, Marek se rovněž odmítl zúčastnit její svatby s Čelakovským.

Důležitou roli v Antoniině rozhodování sehrál také známý listek Boženy Němcové, po jehož přijetí Antonie Čelakovského nabídku přijala. Jejich svatba se konala 2. dubna 1845, Josef Václav Frič šel za mládence a Božena Staňková za družičku.²¹² Při této příležitosti proběhlo v bytě Fričových v literatuře hojně zmiňované „divadelní představení“, které pro svou tetu připravil Josef Václav Frič a ve kterém také sehrál úlohu Básníka – Músu představovala jeho budoucí první manželka Anna Ulmannová a novou snoubenku Božena Staňková. Jak již bylo nejen v odborné literatuře mnohokrát popsáno, manželství Čelakovských se nevydařilo, Antonie byla zklamána postojem muže k její literární práci a ve Vratislavi byla naprosto odtržená od veškerého vlasteneckého života, kterého se až do svatby tak aktivně účastnila. Informace čerpáme především z *Pamětí* Josefa Václava Friče, který svou tetu Antonii navštívil ve Vratislavi v létě roku 1845 – spolu se svou matkou a s tetou Karolinou Staňkovou zjistili, že Čelakovský nedovolil Antonii mít doma piano ani psát nic jiného než dopisy příbuzným a kontrolou nad tím, co jeho nová žena dělá, pověřil obě své dcery Ludmilu a Ludviku.²¹³ Jeho první manželce Anně Ulmannové se Antonie prý na smrtelném loži svěřila, že byla „nevýslovně nešťastná“.²¹⁴

---

²¹²FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 194.

²¹³Tamtéž, s. 269–270.

²¹⁴Tamtéž, s. 271.

3 Léta 1848 a 1849

3.1 Bouřlivé jaro, slovanský sněm a svatodušní bouře

Na počátku roku 1848 propukla řada povstání v Itálii, v únoru pak revoluce v Paříži svrhla krále Ludvíka Filipa I. První zprávy o revoluci v Paříži se v Praze objevily 29. února a aktivizovaly i českou společnost. Večer v sobotu 11. března se z iniciativy spolku Repeal konalo shromáždění několika stovek Pražanů ve Svatováclavských lázních.²¹⁵ Předsednictví se chopili dva liberálové: jednatel české sekce Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách Alois Pravoslav Trojan a oblíbený pražský hostinský Petr Faster. Na schůzi byly přečteny a vzápětí aklamací schváleny požadavky, jejichž autorem byl právník a bývalý patrimoniální úředník na statcích knížete Auersperga František August Brauner, který se však do Svatováclavských lázní osobně nedostavil. Vedle všeobecných požadavků, jako byla svoboda tisku a náboženského vyznání a zrušení roboty, zde nacházíme i specifický český požadavek na svolání společného zemského sněmu zemí svatováclavské koruny a na zrovnoprávnění češtiny a němčiny na vyšších školách a úřadech. Došlo také na volbu výboru, do kterého byl zvolen i Josef Frič. Jen dva dny po schůzi ve Svatováclavských lázních, tedy 13. března, došlo k ozbrojeným srážkám lidu s vojskem ve Vídni, které si vyžádaly několik mrtvých. V důsledku těchto událostí byl propuštěn kancléř Metternich, symbol minulého režimu, a byla vyhlášena svoboda tisku, přislíbena ústava a zrušena cenzura. Na oslavu přislíbení konstituce se v Praze 15. března uskutečnil slavnostní pochodňový průvod, který provolával slávu i Josefu Fričovi pod okny jeho bytu.²¹⁶

Mezitím byl vypracován návrh první pražské petice, jejíž obsah byl oproti verzi schválené 11. března ve Svatováclavských lázních pozměněn právníkem Adolfem Mariem Pinkasem ve prospěch české šlechty. S touto peticí odjela deputace slavnostně 19. března z Prahy a do hlavního města monarchie dorazila se zastávkou v Olomouci 20. března. Ve Vídni byla odpověď na tuto petici připravena již předem, jednalo se o kabinetní list z 21. března, který byl však pro českou reprezentaci zklamáním. Návrat deputace do Prahy 27. března byl nejprve velkolepě slaven, avšak poté, co obsah kabinetního listu vešel ve známost, zavládlo všeobecné rozčarování. Prakticky ihned začaly přípravy druhé petice, které vyvrcholily schůzí na Žofině 31. března. Ještě téhož dne se druhá deputace, jejímž členem byl i Josef Václav Frič, vydala do Vídně a 2. dubna byla jejím členům udělena audience u ministra vnitra Franze

---

²¹⁵ROUBÍK, František, *Český rok 1848*, Praha 1948, s. 78.

²¹⁶Tamtéž, s. 86.

Pillersdorfa. Členy druhé deputace potkal v sídelním městě 5. dubna František Ladislav Rieger, navracející se ze svého italského pobytu. Během čekání na odpověď Rieger s Trojanem pravděpodobně intervenovali u ministra vyučování ve věci pražské průmyslové školy, neboť 14. dubna bylo povoleno její zřízení.²¹⁷ Zároveň František Palacký, František Ladislav Rieger a Pavel Josef Šafařík naléhali na vládu, aby se vyrovnala v Lombardii s Italy. Odpověď na druhou pražskou petici obdrželi Češi 8. dubna kabinetním listem. Arcivévoda František Josef byl jmenován českým místodržícím, prezidentem gubernia se stal hrabě Lev Thun. Druhá delegace se z Vídně vrátila do Prahy 12. dubna a byla přivítána velkou slavností. Mezitím došlo v Praze k určitým změnám – Svatováclavský výbor splynul již 10. dubna s guberniální komisí. Byl tak vytvořen tzv. Národní výbor, který měl pracovat na volebním řádu do sněmu, ústavě a základních zemských zákonech. Nedokázal se však oprostít od vzrůstající se vlny nacionalismu a jednal tak spíše o vztahu k Německu a o volbách do německého parlamentu, např. 29. dubna jeho někteří členové jednali s vyslanci frankfurtského tzv. Vorparlamentu a rázně odmítli volby do frankfurtského parlamentu na území Čech. Německé vyslance čekala v Praze ještě jedna nepříjemnost – rozvášnění Češi vpadli na večerní schůzi německého Konstitučního spolku a vyslanci museli utéct oknem. V dubnu byl založen politický spolek Lípa slovanská a akademický spolek Slavie. Byly také povoleny české přednášky na univerzitě. Jako první je ohlásil Josef Frič na právnické fakultě.²¹⁸ Když byla 25. dubna vydána ústava pro celou říši s výjimkou Uher (ústava ponechávala výkonnou moc v rukou panovníka a ministrů – zákonodárnou moc měl mít dvoukomorový říšský sněm, sestávající z panské sněmovny, jmenované panovníkem, a ze sněmovny poslanecké, do níž občané volili podle volebního cenzu), znovu se vyhrotila situace ve Vídni. Tato oktrojovaná, tzn. vnucená, silně centralistická ústava vzbudila nevoli vídeňských demokratů, především studentů, kteří poté, co byly navíc vyhlášeny značně nedemokratické volební řády, znovu povstali. V důsledku těchto událostí přislíbil císař svolání sněmu, který vypracuje ústavu. Sám císař před druhým vídeňským povstáním uprchl do Innsbrucku a do sídelního města se vrátil až v srpnu.

V Praze se zatím v květnu volilo do frankfurtského parlamentu, avšak odevzdány byly pouhé tři hlasy. Hrabě Lev Thun uspořádal 28. května poradou, ze které vzešlo rozhodnutí zřídit v Praze prozatímní vládní radu. Dva členy této vlády (hraběte Nostice a Františka Ladislava Riegra) pověřil hrabě Thun doručením adresy císaři v Innsbrucku, ve které ho žádal o schválení prozatímní vládní rady – chtěl ji postavit proti Národnímu výboru a neutralizovat tak jeho moc. Dále císaře žádal o svolání zemského sněmu a o zřízení nejvyšších ústředních

---

²¹⁷ SAK Robert, *Rieger*, s. 76.

²¹⁸ HAVRÁNEK, Jan (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III*, s. 95.

úřadů země. Do hlavního města Tyrol dorazila dvoučlenná delegace 2. června, nicméně přijetí u císaře nedosáhla. Audience se jí dostalo pouze od arcivévody Františka Karla v přítomnosti jeho vlivné manželky Žofie. Nostic a Rieger vypracovali alespoň návrh císařského patentu. 6. června jej císař podepsal a potvrdil tak platnost kabinetního listu z 8. dubna.

Od druhé poloviny dubna se mluvilo o možnosti uspořádat slovanský sjezd, vedly se složité debaty o tom, kdo by měl být hostem apod. Jako první o něm veřejně promluvil Chorvat Ivan Kukuljevič 30. dubna v úvodníku Národních novin. Den nato se již v tisku objevila pozvánka na sjezd a o měsíc později byl sjezd skutečně zahájen. V první červnový večer se konala uvítací slavnost na Sřeleckém ostrově a následujícího dne zasedl sněm na Žofině. Předseda František Palacký pronesl zahajovací řeč, den pak ukončil neobyčejně otevřeným proslovem Pavel Josef Šafařík.

Kníže Alfred Windischgrätz, Pražanům známý jako vojenský velitel Prahy z roku 1844, který do Prahy znovu dorazil 19. května, uspořádal 7. června okázalou vojenskou přehlídku u karlínské Invalidovny. Slovanský sjezd však zatím pokračoval dál a 10. června se konal na Žofině ples, kterého se zúčastnil i kníže Windischgrätz. Situace se dramaticky změnila v pondělí 12. června. Na Koňském trhu, dnešním Václavském náměstí, se konala sbratřovací mše, kterou celebroval farář Jan Arnold a jíž se zúčastnilo asi 2000 osob.²¹⁹ Během následného pochodu Prahou došlo k násilnostem a zřejmě omylem byla také zastřelena manželka knížete Windischgrätze Eleonora, rozená Schwarzenbergová. V Praze vyrostly barikády, jejichž počet se odhaduje na 400.²²⁰ Jednu z barikád ve Vodičkově ulici pomáhal stavět i Václav Staněk s rodinou.²²¹ Po třech dnech, 15. června, vojsko opustilo Staré a Nové Město a stáhlo se na Malou Stranu a 16. června večer odtud zahájilo bombardování Prahy. Windischgrätz vyžadoval bezpodmínečnou kapitulaci a rozhodně odmítal kompromisní návrhy. Bombardováním vyděšení pražští měšťané, vedení purkmistrem Václavem Wankou, nabídli 17. června hraběti Lvu Thunovi a knížeti Alfredu Widnischgrätzovi bezpodmínečnou kapitulaci Prahy. Již 18. června byla zřízena vyšetřovací komise²²² a 26. června následovalo rozpuštění Národního výboru. Na počátku července požádalo sedmašedesát pražských měšťanů knížete Windischgrätze o zachování stavu obležení. Slovo „sedmašedesátník“ se později vžilo jako označení pro zbabělce a oportunistu. Jen o pár dní později, 8. a 9. července, se uskutečnily volby do říšského sněmu a Václav Staněk byl zvolen za volební obvod Zlonice. Rodinu však čekala bohužel i velmi nepříjemná událost – 12. července byl zatčen

---

²¹⁹ ROUBÍK, František, *Český rok 1848*, s. 271.

²²⁰ Tamtéž, s. 272

²²¹ CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče II*, Praha 1960, s. 138.

²²² Díky práci Anny Bajerové můžeme s jistotou říci, že Staněk nebyl za červnové události vyšetřován. Viz BAJEROVÁ, Anna, *Svatodušní bouře v Praze r. 1848 ve světle soudního vyšetřování*, Plzeň 1920.

Josef Frič a 13. července byl proveden jeho předběžný výslech. Frič vypověděl, že nebyl na mši na Koňském trhu kvůli své duševní nemoci, kterou pro soud potvrdila správa ústavů choromyslných.²²³ O jeho propuštění usilovala jeho manželka Johana, která podala komisi žádost za jeho propuštění z vazby.²²⁴ Jejich syn Josef Václav uprchl z Prahy a dostal se do Záhřebu k bánu Jelačićovi.

3.2 Sněm ve Vídni

Sněmu ve Vídni lze přičíst nejedno prvenství, především byl však poprvé v dějinách habsburské monarchie sestaven „parlament“ nikoliv na základě stavovských výsad, ale na základě svobodné volby. Podle nových volebních řádů z 1. června 1848 byly volby nepřímé – každý volební obvod se dělil na okresy, ve kterých byli nejprve zvoleni volitelé, kteří z kandidátů vybrali tajnou volbou jednoho poslance. Jeden poslanec měl připadnout zhruba na 50 000 svéprávných, samostatně výdělečných mužských obyvatel; celkem mělo být takto zvoleno 383 poslanců ze všech neuherských zemí říše. Volilo se různě od druhé poloviny června a někde i celé týdny. Ve Vídni měl sněm k dispozici upravenou císařskou zimní jízdárnu na náměstí Josefa II. v areálu Hofburgu. Osm řad se žlutě a červeně vykládanými sedadly, opatřenými čísly, bylo uspořádáno na způsob amfiteátru, vzadu se nacházela císařská lóže (obsazena byla pouze 29. srpna při jednáních o zrušení roboty, kdy v ní zasedl arcivévoda František Josef a jeho dva bratři) a po jejích stranách lóže pro dvořany a diplomaty. Pod stropem byla galerie pro obecnost, kde sedávala i Božena Staňková. Jak vyplývá z dopisů, měl Staněk jako poslanec k dispozici dva lístky na galerii. Boženu vždy někdo provázel a někdy svůj lístek předala někomu dalšímu, když nemohla ve sněmu vydržet do konce.²²⁵

Čeští poslanci zasedali na pravici spolu s umírněnými Poláky, Slovinci a Chorvaty. Na levici zasedali němečtí nacionalisté a demokraté s radikálními Poláky, ve středu němečtí konzervativci s haličskými Rusíny. Staněk seděl vpravo ve čtvrté stolici na rohu, jak psal své manželce, a zároveň jí posílal obrázek sněmovny, na kterém své místo označil puntíkem.²²⁶ Většina národnostně českých poslanců vstoupila do Slovanského klubu. V jeho rámci se na počátku roku 1849 vytvořil Moravský klub v čele s Janem Ohéralem. Nemůžeme však mluvit o žádných pevných politických stranách či politických uskupeních už proto, že většina

²²³ V ústavu choromyslných v Kateřinkách byl Josef Frič ošetřován od 22. března do 8. dubna.

²²⁴ BAJEROVÁ, Anna, *Svatodušní bouře v Praze r. 1848 ve světle soudního vyšetřování*, Plzeň 1920, s. 312–313.

²²⁵ Proč „nemohla“, to z dopisů nevyplývá. LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolíně Staňkové, 1. srpna 1848.

²²⁶ Tamtéž, 20. srpna 1848.

poslanců vstupovala do sněmu bez jakýchkoliv předchozích zkušeností. Na německé levici byli významnými osobnostmi především Ludwig Löhner a Franz Schuselka. „Skutečná pravice“ se formovala kolem Franze Stadiona, Cajetana Mayera, Josefa Lassera a Josefa Alexandra Helferta. Sněm měl významně plebejský charakter. Zasedali zde sice také významní byrokraté (Pillersdorf, Doblhoff aj.) a nižší šlechtici, ale charakter sněmu udávali především představitelé měšťanstva a inteligence. Poslanec byl vnímán jako někdo, kdo vykonává vznešenou a čestnou službu. Především v prvních týdnech se velkoryse udělovaly dovolené, začínalo se o půl hodiny později a končovalo se dříve, než se jednání sněmu vyčerpala. Ve sněmovně mohli poslanci číst pouze návrhy zákonů, své argumenty museli přednést spatra.

Václav Staněk přijel do Vídně spolu s dcerou Boženou 20. července a ta zprávu o příjezdu hned podala matce.²²⁷ Sněm zahájil řádnou činnost prakticky již 10. července první předporadou, následně se konaly předběžné schůze administrativního charakteru. O osm dní později byl sněm prohlášen za ustavený, a proto bylo 20. července přistoupeno k volbě prvního předsednictva. Slavnostně zahájen však sněm byl až o dva dny později populárním arcivévodou Janem, dočasným správcem říše. Krátce po začátku sněmu odmítl Rieger návrh, aby byly nazítří provedeny volby představenstva, neboť se ještě nesjeli všichni čeští poslanci. Vídeňští radikálové si toto jednání vyložili jako české maření rakouského parlamentu a po zasedání čekali na Františka Ladislava Riegra před jízdárnou a pronásledovali ho i cestou do jeho bytu. O tom se doslechla Karolina Staňková a v dopise manželovi vyjadřovala své obavy: „*Co slišim ze naš wazeni pan Riger bil w nebespeči ziwota, piš nam berzo a jak mam welky strach musel odejety! a kam!*“²²⁸ Manžel ji pak v následujícím listu uklidňuje: „*Nestalo se mu nic jen vyhrožování. To zawdalo ale příčinu, že wůbec budou deputowani lépe stráženi.*“²²⁹

Pracovní jednání sněmu byla započata 24. července čtením jednacího řádu. V týž den také Rieger interpeloval ve prospěch zatčeného Braunera a žádal i posouzení výjimečného stavu v Praze. Vláda mu vyhověla, ale na oplátku hlasovali čeští poslanci pro vládní návrh způsobu zrušení poddanských svazků. Hlasování proběhlo 31. srpna, Václav Staněk se ale hlasování nezúčastnil.²³⁰ František August Brauner byl propuštěn z vazby již před hlasováním. Posléze byla zrušena i vojenská vyšetřovací komise v Praze, do poloviny prosince opustili vyšetřovací vazbu všichni podezřelí a úřady odvolaly zatykače na ty, kteří z Prahy uprchli. Vláda také

---

²²⁷ Tamtéž, 20. července 1848.

²²⁸ Tamtéž, 21. srpna 1848.

²²⁹ Tamtéž, 24. července 1848.

²³⁰ KAZBUNDA, Karel, *České hnutí roku 1848*, Praha 1929, s. 340.

uznala právo na vyzbrojení pražské národní gardy a na plnoprávné postavení češtiny ve školství.

Již 26. července došlo k velmi důležité události, a to k vystoupení mladého, teprve pětadvacetiletého slezského poslance Hanse Kudlicha s návrhem na zrušení poddanství se všemi závazky z něho plynoucími. V dalších jednáních na počátku srpna se do popředí dostala otázka případných náhrad za robotní povinnosti. Přestože byl Kudlich stoupencem zrušení roboty bez náhrady, nechtěl kvůli tomuto bodu ohrozit přijetí návrhu, který považoval za klíčový. Zrušení bylo císařem sankcionováno 7. září.

K poslednímu červencovému dni ustavil sněm třicetičlenný ústavní výbor, jehož členy byli František Ladislav Rieger, František Palacký a Adolf Maria Pinkas. Ústavní výbor dokončil do 26. září návrh občanských práv. Když byla 4. srpna v úředních novinách uveřejněna předběžná zpráva Windischgrätzovy vyšetřovací komise, znepokojila nejen Terezii Palackou,²³¹ ale i Karolinu Staňkovou. Obávala se, jak to dopadne s jejím švagrem Fričem, a vyslovila domněnku, že zůstane zavřený po celou dobu trvání říšského sněmu – na to ale Václav reagoval otázkou: „*pročpak by je pořad propouštěli?*“ Připojil také svůj odhad doby trvání říšského sněmu: „*A říšský sněm může (...) trvat rok i dvě léta.*“²³² Staněk v dopise ze 14. srpna líčí, jak předchozího dne čekali v kostele svatého Štěpána na císaře celé tři hodiny.²³³ Dne 21. srpna byl Staněk svědkem nepokojů, které ve Vídni vyvolaly zvěsti o rozpuštění studentské legie, rázně však zakročila národní garda.

Po čtyřdenní dovolené se 11. září opět konala schůze, 14. září byla vyhlášena amnestie týkající se některých aktérů revoluce a následujícího dne byl propuštěn Josef Frič. Situace se však opět začala komplikovat, když 11. září bán Jelačič zahájil tažení proti Uhrám. Jeho postup popisoval ve svých dopisech manželce i Václav Staněk. Mluvčí poselstva uherského sněmu Ferenc Deák, ministr spravedlnosti uherské vlády, požádal 19. září o přijetí ve sněmovně. Čeští liberální poslanci toto přijetí ostře odmítli, plamennou řeč proti Maďarům pronesl František Ladislav Rieger a i přes snahu Ludwiga Löhnnera a Franze Schuselky, kteří žádali, aby bylo Maďarům umožněno promluvit, sněm následně odhlasoval, že maďarské poselstvo nepřijme. Avšak veřejné mínění bylo zcela jednoznačně na straně Maďarů. Situace se radikalizovala i v samotných Uhrách. Oblíbený arcivévoda Štěpán byl 24. září odvolán z funkce palatina a o den později byl komisařem s plnými mocemi jmenován hrabě Franz Lamberg; po svém příjezdu do Budína byl však (dne 28. září) zavražděn. Vídeň reagovala

---

²³¹ KOŘÁLKA, Jiří, *Poplašné zvěsti Terezie Palacké. Nad objevenými rukopisy manželů Palackých z pražské revoluce roku 1848*, in: Dějiny a současnost, č. 9, 2005, s. 27.

²³² LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 20. srpna 1848.

²³³ Tamtéž, 14. srpna 1848.

vyhlášením stanného práva, ale když měla být přesunuta do Uher část vídeňské posádky, odmítla ve čtvrtek 5. října na maďarskou frontu odejít. Hněv vídeňského lidu se obrátil proti ministru války hraběti Baillet-Latourovi, viněnému z rozpoutání bojů proti Maďarům. Následujícího dne vtrhl dav do budovy ministerstva, hraběte vyvekl ven a oběsil na kandelábru. Čeští poslanci se cítili ohroženi a začali opouštět Vídeň, mezi prvními Josef Kajetán Tyl a František Palacký. Václav Staněk mezitím pečoval o Josefa Václava Friče, který bojoval s dobrovolníky na Slovensku a při šarvátce s vojáky během ústupu byl raněn, avšak dostal se zdárně do Vídně. V dopise z 2. října Staněk manželce popisuje, jak se u něj Josef Václav ráno objevil, jak mu ošetřil zranění a odeslal listy, které u něj – malomyslný a na bolesti si stěžující – Josef Václav napsal pro otce a Josefa Podlipského. O den později, 3. října, jej převezli k vídeňským příbuzným, kde ho Staněk pravidelně navštěvoval.

Hned po návratu do Prahy vykonali Rieger a Havlíček návštěvu u barona Karla Mecséryho, úřadujícího viceprezidenta pražského gubernia, druhou u knížete Alfreda Windischgrätze, vojenského velitele. Čeští poslanci se shromažďovali v Praze, kde 12. října vydali zdůvodnění svého „útěku“ z Vídně. O tři dny později, 15. října, se v Karolinu konalo setkání posluchačů všech fakult pražské univerzity, kde Rieger svým řečnickým umem přesvědčil studenty o nutnosti opustit Vídeň. Ke dvoru, který se usadil v Olomouci, odjeli čeští poslanci František August Brauner a Josef Alexander Helfert. Císař vydal dva manifesty – v prvním ujišťoval, že ústavní práva a svobody zůstanou zachovány a parlament bude moci vypracovat ústavu, a v druhém přerušil zasedání říšského sněmu ve Vídni a svolal jej do Kroměříže. V Olomouci byl 18. října i Václav Staněk. Z dopisů však nevyplyvá, zda jel do Olomouce přímo z Vídně, nebo byl mezitím v Praze.

3.3 Sněm v Kroměříži

O přesunutí ústavodárného sněmu z Vídně do Kroměříže bylo rozhodnuto 22. října 1848 a započal koncem listopadu v kroměřížském arcibiskupském zámku. Staněk dorazil do Kroměříže 14. listopadu. V dopise Karolině popisuje cestu: „*Až do Hulína jelo s námi vojsko (520 mužůw) z Kolína. Jeli prý z Josefowa do Itali (!) (snad ale spíše do Uher). Z Hulína jsme jeli na žebřinowém woze hanáckém po špatném dláždění Hulinském duši pustit mohouc, v strašlivé plískanici přes hodinu cesty do Kroměříže.*“²³⁴ S ubytováním to nevypadalo dobře, jak Václav popisuje: „*V zámku prý není žádných bytůw pro nás a protož nás po dlouhém mrzutém rozkládání počal vodit po městě byty hledati. Byly jeden horší a dražší než druhý. (...) Po obědě jsme počali sami hledati. Chytil se nás jakýsi podomek a wodil nás asi 3 hodiny*

---

²³⁴ Tamtéž, 14. listopadu 1848.

*po městě w blátě; až jsme posléze najali za branou, ale hned blízko arcibiskupského paláce (...) dva pokoje.*²³⁵ Mezi 14. a 18. listopadem byl ale Staněk opět ve Vídni, kam jel navštívit Josefa Václava Friče. Dne 2. prosince nastoupil na trůn František Josef I. a byla jmenována vláda Felixe Schwarzenberga. Po vánoční přestávce se poslanci sešli v Kroměříži znovu 3. ledna 1849 a následující den přednesl František Ladislav Rieger úvodní část chystané ústavy, ale ministr vnitra Franz Stadion označil vzápětí první paragraf „všechna moc ve státě pochází z lidu a vykonává se způsobem v ústavě stanoveným“ za odporující principům dědičné monarchie. Ve středu 10. ledna na to Rieger reagoval další ze svých skvělých řečí, která trvala více než půl druhé hodiny. Nakonec ale všichni čeští poslanci hlasovali ve vládním duchu, tzn. že článek byl zatím vynechán. Dne 22. ledna píše Staněk domů, že se šíří domněnka, že by snad měl být sněm na dva měsíce odročen.²³⁶ Ze Staňkových dopisů je cítit určitý optimismus, stále častěji ale i určitá skepse, když píše: „*Rád bych všeliké strasti obětował, kdybych jen věděl, že to k dobrému powede. Tak ale si věru mnoho prospěchu neslibuji.*“²³⁷ František Ladislav Rieger ukázal své řečnické umění ještě 24. ledna při obhajobě pátého paragrafu, stanovujícího obecné zásady pro soudnictví, a 27. února v projevu věnovaném náboženské svobodě. Od 22. ledna se rokovalo o přestavbě rakouské říše a nová ústava měla být schválena 15. března, ve výroční den slibu konstituce. V únoru se uvažovalo o přeložení sněmu jinam, nejraději do Vídně, což ale nebylo možné, proto v úvahu přicházelo Brno a hlavně Praha.²³⁸ Avšak v noci ze 6. na 7. března povolal ministr vnitra Stadion do své pracovny v Kroměříži několik poslanců²³⁹ a sdělil jim záměr vlády sněm rozpustit. Ve středu 7. března tak od časného rána zněl Kroměříž zvuk vojenských bubnů, který ohlašoval obsazení sídla ústavodárného sněmu. Již od ledna připravoval ministr Franz hrabě Stadion vlastní (oktrojovanou) říšskou ústavu, která následně nesla datum 4. března 1849 a zatím byla kvůli bojům v Uhrách a v severní Itálii pozastavena. Někteří poslanci se po zjištění, že sněm obsadili vojáci, odebrali do budovy kroměřížského děkanství, kde se konaly schůze Slovanského klubu, a sepsali protestní prohlášení, které však působilo spíše jako výčitka než důrazný nesouhlas. Podepsalo jej 34 poslanců, mezi nimi 25 z Čech, ale Václav Staněk mezi nimi nebyl.²⁴⁰ Svůj podpis nicméně připojil pod „Osvědčení poslanců českých o působení svém na sněmu říšském ve Vídni a Kroměříži r. 1848 a 1849“, datované 21. března a otištěné

---

²³⁵ Tamtéž, 14. listopadu 1848.

²³⁶ Václav Staněk případné uzavření sněmu okomentoval slovy: „*Také dobře! Aspoň se dříve uvidíme!!!*“

Tamtéž, 14. ledna 1849.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž, 12. února 1849.

²³⁹ Uváděni jsou František August Brauner a Adolf Maria Pinkas. Viz URBAN, Otto, *Kroměřížský sněm*, s. 79.

²⁴⁰ ČERNÝ, Jan M., *Boj za právo II*. Sborník aktů politických u věcech státu a národa českého od roku 1848 s výklady historickými, Praha 2007, s. 848–849.

25. března 1849 v Národních novinách.²⁴¹ Toto osvědčení, jehož autorem byl František Palacký, si kladlo za cíl poučit širší národní veřejnost o politických zásadách, kterými se poslanci na sněmu řídili.

3.4 Dopisy Václava Staňka ze sněmu ve Vídni a Kroměříži

Z let 1848 a 1849 se zachovalo sedmdesát tři dopisů Václava Staňka jeho manželce (čtyřicet tři z roku 1848 a třicet z roku 1849) a sedm dopisů Karoliny manželovi (čtyři z roku 1848 a tři z roku následujícího). Pět dopisů adresuje Václav přímo nejstaršímu synovi Abundovi (tři v prvním roce a dva v roce 1849). V roce 1848 si manželé nejvíce dopisovali během července a srpna, od 28. srpna do 24. září nastala v korespondenci pauza, způsobená tím, že Karolina pobývala ve Vídni. Od 24. září 1848 následuje deset dopisů z Vídně a z 18. října pochází jeden z Olomouce. Z Kroměříže napsal Staněk od začátku listopadu 1848 do 5. března 1849 celkem čtyřicet dopisů. V posledním jmenovaném období psal nejčastěji každý den, maximální rozestup mezi jednotlivými dopisy byl tři dny. Dopisy mají většinou dvě až tři strany, jen výjimečně se objevuje dopis delší.

Psány jsou česky a latinkou. Karolina se v češtině dopouští chyb typických pro německého rodilého mluvčího – mnohdy neužívá správně „s“ a „z“ a chybuje i v pádech. Oba píší některá jména nepřesně, „počeštěně“ (např. Rieger jako Rigr/Rygr) a nedodržují pravidla interpunkce.

Václav svou ženu oslovuje „(pře)drahá choti“, „drahá ženuško“, ale i „milovaná Lotinko“, „drahá duše má“, jednou i „drahý miloušku“²⁴² a objevuje se i oslovení z počátku jejich vztahu – „Lotoušku“. Karolina píše nejčastěji „milý manželi“.

Poštu mohl Staněk jako poslanec používat zdarma²⁴³ a z dopisů vysvítá, že Staněk psal často a prakticky kdekoli: ve sněmu – jak před zahájením sněmování, tak v jeho průběhu – nebo ve sněmovní čítárně.²⁴⁴ Informaci o spontánní písařské praxi přináší dopis z 31. července, ve kterém Staněk píše: „*Nemám právě ve sněmovně, kdežto v tomto okamžení se kuličkami hlasuje, inkoust při mne, protož musím tužkou několik slov napsati,*“²⁴⁵ stejně jako jiný dopis

---

²⁴¹ Tamtéž, s. 867.

²⁴² LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 30. července 1848.

²⁴³ Tamtéž, 20. července 1848.

²⁴⁴ Tamtéž, 6. srpna 1848.

²⁴⁵ Tamtéž, 31. července 1848.

z 2. srpna, v němž Staněk píše: „*Já musí na kwap psat, jak mi myšlenky napadají.*“²⁴⁶ Nejčastěji však psal po večerech ve vídeňském nebo kroměřížském bytě.²⁴⁷

Karolina psala rovněž často, podle některých zmínek v dopisech spíše navečer. Psaní bylo pro ni namáhavou činností a tento fakt reflektoval ve vzájemné korespondenci i Václav Staněk: „*Ubohá co tě to musí stati namáhání tak neobvykle a tak mnoho psati.*“²⁴⁸ Na jiném místě je akcentován nedostatek času, kterým žena – matka a hospodyně – musela nutně trpět: „*Ma draha Lotkynko! ja nemohu pochopit, kde bereš času, všechny mé listy přečísti a přitom tolik napsati. To owšem jen tak weliká láska dowede. Ja ale to od Tebe nežádám – a přeji abys raději se hodně zotavila. A protož tě prosím napiš tolik, jen co nejvyš zapotřebu uznáš.*“²⁴⁹ Svou písáckou praxi reflektovala i sama Karolina: „*Mam welikou radost, s twých listu a rosložila sem si je nastul a witahla sem si ti nehlawnejšy věci a ted' wše twé otazky předšim odpowim.*“²⁵⁰ Podle zmínek na různých místech Václavových dopisů je však jisté, že se do současnosti všechny Karolininy dopisy nedochovaly; Václav Staněk v dopisech jasně vyjádřil přání, aby Karolina jeho dopisy domů uschovala,²⁵¹ což zjevně skutečně udělala, bohužel se zdá, že on její dopisy tak pečlivě neschraňoval. Václav také při psaní mnohdy počítal s tím, že jeho dopisy dá Karolina číst jiným lidem; na některých místech proto píše, že tento dopis má nebo nemá dávat číst dál. V létě 1848 předávali Staňkovi Fričovými dopisy Josefa Václava Friče, kterého v dopisech označovali krycím jménem „Hron“. Z jednoho dopisu nepřímo vyplývá, že Karolina se obávala nebezpečí, které s předáváním mohlo být spojeno, Václav jí ale obavy vyvracel.²⁵²

Fričovy také nechává Staněk téměř vždy pozdravovat a na Josefa Friče vzpomíná v každém dopise až do jeho propuštění z vazby 15. září 1848.²⁵³ Staněk byl s Fričovými také v přímém písemném kontaktu. Psal si s Johanou Fričovou,²⁵⁴ čtyři dopisy dostal v roce 1848 od Josefa Friče a z vídeňské nemocnice mu dvakrát psal Josef Václav Frič.²⁵⁵ Do rodinné

---

²⁴⁶ Tamtéž, 2. srpna 1848.

²⁴⁷ V Kroměříži sdílel byt se třemi dalšími poslanci, což mu v psaní překáželo, jak se také manželce svěřoval. Tamtéž, 29. listopadu 1848.

²⁴⁸ Tamtéž, 26. července 1848.

²⁴⁹ Tamtéž, 31. července 1848.

²⁵⁰ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, manželka, Karolina Staňková Václavu Staňkovi, 21. srpna 1848.

²⁵¹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 6. srpna 1848.

²⁵² „*Já pochopuji proč jsi Ty w neustále bazni! Wiš že mé jednání jest čisté že nikdy nepišu, o čemby, kdyby třeba bylo, celý svět, ba i Metrnich věděti mohl. To psaničko od Hrona nu i o tom by mohl každý vědět! jest to ale rodině tajemství.*“ Tamtéž, 2. srpna 1848.

²⁵³ Např.: „*Toužím po Fričowi jako ryba po vodě.*“ Tamtéž, 26. července 1848.

²⁵⁴ Tyto dopisy se však ve Staňkově fondu v LA PNP nenachází. K dispozici jsou pouze kusé výpisky z těchto dopisů.

²⁵⁵ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, přijatá, Josef Václav Frič Václavu Staňkovi, 18. prosince 1848, 28. ledna 1849.

korrespondence je možno zařadit i Staňkův list Anně Riegrové, sestřenici Františka Ladislava Riegra, která byla sirotek a u Staňkových po určitou dobu bydlela.²⁵⁶

Ostatní korespondence z let 1848–1849 je poměrně málo, pravděpodobně se nedochovala. Staněk poslal dva listy Karlu Jaromíru Erbenovi spolu s články do *Pražských novin*,²⁵⁷ jeden dlouhý dopis Josefu Adolfu Hanslikovi²⁵⁸ a jeden v rychlosti psaný list zaslal Janu Evangelistovi Purkyněmu,²⁵⁹ na nějž pak obdržel odpověď.²⁶⁰ Ve sledované období Staněk obdržel tři dopisy od Františka Švestky²⁶¹ a jeden dopis od Franty Šumavského.²⁶² Dva dopisy poslali Staňkovi také jeho voliči – „selský syn z Beřovic“ Vratislav Rubeš²⁶³ a Josef Kalas z Libovic.

3.4.1 Václav Karolině – politika, veřejná činnost

Václav Staněk psal své ženě o politice, ale zároveň ji od ní odrazoval: „*Prosím Tě opět, nestarej se o ty veřejné záležitosti. Ty máš dosti s Twou domácností, co dělají, a zde Tě čeká úroda, tam je to všechno plané.*“²⁶⁴ Otázkou je, zda chtěl svou ženu ušetřit „zbytečných“ starostí, nebo zda mu politika nepřipadala jako vhodný obor zájmu. Co se týká parlamentního dění, zmiňoval se Václav Staněk nejčastěji o volbách prezidenta sněmu, někdy také o hlasování o různých otázkách nebo o projevech některých poslanců, z nichž do dopisů Staňkových nejvíce promlouvá Ludwig Löhrer, který Staňka svými názory velmi dráždil. Několikrát se ve svých dopisech zmiňuje, že se sněm ve Vídni protáhl až do devíti hodin večer. Bouřlivou sněmovní náladu Vídně přibližuje Václav své ženě alespoň heslovitě: „*Dnes w noci zde byly 3 kočowiny, sběh na Štěpánském placu.*“²⁶⁵

---

²⁵⁶ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Anně Riegrové, 18. ledna 1849.

²⁵⁷ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karlu Jaromíru Erbenovi, 9. prosince 1848, 14. ledna 1849.

²⁵⁸ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Josefu Adolfu Hanslikovi, nedatováno.

²⁵⁹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Janu Evangelistovi Purkyněmu, 29. září 1848.

²⁶⁰ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, přijatá, Jan Evangelista Purkyně Václavu Staňkovi, 19. prosince 1848.

²⁶¹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, přijatá, František Švestka Václavu Staňkovi, 30. září 1848, 4. prosince 1848, 19. prosince 1848.

²⁶² LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, přijatá, Franta Šumavský Václavu Staňkovi, 8. února 1849.

²⁶³ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, přijatá, Vratislav Rubeš Václavu Staňkovi, 12. ledna 1849.

²⁶⁴ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 10. prosince 1848.

²⁶⁵ Tamtéž, 2. srpna 1848.

Václav Staněk se v dopisech vyjadřoval také k činnosti Spolku Slovanek, do které byla Karolina zapojena.²⁶⁶ Podnět k založení spolku vzešel od Honoraty Zapové, která 20. září 1848 zorganizovala ve svém bytě setkání žen. Dostavilo se jich čtyřicet a jednomyslně přijaly svolání vyzývající k založení ženského spolku. Starostkou se stala Johana Fričová, místostarostkou Svatava Amerlingová a jednatelkou Honorata Zapová.²⁶⁷ Stanovy byly přijaty 11. prosince 1848 a obsahovaly 15 článků, z nichž nejdůležitější byly články 7–10, které hovořily o hlavním cíli spolku, tj. o založení dívčího vzdělávacího ústavu. Ten měl být pro chudé dívky bezplatný, vyučovacím jazykem se měla stát čeština a dívky měly být přijímány od svých pěti let. V prosinci 1848 však také došlo k blíže nespecifikovanému rozkolu, který prý zahrnoval urážky „nejen ve veřejnosti, nýbrž i v soukromosti“ a souvisel pravděpodobně s vystoupením Honoraty Zapové ze spolku a jejím záměrem založit nový spolek, věnující se výhradně zakládání dívčí školy. Situace se však posléze uklidnila a Zapová se spolkem během roku 1849 spolupracovala nadále.²⁶⁸ Právě v kritickém období, tedy v prosinci 1848, se Staněk ke spolku staví velmi skepticky. Nelíbil se mu již sám fakt, že Karolina opouští domácnost. Od veřejné aktivity se ji snažil odvrátit poukazem na její zdraví. Argumentoval tím, že pro Karolinino křehké zdraví není takové vypětí vhodné. Za jedinou dobrou věc, která by z této iniciativy mohla vzejít, považoval případný dívčí vzdělávací ústav.²⁶⁹ Rozčílilo ho, že Karolina na jeho „rady“ nedala a ve spolku působila i nadále. Víceméně jí nařizoval, aby se přestala angažovat, a to především s ohledem na finanční situaci rodiny, kterou by mohly v té době již skutečné finanční problémy Spolku Slovanek ještě více zhoršit. Na závěr části dopisu tomuto problému věnované rázně dodal: „*Z krátka nenuť mě, abych se musel ještě určitěji vyjádřiti.*“²⁷⁰

3.4.2 Václav Karolině – všední starosti

Důležitou součástí korespondence tvoří informace o běžných záležitostech. Z Vídně a Kroměříže se Václav Staněk zajímal o domácnost v Praze, především o nájem²⁷¹ a o finanční

²⁶⁶ Více ke Spolku Slovanek viz ZÍBRT, Čeněk, *Sestry Slovanské čili Spolek Slovanek r. 1848 v Praze*, in: Květy 29, 1907, s. 25–38, s. 201–215, s. 357–388.

²⁶⁷ BAHENSKÁ, Marie, *Spolupráce, nebo rivalita? Vztahy mezi ženskými spolky a jejich představitelkami ve 40.–70. letech 19. století*, in: VOJÁČEK, Milan (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 34.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 37–38.

²⁶⁹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 10. prosince 1848.

²⁷⁰ Tamtéž, 15. prosince 1848.

²⁷¹ „*Posílám Ti peníze na činži a sice 35 fl str k tomu popros Hanynku o 40 fl které jsem vyplatil Doktorowi Dworáčkowi a tak máš dohromady 75 fl str.*“ Tamtéž, 3. srpna 1848. Jindy uděloval manželce praktické rady. Tamtéž, 14. srpna 1848: „*Stranu bytu hled' jen brzo, aby ti slevil domácí, spíše to později neudělá. Nechceli tak vypověz a najdi zase někde na blízko kde Fričovi budou bydleti nově (...) jen lacino.*“

situaci rodiny. Václav jako hlava rodiny udílel příkazy, nechával však svou manželku mnohokrát rozhodovat samostatně: „*Chcešli na měsíc říjen než počnou školy dát Jos. a Lad. k p. Wocelovi a nebo privátního učitel jim vzíti, máš swobodno.*“²⁷² Někdy ženě vyčítal, že na jeho otázky neodpovídá nebo píše o něčem, co je již rozhodnuto. Radil jí proto, aby si v jeho dopise, když ho čte podruhé, podškrtnala, co je důležité, a až mu bude psát, aby se orientovala podle podškrtnutého.²⁷³ Václav Staněk rovněž informoval rodinu o své každodennosti.²⁷⁴ Jak často opakoval, život ve Vídni nebyl levný. Nejprve bydlel i s dcerou Boženou u příbuzných Karoliny, Hutterových,²⁷⁵ v srpnu si pak hledali vlastní byt. Karolině psal, že našli byt s dvěma pokoji za 12 zlatých měsíčně, s postelemi za 15 zlatých; Karel Havlíček a Jan Erazim Vocel prý platili i s postelí 24 zlatých. Úklid přišel na další 4 zlaté.²⁷⁶ Nakonec najal Staněk dva malé pokoje s jednou postelí a jednou polní postelí, která byla levnější než postel „normální“, za 11 zlatých včetně posluhy.²⁷⁷ V Kroměříži za dvoupokojový byt platili ve třech lidech 38 zlatých měsíčně včetně postelí, topení i posluhy.²⁷⁸ Manželce psal Václav Staněk také o svém stravování. Za vídeňského pobytu chodil Staněk na jídlo do restaurací nebo ke známým – i na švestkové knedlíky.²⁷⁹ Po příjezdu do Kroměříže si postěžoval, že jídlo je tam dražší než ve Vídni.²⁸⁰ V dopisech se dochovalo mnoho zmínek o zdraví,²⁸¹ především z února, kdy Staňka sužoval nežit na ruce, velký jako slepičí vejce – manželce psal, že je „*tuze mrzut*“.²⁸² Poslanci si našli samozřejmě čas na zábavu, Staněk se v dopisech ženě zmiňuje, že prováděl dceru Boženu po Belvedéru,²⁸³ vzal ji do divadla,²⁸⁴ na výstavu nebo na procházku, „*aby předce nežli nastoupí zima, Božena někam dále přišla*“;²⁸⁵ v Kroměříži zase strávil příjemný večer s Jihoslovany.²⁸⁶

²⁷² Tamtéž, 27. září 1848; ve stejném dopise nechává Karolinu rozhodnout i o datu návratu dětí z Jarpic.

²⁷³ Tamtéž, 28. srpna 1848.

²⁷⁴ O každodennosti českých poslanců v 60. letech psal Luboš Velek. Viz VELEK, Luboš, „*Takový život nestojí za zlámanou grešlí!*“ Obrázky ze života českých poslanců 19. století, in: Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny, č. 2, Praha 1999, s. 49–63.

²⁷⁵ Dle Josefa Václava Friče byla paní Hutterová sestrou Antona Reise. Provdala se za celního dozorce Huttera.

²⁷⁶ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 18. srpna 1848.

²⁷⁷ Tamtéž, 19. srpna 1848.

²⁷⁸ Tamtéž, 14. listopadu 1848.

²⁷⁹ Tamtéž, 25. září 1848. Když byl doma sám, dal si „prešpurské jelitko s houskou“. Tamtéž, 28. září 1848.

²⁸⁰ Tamtéž, 14. listopadu 1848.

²⁸¹ V Kroměříži se nasydl a manželce v dopise líčil, jak si musel sám kupovat kapesníky, protože z domova jich měl málo a navíc je nedal vyprat. Tamtéž, 14. ledna 1849.

²⁸² Tamtéž, 19. února 1849.

²⁸³ Tamtéž, 28. července 1848.

²⁸⁴ Tamtéž, 24. července 1848.

²⁸⁵ Tamtéž, 28. srpna 1848.

²⁸⁶ Tamtéž, 14. prosince 1848.

3.4.3 Dopisy od dětí a pro děti

V řadě dopisů z Vídně připisuje matce část dopisu i dcera Božena, která je v té době „zaměstnanou a důležitou mladou slečnou“, zároveň však stále potřebuje matčinu radu, např. ve věčné ženské otázce, co si obléknout.²⁸⁷ V srpnu 1848 však již Staněk uvažoval o tom, zda je pro ni přínosné ve Vídni zůstat – přidával se také problém, kde ji ubytovat. Tetě Hutterové byla již zřejmě na obtíž, každopádně ji teta Hutterová nepozvala, aby u nich dál bydlela. Přemýšlel také, jak Boženu ve Vídni zabavit, a na srdci mu leželo i její zdraví.²⁸⁸

Když Václav píše synu Abundovi, vystupuje jako přísný, ale milující otec. Na ostatní syny myslí v dopisech manželce, zajímá ho především jejich prospěch ve škole. Staněk ale ve svých dopisech děti jen nekáral nebo nechválil, nýbrž se mu po nich i stýskalo, jak dokládá touto historkou z Kroměříže: „*Počíná se mi po vás draží stýskati. Důkazem jak jste mi na srdce přirostli budiž dnešní den. Chtěl jsem odplivnouti a plivl jsem malému klučinowi zrowna na nos. On se bolestně na mě podíwal, já ho hned utřel, dal jsem mu groš a wzal jsem ho na ruku a tolik jsem ho objímal, až Tebe to mrzelo.*“²⁸⁹

3.4.4 Karolina Václavovi – život v Praze

Karolina Staňková informovala svého muže převážně o chodu domácnosti (včetně přijímání nového podnájemníka)²⁹⁰ a o výchově dětí, nejčastěji o synu Abundovi, jehož studijní výsledky nebyly vždy podle představ rodičů: „*Jesly si se zarmoutil nad Abundem že tě před twim odchodem tak roshneval musim te upokojit stou sprawou, že se dnes sebral a bil welmi pilni. Ja sem mu dnes rano prisne poručila, že musí mit do poledniho tu jednu ulohu nakreslenou, že driwe nesmi přit k obedu, pak do weceře že musí mit jeden arch te explikace opsane. Obě bilo bese wsi dalšího napominani hotowe. Ja ho pochwalila, ale sitra budu to sami žadat. Dej Buh aby se mi to podařilo ho k praci dostat, jak jednou k praci uwikne tak se přičini sam.*“²⁹¹ Jindy se z dopisů dozvídáme o nejmladším Ladislavovi: „*Dnes sme se Bozenou naramě polekali. nad Ladislawem on nam nepřišel ze školi uš bilo 5 hodin, i pošlu do školi tam nebil, k Frittschowum Tam taky ne, Boze kde je to dítě? I spomnel si Josef že šel s mladim ullmanem, pošlu cela ustrašena tam neb uš bila hodna tma. Tu ho přiwedli bil*

²⁸⁷ Tamtéž, 20. července 1848: „*Měla sem starost co na sebe vzít, však sem si rozmyslela, že vezmu ty růžové, vždyť mne zde skorem nikdo nezná, škoda že si mě předc nedala sebou ty alpinové.*“

²⁸⁸ Prý již potřetí ve Vídni dostala běhavku. Tamtéž, 16.–17. srpna 1848.

²⁸⁹ Tamtéž, listopad 1848.

²⁹⁰ Tamtéž, 12. prosince 1848.

²⁹¹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, manželka, Karolina Staňková Václavu Staňkovi, 20. listopadu 1848.

wskutku tam. Za to dostal biti.²⁹² O politice píše však také, v červenci usiluje o propuštění Josefa Friče: „*Ja chci jet dnes k Tunowi a mu dodat petici stranu Šwagra p f Winařicky to sestře poradil jestli to budeš moct přečíst to newim, ja nemnela čas to opsat.*“²⁹³ Karolina se o politickou situaci zřejmě živě zajímala, v jednom dopise si můžeme přečíst i její názor na italskou otázku: „*Coš pak uš to wlasko nemušou pustit (...) wlasko asi nebude nigki wice naše.*“²⁹⁴ V únoru 1849 rodinu Staňkových těžce zasáhla smrt Karolininy starší sestry Johany. Ještě 12. února psal Staněk domů: „*Welice se těším, že to Fričowá tak šťastně odbyla, nu, vždyť jsem ti řekl že to tak špatně nevypadá.*“²⁹⁵ Ačkoli o dva dny později píše, že se od Františka Palackého dozvěděl, že se Johaně přitížilo,²⁹⁶ neztrácí optimismus: „*I předešle nemoce byly podobny, jen že w menším stupni; protož nemusíme zoufat.*“²⁹⁷ Z dopisů vyplývá, že Johanu trápil kašel a také křeče u srdce, pravděpodobně tedy trpěla stejně jako její sestry tuberkulózou a přidaly se poporodní komplikace. Svou roli jistě sehrál i psychický stav, který nemohl být příliš dobrý, neboť osud jejího nejstaršího a milovaného syna Josefa Václava byl stále velmi nejistý. V dalších dnech však již Staněk plánoval svůj odjezd do Prahy a strachoval se, aby nepřijel pozdě. Zda svou švagrovou zastihl ještě naživu, nevíme. Johana Fričová zemřela 26. února 1849. Neutěšenou situaci rodiny po smrti matky devíti dětí, z nichž nejmladší dceři Marii bylo pouhých šest dnů, popisuje Karolina v dopise manželovi do Kroměříže: „*Jak sem bila u fritšů widouc to nestesti, jak by to bilo proti tomu zase štesti kdiby Hani*“²⁹⁸ *bila pro hospodarswi. Uminila sem si jak přidu domu naši Bozenu ktomu wichowat.*“²⁹⁹

3.4.5 Vztah manželů

V následujících kapitolách se budu podrobněji zabývat vztahem rodičů a dětí Staňkových, jak jej můžeme rekonstruovat z dochované korespondence. Na tomto místě bych se však ještě ráda zastavila u vztahu manželů Staňkových. Z pozdějších desetiletí již žádné jejich vzájemné dopisy nemáme, protože již nikdy netrávili delší čas odděleně, hlavním pramenem pro jejich vztah jsou tedy dopisy z let 1848–1849. Z těchto dopisů vysvítá vysoká míra spolupráce v manželství. Karolina převzala manželovo vlastenectví a národní program zcela za své, jak

²⁹² Tamtéž, 12. prosince 1848.

²⁹³ Tamtéž, 21. července 1848.

²⁹⁴ Tamtéž, 31. ledna 1849.

²⁹⁵ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 12. února 1849.

²⁹⁶ Tamtéž, 14. února 1849.

²⁹⁷ Tamtéž, 17. února 1849.

²⁹⁸ Míneha pravděpodobně dcera Fričových Johana (1835–1904).

²⁹⁹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, manželka, Karolina Staňková Václavu Staňkovi, 5. března 1849.

dokládá její reakce na manželovo zvažování, zda přijmout místo lékaře v Žatci: „*Stranu Žatce mislim že bi se ti teš mohlo tak wect jako Winarickemu, že bi ti si to teš pikal, pomislisi mesi ti nemči, všemu obcowani se slowani přetrhnout. To bi naše duše prahli.*“³⁰⁰ Jejich vztah charakterizovala důvěrnost, ať šlo o privátní, či o veřejné záležitosti. Zároveň však Karolina respektovala podřízenost a nerovnost, typické pro manželství 19. století, když svému muži ponechávala rozhodující slovo i v záležitostech týkajících se její „oddělené sféry“, tedy domácnosti. Zdá se – byť to není řečeno explicitně –, že Václav měl výbušnou povahu, která se projevila, když Karolina neudělala něco „správně“. V dopisech se mu pak omlouvala a nabádala ho k trpělivosti. Zdá se však, že manželství bylo velmi spokojené a manželé se měli velmi rádi. Nejen v Karolininých dopisech se často objevuje stesk,³⁰¹ ale i Václav z Kroměříže napsal: „*Eh! již bych snad všim praštil, kdyby nebylo ohledu na můj milý národ a mou drahou vlast.*“³⁰²

Václav Staněk neinformoval svou ženu do všech podrobností, zřejmě proto, že spoléhal na to, že si je přečetla v novinách nebo ve stenografických prepisech jednání sněmu, které jí také posílal. Často si píše o odebíraných novinách,³⁰³ o těch, které by Karolina měla a neměla odebírat³⁰⁴ nebo které chtěl Staněk poslat.³⁰⁵ Sám posílal domů různé tiskoviny, např. deník „Charivari“³⁰⁶ a plakáty „z času Vídeňské revoluce“.³⁰⁷ Z Vídně do Prahy putoval v jednom dopise i vzorek látky, kterou koupil dceři Boženě na šaty (jindy jí zase obstaral látku na župan, který si pak Božena sama ušila). Od Karoliny se nechal posílat noviny i slovník Franty Šumavského.³⁰⁸

³⁰⁰ Tamtéž, 31. ledna 1849.

³⁰¹ Tamtéž, 20. listopadu 1848: „*Prave sem přišla s železnici kde sem se stebou rosloučila, a už se me takowa touha po Tobe s mocnela, ze si newim radi, neš se chopit pera, a Te jistit že te nesmirne miluji a nemam na swete niceho neš tebe co bi me šťastnou učinilo.*“

³⁰² LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 18. ledna 1849.

³⁰³ Tamtéž, 1. srpna 1848: „*Květy odbírám bez listku u Pospíšila. Wčelu neberu. A týdenika беру též bez listku u Pospíšila. Poutníka listek má Ziegler a máme ještě osmé číslo žádat. Pak se nepředplatim až přijedu.*“

³⁰⁴ „*Ty bereš německý večerní list? (...) dej český neb radeji žádný! pro Tebe nejlip.*“ Tamtéž.

³⁰⁵ „*Vyšel muzejník; dej mi ho vyzdvihnout a pošli mi ho, jestli sama brzo nepojedeš.*“ Tamtéž, 20. srpna 1848.

³⁰⁶ Charivari, č. 292, 22. března 1848. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Tisky cizí.

³⁰⁷ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 21. listopadu 1848. Přílohy se ve fondu bohužel nepodařilo dohledat.

³⁰⁸ Tamtéž, 27. září 1848.

4 Rodina Staňkových ve veřejném prostoru od konce revoluce po ústavní éru

4.1 Události

Zatímco v době předbřeznové i v revolučních letech 1848–1849 nacházíme Václava Staňka a jeho rodinu často v samotném středu dění, po roce 1849 se začínají z české společnosti a potažmo historického vědomí vytrácet. Zprávy o nich se objevují v padesátých letech sporadicky, což souvisí s celkovým „umrtvením“ společenského života – v šedesátých letech přichází nová generace „skutečných“ politiků, mezi které stárnoucí Václav Staněk již nepronikl. Ustávají i jeho „slovanské aktivity“, byť u některých jeho vrstevníků pokračují.³⁰⁹ Jeho jméno však z veřejného prostoru nezmizelo zcela, o čemž svědčí pozvání na venkovskou besedu do Hleďseb u Veltrus, jejíž finanční výnos měl být určen ke zřízení knihovny pro učitelstvo velvarského okresu. Beseda byla plánována na svatodušní pondělí 28. května 1860, pozván byl také profesorský sbor české vyšší reálky a techniky a další české osobnosti.³¹⁰ V této části bych se chtěla zaměřit na situaci v Praze v okruhu českých vlastenců v padesátých a šedesátých letech 19. století s ohledem na události, které se určitým způsobem dotkly rodiny Staňkových, a na aktivity, které její členové vykazovali.

Po rozpuštění kroměřížského sněmu se Václav Staněk vrátil do Prahy. V Praze už byl opět i Josef Václav Frič, který se znovu zapojil do studentského dění a v březnu založil spolek s názvem Českomoravské bratrstvo. Počátkem dubna navštívil Josef Václav Frič v Drážďanech revolucionáře Michaila Bakunina, plánujícího velké „evropské“ demokratické povstání. Předčasně vypuklo v Drážďanech již 3. května, což v nepřípravených pražských spiklencích vyvolalo zmatek. Navíc to byl důležitý signál pro policii, a tak byl v noci z 9. na 10. května vyhlášen v Praze stav obležení a vypukla vlna zatýkání a domovních prohlídek. V hradčanské zemské káznici skončil i Josef Václav Frič – v lednu 1851 byl odsouzen k osmnáctiletému žaláři a odvezen do uherské pevnosti Komárno.

V květnu 1849 však ještě nebyla zcela mrtva myšlenka svolání českého sněmu. Do komise, která měla vypracovat jeho konkrétní návrh, byl zvolen Josef Frič,³¹¹ který také od roku 1851 zasedal v pražském obecním zastupitelstvu. Téhož roku zastupoval Karla Havlíčka, líčení se

³⁰⁹ Např. Karel Vladislav Zap, viz KAZBUNDA, Karel, *Sabina. Neuzavřený případ policejního konfidenta*, Praha 2006, s. 343.

³¹⁰ Tamtéž, s. 366. Staněk se však besedy pravděpodobně nezúčastnil, stejně jako většina pražských hostů.

³¹¹ ŠTAIF, Jiří, *Obezřetná elita*, Praha 2005, s. 371.

konalo 12. listopadu v Kutné Hoře, Havlíček se zdatně bránil – Frič ho dobře zastupoval – a soud Havlíčka osvobodil.³¹²

Koncem roku 1851 nastolily tzv. silvestrovské patenty nový absolutismus. Rušily politická práva daná Stadionovou ústavou, ale potvrzovaly rovnost občanů před zákonem, náboženskou svobodu státem uznaných církví a zrušení poddanských závazků. Vládlo se bez parlamentu a s vyloučením veřejnosti. V průběhu roku 1852 byly revidovány nebo novelizovány tiskové a spolčovací zákony a byl vydán i nový trestní zákoník. Politický systém padesátých let nebyl zdaleka návratem k metodám a formám předbřeznového systému, ale pokusem o restaurování politické moci s přihlédnutím k nezbytným dobovým změnám a podmínkám.³¹³ Jako takový ho lze nazvat érou modernizace, řízenou vládou.

V Praze závisela situace v padesátých letech na osobě pražského policejního ředitele. Leopold Sacher-Masoch volil opatrný přístup ve snaze zabránit pobouření české společnosti, kterému by dala vzniknout tvrdá opatření, a snažil se přimět ke spolupráci konzervativní část českých vzdělců. Anton, svobodný pán von Päumann, Sacherův-Masochův nástupce od října 1854, naopak zahájil tvrdý postup. Vystupoval z pozice moci a spoléhal na svou síť konfidentů. Úkolem konfidentky Vítězky Paulové, dcery vlastence, chemika a rovněž konfidenta Františka Jana Paula, naverbované koncem roku 1854, bylo kromě sledování Boženy Němcové i sledování Františky Svatavy Amerlingové, Karoliny Staňkové, Johany Fričové a Honoraty Zapové,³¹⁴ jak dokládá – pro ženy lichotivě vyznívající – Paumannův přepis nadřízenému ve Vídni, totiž Johannu Kempenovi, z roku 1854: „Protože ženy, jak známo odedávna měly a nadále mají nikoli bezvýznamný vliv na politické poměry, musil jsem pokládat za vážný nedostatek v organizaci tajné služby u pražského policejního ředitelství, že jsem neměl k službám v kruzích tzv. učených českých žen, a především v kroužcích paní Amerlingové, Staňkové, Zapové (Němcové) aj., důvěrnické individuum.“³¹⁵

Jistou manifestací národního citění se v padesátých letech staly pohřby významných osobností. Nejvýznamnější z nich, pohřeb Karla Havlíčka, se konal 1. srpna 1856. Mezi účastníky byl Václav Staněk³¹⁶ a Josef Václav Frič, který nesl rakev.³¹⁷ O Vánocích roku 1857 se Staněk zúčastnil pohřbu literáta a lexikografa Josefa Franty Šumavského.³¹⁸ Další „demonstrační pohřeb“ se konal v červnu 1858. Jednalo se o pohřeb Ludvíka Rittersberga na

³¹² KAZBUNDA, Karel, *Karel Havlíček Borovský*, Praha 2013, s. 468n.

³¹³ URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 1978, s. 42.

³¹⁴ KAZBUNDA, Karel, *Sabina*, s. 239.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče II*, Praha 1960, s. 661.

³¹⁷ ŽÁČEK, Josef, *Josef Václav Frič*, Praha 1979, s. 118.

³¹⁸ KAZBUNDA, Karel, *Sabina*, s. 212.

vršovickém hřbitově a Josef Václav Frič byl za svou účast – opět nesl rakev – vyslýchán;³¹⁹ o Staňkově účasti se však z žádných pramenů nedozvídáme. V srpnu 1858 byl Josef Václav Frič internován v Deési v Sedmihradsku, o rok později byl propuštěn, ale pod podmínkou, že bude žít v cizině. Odcestoval tedy do Londýna, posléze žil v Paříži a Ženevě. Dopisy, které posílal domů, policii spolehlivě reprodukoval roku 1859 čerstvě naverbovaný agent Roman, tedy Karel Sabina. V práci Karla Kazbundy nalezneme i údaj o tom, že Josef Frič sdělil informace o svých synech svému švagru Václavu Staňkovi – z jeho rodiny se pak dostaly k místodržiteli Mecsérymu, snad proto že „jeho [Václavův] syn Josef nevynikal mlčenlivostí“.³²⁰

V tomto období je třeba zmínit zásluhu Václava Staňka na vzniku moderního českého lékařského názvosloví, což dokazují již jeho práce z doby předbřeznové a v padesátých letech jeho působení ve státní komisi pro českou odbornou terminologii, vedené Pavlem Josefem Šafaříkem.³²¹ Roku 1855 překládal Staněk s Janem Evangelistou Purkyněm vládní nařízení pro lékaře o ohledání mrtvol a spolupracoval také na vydání dvou edic staročeských spisů z 15. století, mylně připisovaných Křišťanovi z Prachatic, které vyšly v roce 1864, resp. 1867. Václav Staněk také od roku 1848 do roku 1860 zasedal ve sboru Matice české.

Absolutismus ukončil vojenský konflikt, který vypukl v dubnu 1859 mezi Rakouskem a Sardinským královstvím, podporovaným Francií Napoleona III. Habsburská monarchie byla v bitvách u Magenty a Solferina spojenými sardinsko-francouzskými vojsky poražena a na základě příměří z Villafranka odstoupila Sardinskému království Lombardii. Císaři bylo jasné, že je potřeba reformovat říši zevnitř. Proto byl v srpnu 1859 propuštěn ministr Alexander Bach a 20. října císař vydal tzv. Říjnový diplom, který ohlašoval ústavnost a potvrzoval historickou zvláštnost jednotlivých částí říše. Následujícího roku byla vyhlášena tzv. Schmerlingova neboli únorová ústava, která ustanovení Říjnového diplomu rozváděla. Obnoveny byly zemské sněmy a zřízena dvoukomorová říšská rada, sestávající z volené poslanecké sněmovny a panovníkem jmenované sněmovny panské. České liberální poslance ale únorová ústava neuspokojila, a tak říšskou radu po vzoru Františka Palackého opouštěli a roku 1863 zformulovali nový program – pasivní rezistenci. Jak již bylo výše zmíněno, do dění po obnovení ústavnosti se Václav Staněk již nezapojoval tolik jako do dění v letech 1848–1849,

---

³¹⁹ Tamtéž, s. 212.

³²⁰ Tamtéž, s. 289.

³²¹ O slovníku česko-německé vědecké terminologie více viz POKORNÁ, Magdaléna, *Slovník vědeckého názvosloví. Nástroj k rozvoji vědy i politické loajality v polovině 19. století*, in: SVATOŠ, Michal – VELEK, Luboš – VELKOVÁ, Alice za spolupráce W. D. Godseye a R. Melvilla (eds.), *Magister noster. Sborník statí věnovaných in memoriam prof. PhDr. Janu Havránkovi*, CSc., Praha 2005, s. 241–252.

neznamená to však, že by se o politiku nadále nezajímal, stejně jako jeho žena Karolina, která synu Ladislavovi v roce 1865 napsala: „...*tu poslal p. dr. Rieger v 8 hodin ráno mi listek do sněmu. Já věděla, že bude zabavny. Jak se dočteš, jednalo se o volební zákon. Rychle jsem se tedy oblekla a jela tam. (...) V 8 hodin večer jsem teprv přišla domu. Ten blahý, že jsme zvítězili, na mě tak dobře působil, že jsem našla poněkud svůj ztracený mir.*“³²²

V šedesátých letech nastává v souvislosti s obnovením ústavnosti „boom“ zakládání spolků. Václav Staněk byl roku 1862 jedním z patnácti zakládajících členů Spolku českých lékařů, jeho místopředsdou a později jednatelem. Patřil také do okruhu spolupracovníků *Časopisu českých lékařů*, vydávaného tímto spolkem, od roku 1865 byl dokonce šéfredaktorem zmíněného listu a byl také spoluautorem prvního českého slovníku lékařské terminologie, který spolek vydával. Obě instituce, spolek i časopis, sehrály neobyčejně významnou úlohu v procesu počestňování lékařské vědy i v boji za českou univerzitu a lékařskou fakultu.³²³

Vznikají i spolky ženské, avšak v nich nenacházíme ani Karolinu Staňkovou a překvapivě ani její dceru Boženu Šetlíkovou, u níž bychom to vzhledem k jejímu zájmu o veřejné dění předpokládali. Zdá se tedy, že za její neúčasti ve spolkovém životě stál nikoliv nedostatek zájmu, ale nedostatek finančních prostředků, kterému po smrti manžela zřejmě musela čelit. Část šedesátých let také prožila u svého bratra Jaromíra v Předboři, vzdálena od Prahy, centra vlasteneckého dění. O Boženiných osudech bude více pojednáno níže. Příčinou Karolininy neúčasti mohla být nechuť Václava Staňka k jejím veřejným aktivitám, kterou dostatečně jasně projevil roku 1848, kdy se Karolina angažovala ve Spolku Slovanek. Bohužel nám však pro toto tvrzení chybí další podklady, víme pouze o příkladu s výše jmenovaným spolkem, a je tedy možné, že se jednalo pouze o dílčí nesouhlas.

Na samém počátku šedesátých let, roku 1860, se stal Václav Staněk náhodným svědkem pokusu Pavla Josefa Šafaříka, rovněž rodinného přítele, o sebevraždu.³²⁴ Šafaříkův duševní stav ovlivnila kombinace vysilující vědecké a knihovnické práce a tísnivé atmosféry tehdejší české společnosti a také neustálá starost o rodinu, nejistá budoucnost dorůstajících dětí a

---

³²² LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Ladislavu Staňkovi, asi 1865, opis.

³²³ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Dr. Václav Staněk, 180 let od narození*, in: *Časopis lékařů českých* 123, 1984, s. 1251.

³²⁴ JIREČEK, Josef – TOMEK, Václav Vladivoj, – POKORNÁ, Magdaléna – KOUDELKOVÁ, Kateřina, MALÁ, Marie – HONZÁTKOVÁ, Hedvika – HURTOVÁ, Jarmila, „*Spoléhámť se docela na zkušené přátelství Vaše.*“ Vzájemná korespondence Josefa Jirečka a Václava Vladivoje Tomka z let 1858–1862, Praha 2008, s. 184.

vlastní zdravotní problémy.³²⁵ K činu se odhodlal 23. května, kdy vyšel na řetězový most a vrhl se přes zábradlí.³²⁶

Rok 1866 byl poznamenán prusko-rakouskou válkou. O přípravách na válku psala Karolina Staňková v souvislosti s plánovanou návštěvou u dcery: „*Ted je ale zase jina věc, okoli Praske se tak opevnuje že se zda že richle se rozhodne, boj a možna taky že se stoho Evropeiska valka stane? (...) Zde panuje všeobecni strach, kašdy se divi že jsme mi tak pokojni. Misli se všeobecně že se nasi nebudau proti té sile mocti udržet. (...) kdo ma uložene kapitali přide snad o ně (...) Tak teš kdo ma zaseto mu bude od vojska vše zašlapeno, a zničeno.*“³²⁷ Karolina akcentovala především problémy, které válka přináší obyčejným lidem – ztrátu naspořených peněz, škody v hospodářství apod. Důležité tu jsou události ve vztahu k životu rodiny – opevňovací práce a blížící se válka Karolině zřejmě zabránily v odjezdu na návštěvu dětí Boženy a Ladislava. Karolina se také zmínila o náladě panující v Praze; vyličila ji jako velmi napjatou. Skutečně, když se Pražané 30. června doslechli, že se pruské vojsko blíží od Mladé Boleslavi a Mělníku, uprchlo z Prahy následující den 13 000 obyvatel, mezi nimi i zástupci státních úřadů a policie. Rozhodující bitva této války proběhla 3. července u Sadové. Jedním z důsledků prusko-rakouské války byly i další reformy říše, mezi nimi roku 1867 uskutečněné rakousko-uherské vyrovnání, které říši rozdělilo na dvě rovnoprávné jednotky – Rakousko/Předlitavsko a Uherské království / Zalitavsko. Oba celky spojovala osoba císaře a tři společná ministerstva: pro armádu, zahraniční politiku a finance. Reforma říše byla završena tzv. prosincovou ústavou. Čeští liberální politikové s rakousko-uherským vyrovnáním nesouhlasili a svůj nesouhlas a také rostoucí sebevědomí vyjadřovala česká společnost prostřednictvím tzv. táborů lidu. Slavnostní ráz měl ve zjištěné atmosféře převoz korunovačních klenotů zpět do Prahy, položení základního kamene k Národnímu divadlu a sedmdesátiny Františka Palackého, slavené v červnu 1868.

Pasivní rezistenci potvrdili čeští poslanci v deklaraci ze srpna 1868. Bohužel z žádného z dopisů, které se do dnešních dnů dochovaly, se nedozvídáme nic o Staňkových názorech na politiku konce šedesátých let. Jeho posledním velkým veřejným vystoupením bylo jeho zvolení děkanem doktorského kolegia lékařské fakulty ve školním roce 1869/1870.³²⁸ Před volbou psal o svých šancích synu Jaromírovi: „*Zítřa budeme mít volbu dekána a naše strana si umínla dáti své hlasy mně. Nemíním že bychom zvítězili avšak budu mít mnoho hlasův. Ani*

³²⁵ RANDÁK, Jan, *Krise stáří? Co přivedlo Pavla Josefa Šafaříka k pokusu o sebevraždu?*, in: HOJDA, Zdeněk – OTTLOVÁ, Marta – PRAHL Roman (eds.), *Věch stáří, nebo zralý věk moudrosti? Sborník příspěvků z 28. ročníku sympozia k problematice 19. století Plzeň, 28. února – 1. března 2008*, Praha 2009, s. 71.

³²⁶ Tamtéž, s. 75.

³²⁷ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 6. května 1866.

³²⁸ HAVRÁNEK, Jan (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III*, s. 339.

si toho tak příliš nepřeji; neboť jest při tom mnoho práce a nevím, zdali by to mé plíce snesly.“³²⁹ Děkaní se v té době volili dva, jeden z profesorského sboru a jeden ze sboru doktorů, kam spadali všichni absolventi a imatrikulovaní doktoři lékařské fakulty. Staněk se stal prvním vítězným kandidátem české strany.³³⁰

4.2 Přátelé

Rodina Staňkových měla blízký vztah k rodině Palackých a Riegrových. S Františkem Ladislavem Riegre se Václav Staněk seznámil v roce 1837, kdy jej mladý Rieger vyhledal s prosbou o radu, jak realizovat soukromé studium práv. Staněk ho odkázal na svého švagra Josefa Friče, který Riegra sice přímo vyučovat nemohl, neboť právě převzal úřad zemského advokáta, nicméně Riegrovi poradil, jak sestavit žádost, a dal mu potřebný tiskopis.³³¹

Z dopisů víme, že Karolina Staňková a její dcera Božena se stýkaly s Terezií Palackou, Marií Riegrovou a dětmi Riegrových, Marií, Bohušem a Libuší.³³² Božena Staňková také jezdila na statek Františka Ladislava Riegra v Suchdole u Benešova.³³³

Rozvětvená síť známých umožňovala získávat či měnit zaměstnání – Jaromír Staněk získal díky dobrým vztahům rodičů s rodinou Palackých (potažmo Riegrových) místo správce Riegrových statků. V dopisech nalézáme řadu dalších zmínek o různých pracovních příležitostech, z nichž se ale ne všechny realizovaly.³³⁴

Karolina Staňková udržovala kontakty i s dalšími manželkami významných představitelů českého národního hnutí, např. s Augustou Braunerovou.³³⁵

Rodina Staňkových však nejvíce „proslula“ svým přátelstvím s Boženou Němcovou. Již roku 1847 bydlela Božena Němcová u Staňkových, když v Praze usilovala o změnu manželova přeložení z Domažlic. Koncem září 1850 se u Staňkových seznámila s profesorem Ignácem Janem Hanušem a jeho ženou Laurou. S Boženou Němcovou si rodina také dopisovala. Ze Všerub napsala Božena Němcová Karolině Staňkové 3. března 1848 dopis, ze kterého

---

³²⁹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Jaromíru Staňkovi, 8. června 1868.

³³⁰ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Dr. Václav Staněk, 180 let od narození*, in: Časopis lékařů českých 123, 1984, s. 1252.

³³¹ SAK, Robert, *Rieger*, s. 33.

³³² Libuše Riegrová chodila i ke Staňkovým. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 3. března 1866.

³³³ Např. LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 21. srpna 1856.

³³⁴ Např.: „*Dnes byl u nás p. Veselý Emaunel se svou paní (Štětkovou). Ona prý má známost s paní jakéhosi dvorního rady, který si teď koupil drahé panství na Moravě v ceně asi 2 milionův. Veselý prý na tebe včera spomínal, zдалiby nebylo možná Tebe tam do služby přivést.*“ Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Jaromíru Staňkovi, 7. června 1870.

³³⁵ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 3. března 1866.

bývá nejen v odborné literatuře často citováno.³³⁶ Zároveň jí v tomto dopise děkuje za obstarání klobouku a nabízí Staňkovým vejce.³³⁷ V dopise z roku 1850 Božena Němcová popisuje rozhodování, zda se vydat s mužem do Uher, nebo zda – hlavně kvůli dětem – zůstat v Praze.³³⁸ V srpnu 1852 napsala Božena Karolině pouze krátký lístek, neboť se pro bolest v koleně nemohla přijít před odjezdem rozloučit.³³⁹ Z roku 1857 máme lístek Boženy Němcové Karolině Staňkové, v němž píše, že nemůže přijít, protože má „jen jedny botky letní a ty jsou špatný a venku je bláto“.³⁴⁰ Karolina jí obratem poslala boty a připsala: „*Budou-li Ti dobře, tak přijď*“.³⁴¹ Písemný kontakt udržovala Božena Němcová i s dcerou Staňkových Boženou. V dopise z 30. ledna 1849 jí děkuje za obstarání vzorů národního kroje a činí také nejasnou narážku na budoucího Boženina ženicha, byť do jejího provdání mělo uplynout ještě sedm let.³⁴² V roce 1861 prosila Němcová Boženu, aby Karolinu poprosila o půjčku.³⁴³ Na tomto místě je třeba zdůraznit, že Staňkovi Boženu Němcovou finančně podporovali, přestože jejich finanční situace nebyla v této době vůbec jednoduchá.³⁴⁴ Dopisy Boženy Němcové samozřejmě směřovaly rovněž k „hlavě rodiny“, tedy k Václavu Staňkovi. Z jednoho dopisu vyplývá, že Staněk se slíbil přimluvit za přeložení Josefa Němce.³⁴⁵ Ve fondu Boženy Němcové v LA PNP se zachoval také vzkaz, ve kterém Němcová prosí Staňka o II. díl *Zpěvůnek Kollárových*.³⁴⁶ Kontakt obou rodin zjevně existoval i po smrti Boženy Němcové, neboť Karel Němec napsal svému otci, že navštívil matčin hrob a pak šel k Štalcovi a

³³⁶ Především věta: „*Ó Lotynko, Ty nemáš pojmu o té nouzi, která panuje mezi chudým lidem; věř že by mnohý rozmazlený panský psík nežral to, co ta chudina jíst musí, a ještě se ani takové potrawy dosyta nenají.*“

³³⁷ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, přijatá, Karolina Staňková, rozená Reisová, Božena Němcová Karolině Staňkové, 3. března 1848.

³³⁸ Tamtéž, po 7. listopadu 1850.

³³⁹ Tamtéž, 9. srpna 1852.

³⁴⁰ Božena Němcová Karolině Staňkové, 14. srpna 1857, in: ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové II*, Praha 2004, s. 175; originál v LA PNP, sbírka Richarda Morawetze.

³⁴¹ Karolina Staňková Boženě Němcové, 14. srpna 1857, in: ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové II*, Praha 2004, s. 176; originál v LA PNP, sbírka Richarda Morawetze.

³⁴² Dle ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové I*, Praha 2003, s. 109–110; originál v LA PNP, sbírka Richarda Morawetze.

³⁴³ Božena Němcová Boženě Šetlíkové, před 25. březnem 1861, in: ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové IV*, Praha 2008, s. 256; originál v LA PNP, fond Božena Němcová.

³⁴⁴ LA PNP, Fond Václav Staněk, Doklady rodinné, Jaromír Staněk, Potvrzení o odpuštění školného z 26. 9. 1856.

³⁴⁵ Dle ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové I*, Praha 2003, s. 140–141; originál v LA PNP, sbírka Richarda Morawetze.

³⁴⁶ Božena Němcová Václavu Staňkovi, před květnem 1859, in: ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové IV*, Praha 2008, s. 51.

Staňkovi.³⁴⁷ Karel byl také zahradníkem v Kojeticích u pana Bachofena z Echtu,³⁴⁸ tedy u příbuzného Staňkových, a je pravděpodobné, že se Staňkovi o jeho zaměstnání zasloužili. Z tohoto místa však musel odejít, zřejmě pro vlastní nedbalost a možná i pro podivínské chování zaměstnavatele. V neděli 6. června 1869 byl odhalen pomník Boženy Němcové a při této příležitosti nacházíme v korespondenci Josefa Němce zmínku o finanční situaci Václava Staňka.³⁴⁹

---

³⁴⁷ POKORNÁ, Magdaléna, *Josef Němec. Neobyčejný muž neobyčejné ženy*, Praha 2009, s. 204.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 226.

³⁴⁹ „... tu dobu měli už 550 zl. pohromadě, mimo těch příspěvků, co Svatobor, Štulc a Staněk za sebou má Na to, co je u Šulce a Staňka, na to ani nepočítají, neboť od obou sotva co dostanou, jsou to lidé známé a nepořádný.“ Tamtéž, s. 207.

5 Rodinný život Staňkových v padesátých a šedesátých letech 19. století

Historici zabývající se dějinami dětí a dětství se shodují, že „stoletím dítěte“ se stalo až dvacáté století, ale již ve století předcházejícím byly položeny základy, na nichž se později stavělo – přibývalo výchovných spisů, docházelo ke střetávání jednotlivých pedagogických teorií, plně se prosadila vzdělávací povinnost a vytvořila se struktura moderního školství a také pediatrie byla ustavena jako samostatný obor.³⁵⁰ Dítě se pro rodinu stalo bytostí, k níž směřovaly investice všeho druhu – citové, materiální, výchovné, politické – a také bytostí, která se stává smyslem lidské existence.³⁵¹ Občanský zákoník z roku 1811 označoval jako dítě jedince do sedmi let, období od osmi do čtrnácti let bylo obdobím nedospělosti, od patnácti do čtyřiaadvaceti let šlo o období nezletilosti. Až od čtyřiaadvaceti let byl jedinec zletilý, tedy zcela způsobilý k právním činům.³⁵² Otec měl výslovné právo na to, aby u nedospělců určoval jejich budoucí povolání a aby u nezletilců dával souhlas k jejich vstupu do manželství.³⁵³

5.1 (Ne)všední dny

O všedních dnech rodiny se dozvídáme poměrně málo, nejčtenější zmínky můžeme nalézt v dopisech Karoliny Staňkové manželovi na sněm do Vídně a Kroměříže. Obecně jsou častěji zmiňovány dny nevšední, tedy pobyty na venkově o prázdninách, protože takový pobyt u příbuzných nebo známých bylo třeba dopředu naplánovat a připravit. Víme, a to i z *Pamětí* Josefa Václava Friče, že hodně času trávily Johana Fričová a Karolina Staňková se svými dětmi na Panenské vinici za Strahovskou branou; tato vinice patřila jejich strýci, bratrovi Marie Bachofenové. Letní pobyty Fričových máme díky *Pamětem* Josefa Václava Friče dobře zdokumentované. Děti Fričových jezdili do Klobuk u Slaného k rodině Jana Malýpetra, který byl jejich vychovatelem a později známým cvičitelem a propagátorem tělocviku.³⁵⁴ Několikrát také Josef Václav Frič navštívil rodinného přítele Karla Vinařického, působícího v Kování.³⁵⁵ Děti Staňkových trávily často prázdniny v Jarpicích u příbuzných Václava Staňka³⁵⁶ a u Karla Vinařického v jeho dalším působišti – v Týně nad Vltavou.³⁵⁷

³⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 7.

³⁵¹ Tamtéž, s. 8.

³⁵² Tamtéž, s. 133 – 134.

³⁵³ ŠTAIF, Jiří, *Obezřetná elita*, Praha 2005, s. 59.

³⁵⁴ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 52.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 135.

³⁵⁶ Např.: „Těší mě, že jsi děti umístila a máš teď trochu odpočinku.“ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 16. srpna 1848.

Josef Václav Frič vzpomíná i na další „nevšední“ zážitky, jakými byla poslední návštěva císaře Františka I. v Praze roku 1834. Josef Václav Frič čekal s matkou a tetou Antonií Reisovou a Karolinou Staňkovou na jeho příjezd.³⁵⁸ Johana Fričová s Josefem Václavem a Karolina Staňková s dcerou Boženou jeli také roku 1845 navštívit již provdanou Antonii do Vratislavi.³⁵⁹

5.2 Výchova a vzdělání

Žádoucí dětské ctnosti byly především zbožnost, poslušnost, pracovitost, úcta k rodičům a pomoc bližním³⁶⁰ a k těmto ctnostem měla směřovat výchova. Tělesný trest byl vnímán jako blahodárný prostředek pro budoucí mravní bezúhonnost dítěte.³⁶¹ Bití byli i synové Staňkových.³⁶² Mazlení se s dětmi bylo považováno za nežádoucí, neboť cílem bylo připravit dítě na tvrdý život.³⁶³ Karolina Staňková měla pro „strach z mazlení se s dítětem“ ještě další důvod: „*Wiś me drahe dítě jak sem se všid (!) bála se stebou maslit aby jednou kdiś by twuj mańšel to nećinił, nebila nešťastná.*“³⁶⁴ Ani v pubertě nebylo na děti pohlíženo s větším pochopením. Naopak se mělo za to, že nežádoucí projevy v chování a jednání je třeba potlačovat, v lepším případě jim předcházet, nikoli je promíjet, či s nimi dokonce předem počítat a přizpůsobovat se jim. Jen dospívajícím chlapcům byla občas přiznána jistá práva – vykouřit cigárko, dát si pivo, nebo dokonce kořalku v hospodě.³⁶⁵ Obecně můžeme říct, že se dítě začleňovalo do světa dospělých mnohem rychleji, než je tomu dnes.³⁶⁶

Václav Staněk měl na výchovu jiný názor, mnohem modernější, o čemž svědčí tato pasáž v dopise manželce: „*Vychovávání dobrotou, příkladem a rozumnou přísností. Prawim rozumnou přísností, neb musíme míti s dětmi trpěliwost; semeno do země hozené, newyjde hned a kdyby byla půda sebe lepší a sebe častěji se zalýwalo. Zalytí (a napomenutí a kárání)*

---

³⁵⁷ VINAŘICKÝ, Karel Alois – SLAVÍK, Václav Otakar (eds.), *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin. III. Korrespondence od roku 1849–1859*, Praha 1914.

³⁵⁸ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 51.

³⁵⁹ Cestou se prý tetě Staňkové moc nezamlouvalo okouzlení Josefa Václava mladou číšnicí. Tamtéž, s. 268. Můžeme říci, že v celých *Pamětech* vystupuje Karolina Staňková jako suchopárná, přísná, neustále kárající „matrona“. Josef Václav Frič jí vyčítá celou řadu špatných vlastností – byla „velice přepjatá, na každém jen povrch posuzující“. Viz CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče I*, Praha 1957, s. 319.

³⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 146.

³⁶¹ Tamtéž, s. 150.

³⁶² Např. LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, 12. prosince 1848.

³⁶³ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 147.

³⁶⁴ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 7. září 1856.

³⁶⁵ Na jeden zřejmě obzvlášť veselý výlet spojený s konzumací alkoholu se Josef Václav Frič vydal na tehdejší pražské předměstí – do Vršovic. FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 133–134. První kuřácký zážitek mladého Friče jen šťastnou náhodou neskončil požárem – za svůj útulek si totiž vybral seník. Tamtéž, s. 159.

³⁶⁶ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 236.

*musí se jen v určitých dobách, až když to zase jistý stupeň suchosti žádá, opakowati. Mezi každým zalitím musí být půda čerstvým powětrím pronikána a prowýwana (to jest snad u wychowání jakási swobodná wůle dítěte) a paprsky slunečními oswěcowána a ohřiwána. Tyto paprsky bylobi snad rozumné poučowání a horoucí láska rodičůw. Tak jako semeno zaseté by zmrzlo kdyby jen wítr jej prowýwal a swětlo bez tepla na něj padalo, jako by uschlo kdyby jen wítr slunečním teplem a swětlem na něj působily, jakoby semeno shnilo kdyby wlahá bez čerstwého wzduchu a obživujícího swětla jej obkličovala: tak má drahá Choti se powede i Twým milým dítkám, pro něž každý den wíce nežli swé žiwobyti obětujeteš, pro něžto totiž spokojenost sweho žiwobyti nasazuješ, tak se těmto twým drahým pokladům powede, nebudešli rozumně střídati mezi láskou a poučowáním, mezi přísností a showiwáním.*³⁶⁷

V jiném dopise se vyjádřil lapidárně: „*Děti se nejlíp wychowávají příkladem! To jest má hlawní zásada.*“³⁶⁸ Zdůrazňoval také důležitou úlohu důvěry ve výchově: „*Widíš, že jsem se u ní [dcery Boženy – pozn. V. S.] nemýlil. Důwěra člověka oživuje a pozdwihuje a sílí; nedůwěra a snižení, člověka opravdu táhne k nízkosti, zničuje síly a umrtwuje.*“³⁶⁹

Vedle výchovy v rodině hrála v 19. století v životě mladých lidí už důležitou roli i škola. Vzdělávací povinnost uzákonil tzv. *Schulpatent* Marie Terezie z roku 1775, jisté změny posléze přinesl tzv. *Schulkodex* Františka II. (I.), uváděný v platnost v průběhu roku 1806. Školní rok začínal na svátek Všech svatých, tedy 1. listopadu, a končil poslední týden v září, před svatým Václavem. Později došlo k posunu tak, že školní rok začínal první pondělí po svatém Václavu, tedy počátkem října. Vyučovalo se každý den kromě neděle, ve středu a v sobotu jen dopoledne.³⁷⁰ Josef Václav Frič chodil na hlavní školu na Novém Městě, „k piaristům“, zřejmě stejně jako nejstarší syn Staňkových Abund. Tři mladší synové Staňkových pravděpodobně od roku 1848 chodili na nově zřízenou českou hlavní školu.³⁷¹ Václav Staněk nepodceňoval názor svých dětí na jejich budoucnost, jako příklad je možné uvést rozhodování, zda poslat syna Abunda na gymnázium, nebo na reálku.³⁷² Tento respekt k přání dítěte rozhodně nebyl samozřejmostí.

Součástí výchovy a vzdělávání byla také četba, která přestala být v první polovině 19. století výsadou a z níž se stávala záležitost stále většího počtu lidí.³⁷³ S touto změnou se zrodil žánr

³⁶⁷ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 14. listopadu 1848.

³⁶⁸ Tamtéž, 10. prosince 1848.

³⁶⁹ Tamtéž, 28. září 1848.

³⁷⁰ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 175–177.

³⁷¹ Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 18. srpna 1848. „*U Františkánůw bude hlawní wzorní česká škola; pro blízkost a z jiných ohledůw bych tam Jarom. Jos. i Lad. posílal, jestli budou dobře místa učitelská obsazena.*“

³⁷² Tamtéž, 28. září 1848.

³⁷³ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 220.

dětské literatury. Četba byla zájmovou činností – zábavou a rozptýlením, jimž rodiče ne vždy přáli.³⁷⁴ Fričovi drželi Josefa Václava od rodinné knihovny dál, takže třeba Hájkovu kroniku si přečetl potají – a vypůjčenou od Franty Šumavského.³⁷⁵ Ve čtvrté třídě akademického gymnázia jej spolužák Kleinert, který přišel z gymnázia v Litoměřicích, seznámil s Máchovým Májem, který si pak Josef Václav vypůjčil od Václava Staňka, jenž měl mít *Máj* v knihovně dokonce s vlastnoručním podpisem autora.³⁷⁶ Z českých děl četl Josef Václav Frič *Přemyslovce*, *Meč a kalich*, *Labyrint slávy*, Šimona Lomnického, Václava Bolemíra Nebeského, Josefa Jaroslava Langera a Boleslava Jablonského³⁷⁷ – a můžeme tedy usuzovat, že tato díla mohly číst i děti Staňkových. O četbě syna Boženy Staňkové (provdané Šetlíkové) Břetislava se zmiňuje v dopise jeho matce babička Karolina Staňková: „*Uš ted mu holky vseckni bachorky nekolikrat přečetli, budu muset mu koupit veselou přastevnici, meli sme ji nevím kam přišla.*“³⁷⁸

Ještě než na konkrétních příkladech ze Staňkovy korespondence nahlédneme do vztahů mezi jednotlivými pisateli, je třeba zmínit se o rodinách sester Karoliny Staňkové, jejichž osudy ve třicátých a čtyřicátých jsme zmínili ve druhé kapitole. V květnu roku 1849 se nejen Staňkovi těšili z návratu Čelakovských do Prahy. František Ladislav byl povolán na pražskou univerzitu a Antonie se po návratu do Prahy chystala založit nový dívčí ústav.³⁷⁹ Po příjezdu do Prahy se nastěhovali do domu čp. 736/2 v Široké, dnes Jungmannově ulici, ob jeden dům vedle domu, kde bydleli Staňkovi. O pouhé tři roky později, v roce 1852, však oba manželé krátce po sobě zemřeli³⁸⁰ a zanechali šest nezaopatřených dětí.³⁸¹ O nejstaršího syna Ladislava Čelakovského se postaral Jan Evangelista Purkyně, mladšího syna Jaromíra se ujali Fričovi.³⁸² Sestry Ludmila, Ludvika, Marie a nejmladší syn Bohuslav se bezprostředně po smrti rodičů

³⁷⁴ Tamtéž, s. 227.

³⁷⁵ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 89.

³⁷⁶ Při půjčení se Josefu Václavovi dostalo výstrahy, že se jedná o dílo „na zcestí příštího rozervance“. Tamtéž, s. 111.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 112.

³⁷⁸ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 6. května 1866.

³⁷⁹ TILLE, Václav, *Božena Němcová*, s. 97–98.

³⁸⁰ Antonie Čelakovská trpěla tuberkulózou a tři porody v krátkém sledu ji zřejmě vyčerpaly natolik, že zemřela v květnu 1852 krátce po třetím z nich, po porodu dcery Anny, které byli Staňkovi za kmotry. Anna Čelakovská rovněž brzy zemřela. V srpnu ji následoval její manžel, pravděpodobně trpící stejným onemocněním.

³⁸¹ Osudem dětí Čelakovských se zabývá příspěvek Magdalény Pokorné. Viz POKORNÁ, Magdaléna, „*Spočítané*“ *dětství sourozenců Čelakovských*, in: Právněhistorické studie. (V tisku.)

³⁸² Zajímavostí je, že osiřelý Jaromír Čelakovský jezdil stejně jako Zdeňka Havlíčková, jiný sirotek, na prázdniny k rodině Hráských do Poděbrad. Viz LENDEROVÁ, Milena, *Dcera národa? Tři životy Zdeňky Havlíčkové*, Praha 2013, s. 126. Jaromír také později zdědil bližší neurčené dědictví po matce a roku 1867, stejně jako jeho mladší bratr Bohuslav, dědictví po strýci z matčiny strany, které činilo 2000 tolarů. Jednalo se velmi pravděpodobně o Abunda Bachofena, strýce sester Reisových.

dostali ke Staňkovým, Marii si posléze na nějakou dobu vzali Wenzigovi³⁸³. Nepřímo to potvrzují zmínky v dopisech Boženy Němcové³⁸⁴ a Václava Staňka synu Abundovi,³⁸⁵ nejjasněji však zmínka v dopise Václava Staňka Karlu Vinařickému: „*Tedy Vám ve jménu svém i dítek Čelakovských srdečné díky vzdávám za to dříví, ale i za ty peníze (22 fl. stř.), ježto já svědomitě k určenému konci obrátím i odevzdám. 10 fl. dám Ladislavovi (ještě jsem neměl času jemu je odevzdati, poněvadž on mnoho času ve škole tráví); 10 fl obrátím k nadlepení dětí u mne se nalezajících: Ludmily, Ludviky a ubohého mrzáka Bohuslava k libosti nejmodřejší Ludmily.*“³⁸⁶ Později bydlely sestry Ludmila a Ludvika v rodině vlasteneckého vojáka a spisovatele Ludvíka Rittersberga z Rittersbergu a u rodiny své matky, u Ventových.

Karolinina starší sestra Johana Fričová zemřela v roce 1849 a o početnou rodinu se pak starala paní Houšková ze Slaného, příbuzná Fričových.³⁸⁷ Roku 1855 se Josef Frič oženil s Annou Gürkeovou³⁸⁸ a Staňkovi na svatbě samozřejmě nechyběli.³⁸⁹ Idylické líčení rodinného života Fričových nám v dopise z Londýna domů, psaném o Vánocích, zanechal Josef Václav Frič: „*I Karel již v parádě, rychle se ještě přičesává, kdežto Antonín proti svému zvyku v zrcadle se prohlíží a náhle pozoruje, že zapomněl obléci čistou košili. Václav jako husar stojí přede dveřmi a hladí si vlasy s čela. Ninka ještě rovná i přičesává Vojtiška, aby Jezulátko vidělo, jak hezký to hošík, ale on se tomu brání, chtěje se hřebenem zdokonalit sám, z čehož nastane malá půtka. Haninka přiletí ku dveřím uzavřeného pokoje, odstrčí tam pyšného Václava i pohlíží kliční dírkou, žádostivá vyzvědět, co asi dostane, načež pošeptává Ninince, že již ví, ale nepoví, nedá-li jí tato svůj sloupek od Dušiček. Marjánka ještě dost nezulíbala Klementička (o němž ani nevěděl jsem, že již 15. srpna byl v Pánu!), aniž pozoruje, že jí zatím Boženka kávu vypíjí.*“³⁹⁰ Je zde reflektována početnost rodiny Fričových, ve které bylo

³⁸³ Václav Staněk Karlu Vinařickému, asi leden 1853, in: VINAŘICKÝ, Karel Alois – SLAVÍK, Václav Otakar, (eds.), *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin. III. Korrespondence od roku 1849–1859*, Praha 1914, s. 109.

³⁸⁴ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, přijatá, Karolina Staňková, rozená Reisová, Božena Němcová Karolině Staňkové, 9. srpna 1852.

³⁸⁵ „*Co maminka píše o tom, aby ste nepřijížděli dříve nežli Čelakovská děvčata odjedou, to neberte na přisnou váhu a vraťte se, kdy jenom čas přirozený k tomu naleznete.*“ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 3. srpna 1853.

³⁸⁶ Václav Staněk Karlu Vinařickému, 11. listopadu 1852, in: VINAŘICKÝ, Karel Alois – SLAVÍK, Václav Otakar (eds.), *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin. III. Korrespondence od roku 1849–1859*, Praha 1914, s. 113.

³⁸⁷ ŠÁRECKÁ-RADOŇOVÁ, Maryša, *Ozářené krby. Vlastenecké rodiny české*, Praha 1945, s. 123. Dále i dopis, ve kterém Václav Staněk informuje svou dceru o příjezdu paní Houškové. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Václav Staněk Boženě Staňkové, 19. června 1849.

³⁸⁸ Anna Gürkeová (1812–1889), ovdovělá Neubertová, byla dcerou zahradníka knížete Auersperga.

³⁸⁹ CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče II*, Praha 1960, s. 510. Frič přidává historku o tom, že nejstarší dvě děti Čelakovských Ladislav a Ludmila poněkud přebrali a Ladislav v zadním pokoji usnul. Karolina Staňková mu chtěla vyčinit, ale „chytrým“ zásahem Josefa Václava byl její výchovný plán zmařen.

³⁹⁰ CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče I*, Praha 1957, s. 263–265.

nezbytností, aby se starší sourozenci starali o mladší („*Ninka přičesává Vojtiška*“). Zatímco právě početnost rodiny je dnešnímu čtenáři cizí, nalezne zde mnoho drobností, které se nemění, ať už jde o sourozenecké „naschvály“ („*zatím Boženka kávu vypíjí*“), nebo o dětskou nedočkavost při čekání na Ježíška („*odstrčí tam pyšného Václava i pohlíží klíčovou dírkou, žádostiva vyzvědět, co asi dostane*“).

5.3 Nejstarší dcera Božena Staňková

I v odborné literatuře se setkáváme s odlišnými názory na to, zda si rodiče v 19. století přáli spíše holčičku, nebo chlapečka. Ne náhodou se dodnes říká „Napřed chůva, potom kluk“, což odráží fakt, že starší dcera se starala – nebo musela starat – o mladší sourozence, a dodnes také přežil stereotyp „hodná holčička, zlobivý kluk“. O názoru Josefa Václava Friče a Karoliny Staňkové se dočteme v jednom z jejích dopisů dceři Boženě: „*Novinku ti povím. Že ma Josef Fritš (!) holčičku, dnes se narodila. Je celi nesastni že neni hoch. Detinckost to, ja soudim že to vše jedno.*“³⁹¹ Za výchovu dcery byla zodpovědná matka, která měla své dceři vštípit jak znalosti nezbytné pro řízení domácnosti, tak zásady mravní a náboženské.³⁹² Celkem běžné bylo, že dívky se vzdělávaly doma, přestože jejich bratři navštěvovali veřejné školy.³⁹³ Dívky navštěvující městskou hlavní školu končily docházku bez výjimky druhou třídou ve věku dvanácti let.³⁹⁴ Ženské vzdělání nebylo považováno za důležité, naopak se často zdůrazňovalo, že přílišný objem vědomostí může být dívce ke škodě, neboť tak ztrácí své ženství.³⁹⁵ Dlouho ani žádné další dívčí vzdělávání, kromě soukromých ústavů a nedělních opakovacích kurzů, neexistovalo. Bohužel se nám nedochovaly žádné doklady o vzdělání Boženy Staňkové, až v dopisech z roku 1849 Václav Staněk zmiňuje její výuku hry na fortepiano a výuku francouzštiny.³⁹⁶ Můžeme tedy pouze předpokládat, že její vzdělávání končilo kolem jejích dvanácti let a že měla také domácí učitele. Její bratranec Ladislav Čelakovský ji učil po nějakou dobu anglicky.³⁹⁷ O jejích vztazích s bratry bohužel nic nevíme, skutečně vřelý přátelský vztah měla s bratrancem Josefem Václavem Fričem. Před svatbou

---

³⁹¹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 15. února 1857. Nicméně Josef Václav později svůj názor změnil: „*Vcera večer když přišel otec domu mi vpravoval že u Josefa laska k diteti premohla předsudek, a že stále sedí u kolipky a se roskoší se na svou cerušku diva.*“

³⁹² Např. LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 34.

³⁹³ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 189.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 191.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 192.

³⁹⁶ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 2. října 1848.

³⁹⁷ CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče II*, Praha 1960, s. 510.

s Františkem Ladislavem Čelakovským se také o oba starala jejich teta Antonie.³⁹⁸ Avšak poté, co Josef Václav nastoupil do latinských škol, měly Staňkovy děti zakázáno k Fričovým chodit, aby ho nerozptylovaly.³⁹⁹ S Josefem Václavem později Božena chodila do Linkovy taneční školy.⁴⁰⁰

Božena byla inteligentní, činorodá a stejně jako její rodiče uvědomělá vlastenka. Zřejmě pod vlivem své tety Antonie Reisové chtěla být také vychovatelkou.⁴⁰¹ Vlasta Kučerová ve své práci přímo píše o nové generaci, jejímž středem měla být právě Božena. Jako členky této „nové vlny“ jmenuje Marii Panklovou, Annu Ulmannovou, Annu Kavalírovou, Lotinku Voglovou, slečny Řepkovy a Henriettu Rittersbergovou.⁴⁰² Důkladnější prověření by vyžadovala otázka, nakolik se skutečně jednalo o soustavnější schůzky „nové generace“ a nakolik se mohlo jednat jen o přechodné uskupení spolužaček, byť není vyloučeno, že mělo vlastenecký a/nebo emancipační charakter, nicméně není jisté, zda by k zodpovězení této otázky byl dostatek materiálu.

V roce 1848 byla Božena s otcem ve Vídni, navštěvovala sněm a dělala mu „sekretáře“, jak se sama vyjádřila.⁴⁰³ Byla za tuto příležitost velmi vděčná a vážila si jí, jak dokládá v dopise matce, která zůstala v Praze: „*V sobotu se bezpochyby sněm otevře. Věř že se těším jako malé dítě. Tak mnoho příležitosti poskytuje me Bůh k vzdělání se necítím ani této milosti hodna, dej Bůh své požehnání nám a sešli ducha svateho všem našim mužům, jenž mají zastávat nás a jednati o blaho našeho národa.*“⁴⁰⁴

O tom, jak Božena trávila období po roce 1849, bohužel nemáme žádné zprávy, více se o ní dozvídáme až z doby kolem roku 1856, kdy se zasnoubila s Josefem Šetlíkem.⁴⁰⁵ Josef Šetlík se s rodinou Staňkových znal již roku 1853,⁴⁰⁶ byl také přítelem Josefa Václava Friče.⁴⁰⁷ S Boženou se zasnoubil zřejmě v dubnu, ale se svatbou chtěl počkat, až dostane definitivu.⁴⁰⁸ Na inzerát do Celovce (Klagenfurtu), kam se nakonec skutečně i se svou manželkou

³⁹⁸ FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886, s. 62.

³⁹⁹ Také prý proto, že Karolina se zděsila, když se jí doneslo, že si Josef Václav chce Boženku vzít za ženu. Tamtéž, s. 64–65.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 250.

⁴⁰¹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Antonii Čelakovské, říjen 1848.

⁴⁰² KUČEROVÁ, Vlasta, *K historii ženského hnutí v Čechách*, s. 32.

⁴⁰³ Ve druhé polovině 19. století dělala „sekretáře“ na sněmu svému otci také Marie Červinková-Riegrová. Viz ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie – VOJÁČEK, Milan (eds.), *Zápisky*, Praha 2009.

⁴⁰⁴ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Karolině Staňkové, 20. července 1848.

⁴⁰⁵ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, přijatá, Josef Webr. Josef Webr, přítel Josefa Šetlíka a jeho kolega z Rakovníka, později učitel na reálce v Lokti, poslal Boženě 15. dubna 1856 přání k zasnoubení.

⁴⁰⁶ Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 26. srpna 1853.

⁴⁰⁷ CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče II*, Praha 1960, s. 478.

⁴⁰⁸ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Josefu Šetlíkovi, 23. června 1856.

přestěhoval, odpověděl Josef Šetlík na přelomu června a července. Zároveň však Josef Šetlík žádal o místo v Olomouci, o které stál z pochopitelných důvodů mnohem více, a proto jel do Vídně i do Brna, aby se osobně představil jako nejlepší kandidát.⁴⁰⁹ Svatba se konala 15. září 1856 a manželství bylo patrně opravdu šťastné, jak dokládají nejen dopisy Karoliny Staňkové Boženě, ale i dopisy Josefa Němce manželce.⁴¹⁰ Z dopisů také vysvítá, že manželé hodně cestovali, např. roku 1858 do Paříže.⁴¹¹ Ačkoli se svatba konala roku 1856, syn Břetislav se manželům narodil až roku 1859. Důležitou informací nám v tomto ohledu přináší dopis Josefa Němce, ve kterém manželce napsal: „*Já si získal jeho důvěru, šel mě vyprovázet k dostavníku a začal pozděleka o Božence, že to byla jeho první známost, že jen kvůli ní šel z Čech, že si nepřeje, aby měl už teď rodinu, aby alespoň mohla Boženka ještě něco na světě užít, a že se tomu hledí co možná vyhnout, aby nepřišlo žádné dítě atd.*“⁴¹²

Josef Šetlík zemřel po pouhých čtyřech letech manželství, roku 1860. Božena se se synem vrátila do Čech a nejpozději od roku 1862 bydlela u svého bratra Jaromíra, nejprve v Líbeznicích a následně v Předboří. Z dopisů, které se pro toto období dochovaly bohužel jen zčásti, vyplývá, že její syn Břetislav zůstal v Praze u prarodičů. Jak dlouho vedla bratrovi domácnost, nevíme, jisté je, že roku 1868, kdy byl Jaromír již ženatý a měl syna, nacházíme Boženu opět u rodičů v Praze.

5.3.1 Vztah matky a dcery

Časově prvním dokladem o vzájemném vztahu matky a dcery Staňkových, který se dodnes dochoval, je přání, které Božena Staňková napsala své matce v roce 1844 pravděpodobně k svátku.⁴¹³ Jeho text přesně odráží dobové představy o vhodném chování mladé dívky: „*Že jsem ještě mladá/Nemohu moc psáti/Radš chci být poslušná/Na svou práci dbáti.*“ Cennější možnost nahlédnout do jejich soukromí nám umožňují dopisy, které psala Karolina Boženě do Celovce po její svatbě s Josefem Šetlíkem. Roku 1856 napsala dceři šest dopisů, v

⁴⁰⁹ Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 2. července 1856.

⁴¹⁰ Josef Němec sloužil v nedalekém Villachu/Běláku a Šetlíkovy často navštěvoval, trávil u nich dokonce Vánoce v letech 1856 a 1857. Viz Josef Němec Boženě Němcové, 29. prosince 1856, in: ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové II*, Praha 2004, s. 367; Josef Němec Boženě Němcové, 10. ledna 1857, in: ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové III*, Praha 2006, s. 42.

⁴¹¹ Václav Staněk Karlu Vinařickému, 14. září 1858 Staněk Vinařickému, in: VINAŘICKÝ, Karel Alois – SLAVÍK, Václav Otakar (eds.), *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin. III. Korrespondence od roku 1849–1859*, Praha 1914, s. 328.

⁴¹² Josef Němec Boženě Němcové, 29. prosince 1856, in: ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové II*, Praha 2004, s. 368.

⁴¹³ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, přijatá, Karolina Staňková, rozená Reisová, Božena Staňková Karolině Staňkové, 4. dubna 1844.

následujícím roce třináct. Do současnosti se nedochovaly dopisy dcery matce. Zmínka v jednom dopise ukazuje, že Karolinu mrzelo, že češtinu nikdy zcela neovládla: „*Sem mrzuta że neumim psat cesky*.“⁴¹⁴ Psávala po deváté hodině večerní, kdy mívala více času, ale v tuto dobu jí už zase manžel nedovoloval psát, protože by jí to prý mohlo škodit na zdraví.⁴¹⁵ I přes tyto nesnáze psala Boženě poměrně dlouhé dopisy – na čtyři až osm stran. Běžnou praxí bylo psaní dopisů několik dní po sobě. Karolina také připojovala poměrně dost poznámek na okraje listů. V prvních dopisech z roku 1856 Karolina vyjadřovala především svůj smutek z dceřina odchodu nejen z domova, ale i z Prahy a projevovala starost, zda do Celovce dorazil veškerý nábytek a zařízení, které tam nechali posílat. Přála si také, aby mohla být Šetlíkových vidět, a zajímala se, jak je z Celovce daleko do Terstu, Milána nebo Benátek.⁴¹⁶ Postupně v dopisech převážilo líčení života v Praze. Do dopisů matky s dcerou pronikla i politika: „*Těší mě to welice že jste jejího muže (Josefa Němce – pozn. V. S.) k sobě zwali, jen bud'te opatrní w řeči aby se wám nemohlo uškodit. Špicle jsou všudy*.“⁴¹⁷ Karolina velmi litovala Boženu Němcovou pro její chudobu a litovala, že ji nemůže více finančně podporovat.⁴¹⁸

V té době byl z domu také syn Jaromír,⁴¹⁹ pravděpodobně byl v Kralupech nebo Lánech.⁴²⁰ Zřejmě na „výchovu“ byla v této době u Staňkových Sofie (příjmení není uvedeno), stejně jako dříve Emilie Grögrová,⁴²¹ která již v této době bydlela jinde, projevovala však přání se spolu se sestrou ke Staňkovým vrátit. U Karoliny se dívky učily vařit a vést domácnost. Karolina se Sofií chodila také do tanečních hodin a o masopustu na plesy.⁴²² Jako o „dětech Č“ píše Karolina o sirotcích po Františku Ladislavu Čelakovském. V letech 1856–1857 se jednalo o dvě nejmladší děti – Bohuslava a Marii.

Otázka peněz se v dopisech opakuje v mnoha obměnách. Z dopisu z 25. prosince 1856 vyplývá, že Karolina měla neshody právě o peníze s Josefem Fričem.⁴²³ Zdá se, že měla u Josefa Friče nějaké peníze, on je však neuložil výhodně a nechtěl nebo nemohl jí je dát

---

⁴¹⁴ Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 7. září 1856. V tomto dopise také uvádí, že tři stránky jí zabraly čas od dvanácti hodin do osmi hodin večer.

⁴¹⁵ Tamtéž, 23. října 1856.

⁴¹⁶ Tamtéž, 25. prosince 1856.

⁴¹⁷ Tamtéž.

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Jaromíru Staňkovi, 3. srpna 1855.

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 8. února 1857. Vylíčila zde dopodrobna i taneční figury při kotilionu.

⁴²³ V dalších dopisech vyjadřovala Karolina Staňková údiv sama nad sebou a svým energickým počínáním v této záležitosti, které jistě dobově nebylo vnímáno jako „důstojné ženy“. Na tomto místě můžeme také vyslovit domněnku, že právě tato Karolinina aktivita mohla být přinejmenším jedním z důvodů chladného až opovržlivého vztahu Josefa Václava Friče k ní, který dostatečně dokládají jeho *Paměti*.

okamžitě. Finanční starosti přidělovaly Staňkovým také děti Čelakovských a jejich výchova, ubytování a hmotné zabezpečení, které byly také příčinou sporů mezi Karolinou a Josefem Fričem.⁴²⁴ V korespondenci se objevuje srovnání cen v Praze a v Celovci; Karolina si dokonce spočítala, že by rodina mohla v Celovci žít o 600 zlatých levněji než v Praze.⁴²⁵ Dopisy mezi matkou a dcerou nás také informují o společenském životě rodiny Staňkových. Karolina pravidelně navštěvovala rodinu Palackých, přirozeně také Fričovy,⁴²⁶ chodila často do divadla.⁴²⁷ Ke Staňkovým přicházel páter Štulc, se kterým se Karolina dle vlastních slov „hádala o náboženství“,⁴²⁸ Terezie Palacká i Marie Riegrová, Božena Šafaříková,⁴²⁹ Kateřina Lauermannová-Petrovičová,⁴³⁰ Václav Webr, přítel a kolega Josefa Šetlíka, a Božena Němcová. V jednom z dopisů se zachovalo vyličení jedné návštěvy, ke které patřil zpěv, přednes i poučení: „*Včera sme se zase po našem starem spůsobu obveselili, byli u nas ti dve sestri Volnerovite (?), a pan Veber. Velmi veselo vše bylo, ta mlatsi sestra stech devčat má krasni hlas, ta nam nekolik peknich pisni zaspivala ta starši přednašela, Veber přednašel mlinarskou chloubu (...) vše je od Rubeše. Josef představoval poslední scenu z Otela (!) (...) Ze začatku jak se sesli aš tak v 5 hodin přišla teš pani Němcová, tu si zase Veber připravil sve aparati a obrasky k tisknuti, aby to všicki mohli vidět.*“⁴³¹ Rodina se také vydávala na výlety, zmiňovány jsou vyjížďky do Černého Vola a do Bubenče.⁴³² Další, byť nepříliš rozsáhlý okruh témat se týká zdraví a hygieny. Kromě častého připomínání, že by se Božena měla šetřit, nalezneme v korespondenci i důrazné doporučení: „*Prosimte nezapomen si kašdy den dvakrat čistit zuby, ja ted lituji že sem to v mladi nečinila, byla bych si je lip zachovala.*“⁴³³ Velkou část dopisů zabírají informace o lidech v Praze, kdo je nemocen či zdrav, kdo se kam stěhuje nebo odjíždí. Karolinu také zajímalo, kdo se bude ženit nebo vdávat a koho si bude dotyčný brát; zvláštní pozornost je věnována svatbě Anny Fričové (v rodině nazývané Nina), která se v roce 1857 provdala za Ladislava Fingera.⁴³⁴ V dopisech se objevovaly i smutné

⁴²⁴ K bezproblémovému soužití zřejmě nepřispívali ani Čelakovští sami, Karolina si na několika místech stěžuje na hádky s Marií. Karolina se dokonce v jednom z dopisů dceři zcela otevřeně svěřila: „*Bože aš ti deti odbydu budu štastna.*“ Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 19. července 1857. Naději spatřovala Karolina v Ladislavovi, nejstarším z dětí Čelakovských, který by si mohl své sourozence vzít k sobě, až bude mít stálé postavení.

⁴²⁵ Tamtéž, 8. února 1857. Zde také uvádí i konkrétní ceny potravin v Praze.

⁴²⁶ Tamtéž, 15. února 1857.

⁴²⁷ Byla např. na představení Taras Bulba. Tamtéž.

⁴²⁸ Tamtéž, 25. ledna 1857.

⁴²⁹ Tamtéž, 3. června 1857.

⁴³⁰ Dokonce u Staňkových po nějakou dobu bydlela, aby nemusela bydlet v hostinci. Tamtéž, 21. srpna 1857.

⁴³¹ Tamtéž, 26. dubna 1857.

⁴³² Tamtéž, 29. června 1857.

⁴³³ Tamtéž, 15. února 1857.

⁴³⁴ Manželé Fingerovi se odstěhovali do Chrudimi a Karolina Boženě vyličila i jejich stěhování a příjezd do nového domova. Tamtéž, 30. července 1857.

události, které příbuzné a známé Staňkových potkávaly – úmrtí a pohřby; zde je třeba na prvním místě zmínit smrt první manželky Josefa Václava Friče Anny Ullmannové a jejich malé dcery.⁴³⁵ Ujít si Karolina nenechala – spolu s Františkem Palackým, Marií Riegrovou, Josefem Fričem a jeho druhou ženou – ani promoci Jaroslava Šafaříka.⁴³⁶

Karolina píše i o obyčejných každodenních problémech s domácností – o problémech se služkou a příchodem nové, která neuměla vařit.⁴³⁷ O jídle si píše víckrát,⁴³⁸ stejně jako o oblečení, které si dávají šít, přešívát nebo obarvit.⁴³⁹ V dopisech matka připomíná, koho má v dopisech domů pozdravovat, protože jinak nemůže dopisy ukazovat, chybí-li tam pozdravení dotyčnému.⁴⁴⁰

5.3.2 Vztah dcery a otce

Svůj názor na výchování dcery vyjádřil Václav Staněk takto: „*Prawdat' że nejwyższy cel tělesného żywobyti dówciho jest spojiti se s mužem důstojným wzdělanosti a mrawnosi dówcete we spolek nejżto wlasti a swētu mají wycházeti nowi mładi občané (...) dówce rozumne ale nepřehlédne že se musí k tomuto nejwyżšímu cíli důstojně připraviti.*“⁴⁴¹ Je tedy v souladu s dobovými názory – hlavní cílem dívky je vdát se. Zároveň však upozorňuje na nový aspekt přemýšlení o ženách, na „přípravu“ k údělu ženy manželky a ženy matky. Václavův vztah k dceři byl podle dochované korespondence velmi důvěrný. Ve Staňkově fondu v LA PNP se dochovalo celkem 31 dopisů, které Václav Staněk napsal své dceři v rozmezí let 1840–1866. Dopisy jsou různě dlouhé a pokrývají velmi rozmanité pole témat od pozdravu na letní byt⁴⁴² přes podrobné informace o aktuálním dění, doplněné i o vlastní názor na politickou situaci,⁴⁴³ až po informace, co dělá syn Boženy Břetislav v době, kdy žil u

⁴³⁵ Zároveň byly však tyto tragické události pro Karolinu i svého druhu „zadostiučiněním“, neboť je léčil Josef Podlipský, který měl o Václavu Staňkovi rozhlásovat, že není dobrým doktorem. Nicméně po smrti Anny Ullmannové se Staňkovi prý přišel omluvit. Tamtéž, 26. února 1857.

⁴³⁶ Tamtéž, 26. dubna 1857.

⁴³⁷ Z dopisů vysvítá i dobová praxe spojená se službou v domácnostech. Služky doporučovala tzv. „dohazovačka“, s jejímiž službami však Karolina, jak je zřejmé, nebyla spokojena, neboť jí „dohazovala“ nevhodná děvčata.

⁴³⁸ V jednom dopise jsou vypsána všechna jídla, která se podávala na svatbě Anny (Niny) Fričové a Ladislava Fingera. Tamtéž, 30. července 1857.

⁴³⁹ Např.: „*Tu pentli ti dam obarvit na černo jinak to asi nepujde. Ten limec mne byl velmi mili, a hned jsem ho oblikla.*“ Tamtéž, 30. července 1857.

⁴⁴⁰ Tamtéž, 7. září 1856. „*Rada bich ji (paní Riegrové – pozn. V. S.) twe listi okazala ale nebilo pozdravení od Tebe na ni.*“

⁴⁴¹ Václav Staněk Boženě Staňkové, 15. ledna 1849.

⁴⁴² LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Boženě Staňkové Šetlíkové, 9. dubna 1840, 15. září 1847.

⁴⁴³ „*Vindišgr (!) mluví zase o hluboce rozšířeném spiknutí, ale doufám, že to jen strašák; je-li to však pravda, pak lituji zaslepencův, jenžto nám chtěli opatřiti, po čem sme netoužili, majíce od milosti císařské všeho, čeho jsme si jen žádati mohli. Lidí takowí nepovážejí, jakých bezkonečných nešťestí násilný převrat státní za sebou vleče.*“ Tamtéž, 30. června 1848.

Staňkových.⁴⁴⁴ Delší a tematicky obsáhlejší jsou dopisy ze čtyřicátých a padesátých let; z nich jasně vyplývá Staňkovo vysoké mínění o dceřiných schopnostech. Zřejmě si jí skutečně vážil a neváhal se jí svěřovat i s poměrně složitými úvahami o politice. Po roce 1860 nalézáme již pouze fragmentárně dochované krátké jedno- až dvoustránkové dopisy, zabývající se praktickými záležitostmi. Božena v té době žila u svého bratra Jaromíra a z dopisů vyplývá, že jezdila do Prahy a rodiče za ní, takže již nebylo třeba psát dlouhé a obsáhlé dopisy.

5.4 Synové

K matce měla asi skutečně vždy blíže dcera, synem se matka spíše pyšnila.⁴⁴⁵ Po dosažení příslušného věku přicházel u synů strach z odvodu na vojnu.⁴⁴⁶ Jistým privilegiím se těšil nejstarší syn, stejně tak nejstarší dcera měla významné postavení, v obou případech dané i zodpovědností za mladší sourozence, především v případě úmrtí rodičů. Mezi bratry vládla rivalita, ale i solidarita, bratři také nezdídky poskytli v dospělosti pomoc sestře, která se ocitla bez manžela.⁴⁴⁷ K této situaci došlo i u Staňkových po smrti Josefa Šetlíka, Boženina manžela. Zdá se, že děti Staňkových – až na výjimku v případě Josefa Václava Friče a Boženy Staňkové – se svými bratranci a sestřenicemi Fričovými příliš blízké vztahy neměly.⁴⁴⁸

Má se za to, že v mnohých evropských zemích až do počátku 20. století přežívaly v rodinách různé zvyklosti, které zajišťovaly mužům, pokud jde o výživu, hygienu práce, oblast nakažlivých nemocí a přístup k léčebné péči, lepší životní podmínky než ženám.⁴⁴⁹ Dívky od útlého věku sdílely osud žen, jimž náleželo uskrovnit se v jídle, když ho nebylo pro všechny dost nebo když nezbyl čas na jeho přípravu, vykonávat obtížné domácí práce v častém styku s kontaminovanou vodou, potravou či odpadky a ošetřovat nakažlivě nemocné.⁴⁵⁰ Jestli se chlapci Staňkových těšili většímu komfortu než jejich sestra, to můžeme z dochovaných pramenů jen těžko určit. Co se týče vřelosti vztahů, zdá se však, že Božena měla s rodiči lepší vztah. Ostatně Václav Staněk o chlapcích napsal: „*Chlapci mají od přirozenosti jakousi*

---

⁴⁴⁴ Např.: „*Břeta sedí samotná u svého stolku a spořádá si své konstvo, prohlíží si svůj starý střevíc.*“ Tamtéž, 20. února 1863.

⁴⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě*, s. 34.

⁴⁴⁶ Viz např. LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 14. dubna 1857.

⁴⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 159.

⁴⁴⁸ Možná trochu důvěrnější vztah mohl mít Josef Václav Frič s Josefem Staňkem, jak o tom svědčí zmínka v jeho *Pamětech*, že si pozval Josefa mezi ostatními přáteli na den sv. Josefa v roce, kdy mu zemřela první žena, Anna Ulmannová. Viz CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče II*, Praha 1960, s. 542.

⁴⁴⁹ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 42.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 43.

tvrdohlavost.⁴⁵¹ Vztahu otce k jeho nejstaršímu synovi Abundovi a druhému synovi Jaromírovi se budou věnovat následující podkapitoly, neboť tento vztah můžeme dokumentovat na dochovaných dopisech. Pro dva mladší syny Staňkových takový materiál bohužel k dispozici nemáme. Josef a Ladislav na rozdíl od svých starších bratrů nejspíše nebyli nikdy od rodiny na delší dobu odloučení, a nebylo tedy nutné si psát. O Josefovi se z dochované korespondence dozvídáme, že se stal vychovatelem, nejspíše v Brně.⁴⁵² V roce 1866 se rozhodl oženit, rodiče však s jeho volbou nesouhlasili.⁴⁵³ Patrně se jednalo o jeho pozdější ženu, Marii Hřimalovou, klavíristku a pěvkyni, u které mohlo rodičům vadit právě její umělecké povolání. Manželům se 28. dubna 1868 po těžkém porodu narodil syn.⁴⁵⁴ O nejmladším Ladislavovi se z dochovaných materiálů dozvídáme nejméně. Z ojedinělé zmínky vyplývá, že Ladislav pracoval roku 1868 spolu s bratrem Abundem v Daňkově továrně.⁴⁵⁵

5.4.1 Nejstarší syn Abund

K dispozici máme celkem osmdesát šest dopisů z let 1847–1860, které napsal Václav Staněk Abundovi. Jádrem společné korespondence tvoří dopisy z padesátých let. Chybí nám dopisy z roku 1855, které se nejspíše nedochovaly, neboť není pravděpodobné, že by si v tomto roce otec s Abundem nepsal. Abund po studiu na reálce nastoupil do cukrovaru v Nových Dvorech u Kutné Hory, který patřil Clemensi Bachofenovi von Echt⁴⁵⁶. Dopisy Abundovi jsou většinou poměrně krátké, na dvě až tři strany. Syna oslovoval Václav Staněk v dopisech jednoduše „milý nebo drahý Abunde“. Stejně jako v dopisech Karoliny Boženě do Celovce i v dopisech Václava Staňka Abundovi do Nových Dvorů se vyskytuje řada zcela konkrétních informací o posílání prádla, jídla a jiných věcí,⁴⁵⁷ stejně jako řada praktických rad – co (ne)jíst, jak se chovat, jak se starat o své zdraví.⁴⁵⁸ Synovi psal také o přípravách na Boženinu

⁴⁵¹ Tuto „tvrdohlavost“ však nehodnotil negativně, neboť dodal, že „bývá zárodkem dobrých ctností mužův“. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Boženě Staňkové Šetlíkové, 23. února 1849.

⁴⁵² Tamtéž, 4. července 1865.

⁴⁵³ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 16. března 1866.

⁴⁵⁴ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Jaromíru Staňkovi, 30. dubna 1868.

⁴⁵⁵ Tamtéž, 14. ledna 1868.

⁴⁵⁶ V dopisech o něm Staňkovi píše jako o Klemensovi. Jednalo se o synovce Abunda Bachofena. Od roku 1854 mu patřil jak cukrovar v Nových Dvorech, tak v Líbeznicích.

⁴⁵⁷ Doložena je zde dobová praxe, kdy se věci neposílaly jen poštou, ale i po známých nebo formanech. Dochovaly se i seznamy posílaných věcí s uvedením jejich ceny. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 17. dubna 1856.

⁴⁵⁸ Např.: „Nezapomínej na tělocvik, zvláště na večer na koupání, ale ne nasydnuť při tom.“ (podtrhl Václav Staněk) Tamtéž, 2. ledna 1857.

svatbu⁴⁵⁹ a o starostech, zda a kde získá její ženich Josef Šetlík definitivní místo učitele.⁴⁶⁰ Po jejich svatbě Staněk svého nejstaršího syna informoval o tom, jak se jim v Celovci daří.⁴⁶¹ Když měl Abund nějaké problémy nebo starosti, psal mu otec do dopisů přísloví, např. „*Pomine trýzeň, nastoupí přízeň*“.⁴⁶² Tématem dopisů bylo samozřejmě i zaměstnání. Abund se dlouho rozhodoval, zda opustit cukrovar strýce Bachofena. Práce v cukrovaru Abunda zřejmě příliš nebavila, ale zároveň pro něj byla jistotou. Otec ho od změny zaměstnání nejdříve zrazoval, ale když i sám strýc Clemens Bachofen vyslovil mínění, že by Abund mohl mít v jiném oboru více štěstí, začal i Václav Staněk usilovat o to, aby Abund získal místo v Daňkově továrně. Synovi se však otcův zásah příliš nelíbil, chtěl si raději vše zařídit sám.⁴⁶³ Můžeme ještě dodat, že roku 1863 v době světové výstavy pobýval Abund v Londýně a přispěl na koupi diagramů, iniciovanou Vojtou Náprstkem, které měly sloužit k poučení na průmyslových školách.⁴⁶⁴

Rozdíl oproti dopisům dceři je patrný na první pohled. Dopisy Abundovi jsou nejen kratší, ale také v nich nalezneme mnohem více poučování než v dopisech Boženě. Nabízí se otázka, zda byl Abund skutečně méně pilný a možná také méně bystrý než jeho starší sestra, nebo zda byl Staněk k synovi přísnější než k dceři. O syna projevoval Václav Staněk rovněž velký zájem, ale nelze se zbavit dojmu, že k dceři byl vlídnější a laskavější; psal jí více podrobností, zabíhal i do osobních témat,⁴⁶⁵ zatímco u syna se soustředil na jeho vzdělání, tedy na prospěch ve škole, píli a budoucnost. V případě obou dětí se objevuje důraz na vzdělávání i během letních pobytů, u Boženy se navíc zdůrazňuje, že je důležité pobývat na čerstvém vzduchu, což je dáno zřejmě tím, že dívky trávily většinu času v uzavřených prostorech.

5.4.2 Jaromír

O druhorozeném synu Staňkových se dozvídáme až z dopisů ze šedesátých let. Z jiného zdroje víme, že jej otec vzal ze studií, protože se mu stala nehoda s okem, a nebylo tedy žádoucí, aby si je namáhal.⁴⁶⁶ Proto Jaromír posléze studoval na hospodářském ústavu ve

---

⁴⁵⁹ „*Již budou u nás tři švadleny sedět, takovou píli se matka stará o Boženu. (...) První pokoj vyhlíží, jako továrna.*“ Tamtéž, 7. března 1856. Z dopisů se také dozvídáme, že Abund se chystal dát sestře ke svatbě psací stůl.

⁴⁶⁰ Tamtéž, 11. srpna 1856.

⁴⁶¹ Tamtéž, 4. října 1856.

⁴⁶² Tamtéž, 23. prosince 1856.

⁴⁶³ Tamtéž, 16. února 1858.

⁴⁶⁴ SECKÁ, Milena – ŠÁMAL, Martin, *Byl to můj osud... Zápisky Josefy Náprstkové*, Praha 2014, s. 83.

⁴⁶⁵ Neznamená to však, že by se Václav o žádné osobnější záležitosti svého syna nezajímal. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi: „*Jakpak se ti spí na nezvyklé posteli?*“

⁴⁶⁶ Václav Staněk Karlu Vinařickému, 25. ledna 1856, in: VINAŘICKÝ, Karel Alois – SLAVÍK, Václav Otakar (eds.), *Karla Aloisa Vinařického Korespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin. III. Korespondence od roku 1849–1859*, Praha 1914, s. 228.

Starých Hradech.⁴⁶⁷ Bohužel se nedochovaly dopisy, o kterých víme, že je Jaromír posílal domů. Studia dokončil na podzim 1857. Do roku 1864 pracoval zřejmě v cukrovaru v Líbeznicích, roku 1864 se stal hlavním správcem dvorů v Předboři, Lánech a Hranicích, které patřily Františku Ladislavu Riegrovi.⁴⁶⁸ Od roku 1868 byl Jaromír správcem Riegrových dvorů v Malči, Vísce a Hranicích, roku 1872 dal výpověď.⁴⁶⁹ Oženil se s dcerou lesního Annou Zeibischeovou/Zeibišovou, se kterou měl syna Milana a další dvě děti, Anna však zemřela již v roce 1873 (po porodu).⁴⁷⁰

Ve fondu Václava Staňka jsou k dispozici dopisy Václava Staňka synovi z otcových posledních sedmi let života, tj. z let 1864–1871. Celkem jde o dvaapadesát dopisů. Nalezneme zde opět spíše praktické věci – co by chtěl Jaromír poslat nebo co on posílal domů,⁴⁷¹ příp. se dozvídáme, co dělali ostatní sourozenci Staňkovi. Tento soubor dopisů obsahuje i řadu údajů o nemocech, lécích a léčebných prostředcích.⁴⁷² Dozvídáme se hodně o nemoci Karoliny Staňkové i o dětských nemocech Jaromírova syna Milana a z množství rad, které Václav Staněk synovi uděloval, se zdá, že Jaromír byl velmi starostlivým, možná poněkud úzkostlivým otcem. Občas se pouze mimochodem objeví i zmínka o četbě – Jaromír a Václav Staňkovi četli Shakespeara⁴⁷³ a Vesnický román, bohužel z kontextu nevyplývá, o jaký titul konkrétně šlo, zda o práci Karoliny Světlé, jejíž knihy v té době již byly k dispozici, nebo o jinou knihu, která mohla mít tentýž titul nebo podtitul.⁴⁷⁴

5.5 Poslední léta lékaře Václava Staňka

Roku 1868 bydlely tři z pěti dětí Staňkových – Abund, Ladislav a Božena – doma. Z dochovaných dopisů synu Jaromírovi se dozvídáme, že již od začátku roku 1868 se Karolinin zdravotní stav zhoršoval.⁴⁷⁵ Většinou polehávala a spala, vyžadovala, aby s ní dcera Božena neustále byla, naopak manžela vidět nechtěla.⁴⁷⁶ Karolinina smrt není přímo

---

⁴⁶⁷ Dnes Mosonmagyaróvár v Maďarsku. LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 11. srpna 1856.

⁴⁶⁸ VOJÁČEK, Milan, *Velkostatek Maleč v riegrovské éře*, s. 30. Disertační práce.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 36.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 60.

⁴⁷¹ Zajímavý seznam, obsahující máslo, švestky, jablka, peří, hrách, sýr, houby a brusnice, např. LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Jaromíru Staňkovi, 14. ledna 1868.

⁴⁷² Tamtéž, 16. dubna 1868.

⁴⁷³ „*Shakespeary, které tam máš, pošli mi, abych, až je doplním, mohl je dát všechny stejně vázati.*“ Tamtéž, 28. března 1870.

⁴⁷⁴ „*Nalez jsem zde matice lidu ‚román vesnický‘ a tuším, že jest Tvůj, i posílám Ti ho.*“ Tamtéž, 9. května 1870.

⁴⁷⁵ Trpěla tuberkulózou. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Doklady rodinné, úmrtní oznámení.

⁴⁷⁶ Staněk doslova píše: „*Navštěvuji ji jenom jednou za dne neb i za dva dny; neboť se zdá že se přede mnou ostýchá.*“ Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Jaromíru Staňkovi, 29. června 1868.

popisována,⁴⁷⁷ v dopisování nastává na několik týdnů pauza. Na podzim 1868 rodinu čekaly příjemnější události – svatba syna Abunda s Milevou Nevolovou⁴⁷⁸ a svatba Karoliny Fričové s doktorem Hubertem Veselým.⁴⁷⁹ V roce 1870 postihla Staňkovy jiná tragická událost: „*Že Mileva potratila (dva krásní chlapečkové), snad již víš.*“⁴⁸⁰ Poslední dopis synu Jaromírovi napsal Václav Staněk 16. ledna 1871. Václav Staněk zemřel v důsledku ochrnutí plic o dva měsíce později, 19. března 1871.⁴⁸¹ V konceptu závěti roku 1840 napsal: „*Život pozemský má tolik nepříjemností a trpkostí. Prošel jsem bídu i štěstí že neznám člověka šťastného, kdyby jej celý svět za šťastného měl. Jenom onoho, jenž si mravnost vytknul za cíl a konce vezdejšího živobytí. Slovem povím Vám jak jsem já našel svojí spokojenost a své štěstí: Hledal jsem ho vždy ve své domácnosti a sobě samé, ve štěstí, dobru a ve spokojenosti svého bližního.*“⁴⁸² Na základě dopisů, které máme k dispozici, můžeme s Václavem Staňkem souhlasit. Skutečně žil pro svou rodinu a zároveň pracoval pro svou vlast, jak nejlépe dovedl.

5.6 Pokračování rodiny

Smrtí Václava Staňka jeho rodina prakticky mizí z veřejného povědomí a jen velmi málo víme o dalších osudech rodiny. Děti se nevydaly ve stopách svého otce, co se týče akademického vzdělání ani co se týče veřejného působení. Nejstarší syn Abund se stal majitelem „strojnické továrny“,⁴⁸³ Jaromír byl nadále správcem na různých statcích,⁴⁸⁴ Josef působil jako správce filiálky živnostenské banky pro Čechy a Moravu v Prostějově a nejmladší syn Ladislav Staněk, rovněž inženýr jako jeho nejstarší bratr, psal básně, jejichž výbor po jeho smrti⁴⁸⁵ vydal Břetislav Šetlík u nakladatele Jana Otty. Tento výbor uspořádal Julius Zeyer a předmluvu napsal Jaroslav Vrchlický.

⁴⁷⁷ Karolina Staňková zemřela 6. července 1868. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Doklady rodinné, úmrtní oznámení.

⁴⁷⁸ O jejich prvním setkání píše Karolina dceři Boženě a synovi Jaromírovi. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence rodinná, odeslaná, Karolina Staňková, rozená Reisová, Karolina Staňková Boženě Staňkové Šetlíkové, 18. května 1866. Mileva byla dcerou inženýra Jana Nevoleho, majitele zámku v Svobodných Hamrech, kde žil po svém návratu ze Srbska na odpočinku František Zach.

⁴⁷⁹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Jaromíru Staňkovi, 23. září 1870.

⁴⁸⁰ Tamtéž, 20. srpna 1868.

⁴⁸¹ LA PNP, Fond Václav Staněk, Doklady rodinné, úmrtní oznámení. K vypořádání pozůstalosti došlo až roku 1878. Viz LA PNP, Fond Václav Staněk, Doklady vlastní, Finanční vypořádání pozůstalosti Václava Staňka.

⁴⁸² LA PNP, Fond Václav Staněk, Doklady vlastní, Fragment závěti z roku 1840.

⁴⁸³ LA PNP, Fond Václav Staněk, Doklady rodinné, úmrtní oznámení.

⁴⁸⁴ Roku 1882 si pronajal vlastní dvůr, ale zbankrotoval. Viz VOJÁČEK, Milan, *Velkostatek Maleč v riegrovské éře*, s. 36. Disertační práce.

⁴⁸⁵ Roku 1884 spáchal sebevraždu. V LA PNP ve fondu Václav Staněk se zachovala jeho závěť, resp. dopis na rozloučenou, kde uvádí, že jeho čin je výsledkem „chladné rozvahy“.

Na rozdíl od potomků Václava Staňka zastávaly v české společnosti druhé poloviny 19. století významné místo mnohé z dětí rodiny Fričových. Asi nejslavnějším z potomků Josefa Friče, Josefu Václavu Fričovi, byl návrat do Čech povolen až roku 1879. Žil posléze v Praze z výnosů rodinného jmění a v letech 1884–1887 vydával své slavné *Paměti*. Zemřel roku 1891. Josef Jan, syn Josefa Václava Friče, vydal roku 1929 jako bibliofilský tisk paměti své babičky Antonie Kavalírové, které jsou dodnes cenným a prakticky jediným pramenem ke každodennosti ženy 19. století z nižších společenských vrstev, byť se jednalo o ženu, která v průběhu života dosáhla společenského vzestupu. Od roku 1898 také Josef Jan Frič budoval ve spolupráci s Františkem Nušlem soukromou observatoř bratří Fričů v Ondřejově. Spolu s bratrem měli továrnu na optické přístroje. Jeho syn Josef⁴⁸⁶ byl básníkem a jedním ze zakladatelů Devětsilu. Dalšími dětmi Josefa Václava a Anny Kavalírové byl syn Jan Ludvík⁴⁸⁷ a dcera Božena.⁴⁸⁸ Antonín Frič,⁴⁸⁹ mladší bratr Josefa Václava, byl významným přírodovědcem, od roku 1882 profesorem zoologie na české univerzitě a v letech 1891–1892 poslancem českého zemského sněmu jako virilista. Jeho ženou byla Marie Pernerová, ovdovělá Ulmová.⁴⁹⁰ Ač práva začali studovat na přání otce jak nejstarší Josef Václav, tak Antonín, dokončil je pouze jejich mladší bratr Vojtěch Frič,⁴⁹¹ který se posléze stal advokátem a členem pražské městské rady. Byl přítelem hraběte Václava Kounice, dopisoval si i se Zdeňkou Havlíčkovou. Veřejně činné byly i ženy z rodiny Fričových. Marie⁴⁹², nejmladší dítě Josefa a Johany Fričových, je jmenována mezi čtyřiceti devíti dívkami, které se 15. ledna 1865 na vyzvání Karoliny Světlé sešly v Náprstkově knihovně k přednášce Františka Josefa Studničky, popularizátora zeměpisu a astronomie; tato přednáška se stala impulzem k založení Amerického klubu dam.⁴⁹³ Jeho členkami byly i její sestry Anna, provdaná Fingerová,⁴⁹⁴ a Karolina, provdaná Veselá,⁴⁹⁵ a jejich švagrová Růžena, rozená Švagrovská, manželka Vojtěcha Friče.⁴⁹⁶

---

⁴⁸⁶ Žil v letech 1900–1973.

⁴⁸⁷ Žil v letech 1863–1897, pracoval jako chemik.

⁴⁸⁸ Narodila se v r. 1865, zemřela v r. 1923. Absolvovala konzervatoř v Lipsku a působila jako pianistka. Je také pořadatelkou pozůstalosti svého otce.

⁴⁸⁹ Životní data: 1832–1913.

⁴⁹⁰ Žila v letech 1844–1919 a pocházela z továrnícké rodiny v Labské Týnici. Pár zřejmě neměl potomky. Viz RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, Maryša, *Ozářené krby*, s. 136.

⁴⁹¹ Jeho život byl ohraničen daty 1844 a 1918.

⁴⁹² Narodena v r. 1849. Jejím manželem se stal Robert Bartelmus, pocházející z rodiny Eduarda Bartelmuse, majitele továrny na smaltované nádobí v Novém Jáchymově, kde jako domácí učitel působil Miroslav Tyrš Viz SAK, Robert, *Miroslav Tyrš. Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Praha 2012, s. 27. Dcera manželů Bartelmusových Božena se roku 1903 stala manželkou architekta Dušana Jurkoviče.

⁴⁹³ SECKÁ, Milena, *Vojta Náprstek. Vlastenec, sběratel, mecenáš*, Praha 2011, s. 135.

⁴⁹⁴ SECKÁ, Milena, *Americký klub dam. Krůček k ženské vzdělanosti*, Praha 2012, s. 76.

⁴⁹⁵ Narodena v r. 1847. Jejím manželem se roku 1871 stal Hubert Veselý, velkostatkář z Molitorova.

⁴⁹⁶ Narodena v r. 1851, zemřela v r. 1935. Jejich synem byl známý cestovatel Alberto Vojtěch Frič (1882–1944).

Důležité místo v české společnosti patřilo i dětem Čelakovských. Oba starší bratři Ladislav i Jaromír si zvolili univerzitní kariéru. Ladislav⁴⁹⁷ byl od roku 1880 profesorem botaniky na univerzitě. Jeho manželka Luisa, rozená Knafová,⁴⁹⁸ byla členkou Ženského výrobního spolku, Amerického klubu dam, Tělocvičného spolku paní a dívek pražských a spolku Domácnost. Angažovala se i jako předsedkyně dámského komitě pro postavení pomníku básníku Jablonskému.⁴⁹⁹ Jaromír Čelakovský⁵⁰⁰ byl významný právní historik a politik. Bohuslav Čelakovský,⁵⁰¹ nejmladší z bratrů Čelakovských, své dva bratry v univerzitní dráze nenásledoval. O vazbách rodiny svědčí i to, že Bohuslav byl zaměstnán v Grégrově Matici lidu. Sestry Ludmila⁵⁰² a Ludvika⁵⁰³ zůstaly neprovdané a na živobytí si vydělávaly jako učitelky. Obě sestry byly členkami Amerického klubu dam.⁵⁰⁴ Nejmladší ze sester Marie⁵⁰⁵ byla rovněž členkou Amerického klubu dam a také třetí starostkou Ženského výrobního spolku českého.⁵⁰⁶

Zatímco o „nejslavnějším Fričovi“ si Staňkovi po roce 1849 nepsali, zdá se, že s Antonínem udržovali přátelské vztahy, např. roku 1856 jim přivezl z Dalmácie želvu.⁵⁰⁷ Z dopisů Staňkových ze šedesátých let se častěji dozvídáme o dcerách Fričových Johaně,⁵⁰⁸ provdané za zemského pokladníka Karla Koláře,⁵⁰⁹ a Anně,⁵¹⁰ provdané za finančního úředníka Ladislava Fingera.⁵¹¹ Můžeme usuzovat, že vzhledem k tomu, že byly vrstevnicemi Boženy Staňkové, navíc se vdaly a měly děti zhruba ve stejné době jako ona, mohl mezi nimi panovat užší vztah než mezi ostatními bratranci a sestřenicemi. Jednou je v korespondenci z tohoto období zmíněna i nejmladší dcera Fričových Marie. Naopak do dopisů rodiny nepronikli další synové Fričových Karel⁵¹² a Václav⁵¹³ a v pozdějších letech už ani děti Čelakovských.

⁴⁹⁷ Narodil se v r. 1834 a zemřel v r. 1902.

⁴⁹⁸ Narodena v r. 1837, zemřela v r. 1924.

⁴⁹⁹ SECKÁ, Milena, *Americký klub dam*, s. 70.

⁵⁰⁰ Žil v letech 1846–1914. S manželkou Marií, rozenou Holou, měl čtyři dcery.

⁵⁰¹ Žil mezi lety 1848 a 1887.

⁵⁰² Narodila se v roce 1836 a zemřela v roce 1896.

⁵⁰³ Její život byl ohraničen roky 1838 a 1874.

⁵⁰⁴ SECKÁ, Milena, *Americký klub dam*, s. 70.

⁵⁰⁵ Narodila se v r. 1841 a zemřela v r. 1892. Provádala se za redaktora Národních listů Karla Tůmu a měli dceru Marii, která se stala učitelkou na Žižkově a byla také místostarostkou spolku českých učitelek. Marie Tůmová na počátku 20. století kandidovala jako nezávislá „na program českých žen“ ve volebním obvodu Vysoké Mýto, Skuteč a Hlinsko.

⁵⁰⁶ Tamtéž, s. 71.

⁵⁰⁷ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 2. července 1856.

⁵⁰⁸ Narodila se v r. 1835, zemřela v r. 1904.

⁵⁰⁹ Životní data: 1827–1884. Manželé Kolářovi měli dvě děti Johanu, narozenou v r. 1855, a Josefa, narozeného v r. 1857.

⁵¹⁰ Žila mezi lety 1837 a 1916.

⁵¹¹ Narodil v r. 1825, zemřel v r. 1898. Víme jen o jediné dceři z tohoto manželství, Anně, narozené roku 1858.

⁵¹² Narodil v r. 1834.

O rodinných vazbách svědčí i to, že příslušníci rodiny Fričových bývali pravidelně kmotry dětí Jaromíra Čelakovského. Roku 1872 se kmotrem nejstarší Jaromírovy dcery Marie Magdalény stal JUDr. Josef Frič, o rok později šel za kmotra druhorozené dceři Zdeňce Louise (bohužel předčasně zemřela) Jaromírův bratranec Vojtěch Frič.⁵¹⁴ Kmotrou všech dětí Čelakovského byla pak manželka jeho staršího bratra Ladislava Louisa. Jaromír Čelakovský se zmiňuje o návštěvách ve vile Brožínska v Košířích, kde žil Vojtěch Frič.⁵¹⁵ V rodinné tradici žila vzpomínka na zemřelé členy rodiny ve jménech dětí – často se opakují jména Johana, Antonie a Karolina.

Zaměřila jsem se především na vazby v užší rodině, které jsou také v korespondenci nejlépe zdokumentované a o kterých nacházíme informace i v jiných zdrojích. Staňkovi ale také často v dopisech zmiňují strýce Abunda Bachofena, bratra Karolininy matky Marie. Obě jeho neteře Karolina i Johana trávily s dětmi hodně času na Panenské vinici, která mu patřila. Zjevně měl všechny děti rád, zajímal se o ně a ony také často přímo jemu psaly. Jeho synovec Clemens zaměstnal Abunda Staňka ve svém cukrovaru v Nových Dvorech. Zdá se, že zaměstnával i Ladislava Staňka – v Kojeticích a Líbezních. Také zřejmě existovaly poměrně silné vazby na rodinu Kavalírových v Sázavě, do které se přiženil Josef Václav Frič, jak vyplývá z jednoho z dopisů, ve kterém Václav Staněk píše, že dali Boženě skleněné nádobí k svatbě,⁵¹⁶ a dozvídáme se také, že u nich trávil prázdniny Josef⁵¹⁷ i Ladislav Staňkovi.⁵¹⁸

---

⁵¹³ Žil mezi lety 1839 a 1916. Stal se obchodníkem s přírodninami a roku 1888 zprostředkoval koupi kostry „velryby“, ve skutečnosti plejtváka myšoka pro stolní společnost zvanou Pondělní jour fix, která se scházela v hostinci U Gebauera. Posléze se „velryba“ dostala do Národního muzea. Viz SECKÁ, Milena – ŠÁMAL, Martin, *Byl to můj osud...*, s. 82.

⁵¹⁴ ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Moje zápisky 1871–1914*, Praha 2004, s. 55, resp. 63.

⁵¹⁵ Tamtéž, s. 333.

⁵¹⁶ LA PNP, Fond Václav Staněk, Korespondence vlastní, odeslaná, Václav Staněk Abundu Staňkovi, 19. července 1856.

⁵¹⁷ Tamtéž, 11. srpna 1856.

⁵¹⁸ Tamtéž, 8. září 1856.

Závěr

Na Olšanských hřbitovech nedaleko hřbitovní zdi, sousedící dnes s rušnou komunikací a budovou nákupního centra, stojí náhrobek rodiny Staňkových v těsné blízkosti náhrobků rodiny Fričových a Čelakovských. Dohromady vytváří kompozici, která ještě po bezmála 150 letech od smrti Václava Staňka dokumentuje blízké vztahy těchto tří českých vlasteneckých rodin devatenáctého století. Jejich členové se podíleli na vytváření moderní české společnosti, ve které dnes žijeme. Někteří zůstali v historickém povědomí více – Františka Ladislava Čelakovského zná snad každý maturant a věřím, že ani „věčný revolucionář“ Josef Václav Frič není alespoň některým zájemcům o historii zcela neznámý. Ti poslední z nich, jejichž náhrobek je dnes zarostlý břečťanem, pomalu překrývajícím toto staré oddělení hřbitova, zůstali téměř zapomenuti. V odborné literatuře se Václav Staněk do dnešních dnů vyskytuje jako adresát dopisů od jiných, slavnějších osob, např. Františka Ladislava Čelakovského nebo Karla Vinařického, nebo jako odesílatel dopisů jim a jeho korespondence tak doplňuje životopisy i syntézy o konkrétní údaje o názorech a životní praxi vlastenecké Prahy před rokem 1848.⁵¹⁹ Tuto „tradici“ můžeme sledovat již od 19. století, např. v práci Jana Erazima Sojky *Naši mužové*,⁵²⁰ později je velmi silná v beletristickém zpracování předbřeznových poměrů od Eduarda Basse.⁵²¹ Asi nepřekvapí, že do literatury faktu vstupují Staňkovi především ve spojitosti s Boženou Němcovou;⁵²² např. jeden z nejznámějších autorů tohoto žánru Miroslav Ivanov rodinu Staňkových líčí na základě dochované korespondence a klasického životopisu Boženy Němcové od Václava Tilleho někdy v pozitivním,⁵²³ jindy spíše v negativním světle.⁵²⁴ V beletrii mistrně vylíčil pražskou společnost doby předbřeznové, včetně rodiny Staňkových, literární vědec a spisovatel Vladimír Macura v novele *Informátor*.⁵²⁵ Karolina Staňková našla své ztvárnění i ve filmu. Ve snímku Otakara Vávry z roku 1962 nazvaném *Horoucí srdce* můžeme v jedné ze scén spatřit společnost pánů

⁵¹⁹ Např. SAK Robert, *Josef Jungmann*, Praha 2007.

⁵²⁰ SOJKA, Jan Erazim, *Naši mužové*, Praha 1953. Staněk zmíněn dvakrát, jednou v souvislosti s Čelakovským (s. 182) a podruhé v souvislosti s Boženou Němcovou (s. 286).

⁵²¹ Bass popsal Staňka jako neklidného bouřliváka, „tak trochu bohémský doplněk ukázněného, střídme si vedoucího Friče“. Viz BASS, Eduard, *Čtení o roce osmačtyřicátém*, s. 262.

⁵²² Např. SOBKOVÁ, Helena, *Tajemství Barunky Panklové. Portrét Boženy Němcové*, Praha – Litomyšl 2008.

⁵²³ Staňkovy jmenuje mezi těmi, kteří Němcovou, trpící nouzí, obdarovali na Štědrý den – poslali jí šitku a Doře Němcové přispěli na střevíce, staré šaty a klobouk na jaro, aby mohla chodit na francouzštinu. Viz IVANOV, Miroslav, *Zahrada života paní Betty (později Boženy N.)*, Praha 2012, s. 276–278.

⁵²⁴ Na jednom místě dokonce Tilleho přímo cituje: „*Starí přátelé se změnili. (...) Lotinka Staňková zvažovala v přísnou paní a sotva asi schvalovala odloučení Němcové od muže.*“ Viz IVANOV, Miroslav, *Zahrada života paní Betty (později Boženy N.)*, Praha 2012, s. 199.

⁵²⁵ MACURA, Vladimír, *Informátor*, Praha 1992. Osudy Josefa Václava Friče kolem osudového roku 1848 ztvárnil tentýž spisovatel v *Komandantovi*. Viz MACURA, Vladimír, *Komandant*, Praha 1994. Antonii Reisové, provdané Čelakovské, „postavil pomník“ svou novelou-elegií *Guvernantka*. MACURA, Vladimír, *Guvernantka*, Praha 1997; souborně včetně novely *Medikus* jako *Ten, který bude*, Praha 1999.

a dám scházejících se na kávu a bábovku. Lotynka Staňková společností, debatující o současných politických poměrech (děj se odehrává po odjezdu Josefa Němce do Uher), připomíná, že je čas na kávu, a Boženě vysvětluje, že žena se musí obětovat pro muže a domácnost. Poněkud kuriózní ukázkou „druhého života“ Václava Staňky je použití citace z Palackého dopisu Staňkovi pro účely novoročního přání Spojených farmaceutických závodů v roce 1948.⁵²⁶

Mým cílem však nebylo pouze připomenout, že rodina Staňkových v 19. století žila, ale také to, pokusit se její příběh začlenit do dějin moderní české společnosti, která se formovala právě i v „salonu“ Staňkových, na říšském sněmu ve Vídni nebo nad slovníkem lékařského názvosloví. Byly to především dopisy z let 1848–1849, co nám umožnilo neobyčejně důkladný vhled do „politického myšlení i praxe“ Staňkových. Doplnují je spíše náhodné, mnohdy však velmi cenné poznámky v dopisech z let padesátých a šedesátých. Na okraj poznamenejme, že ještě více o životě Staňkových ve veřejné sféře by zřejmě bylo možno získat z fondu Josefa Friče, uloženého rovněž v LA PNP. Tento fond však bohužel zatím není zpracován, a zůstává tedy badatelům nepřístupný. Velká část korespondence rodiny Staňkových nám poskytla zcela jiný úhel pohledu. Pohled na dějiny „malé“, na dějiny obyčejných lidí, kteří prožívali své drobné i velké starosti a radosti způsobem, který se mnohdy nelišil od toho, jakým je prožíváme i my dnes. Tento pramenný materiál má potenciál stát se podkladem pro další úžeji zaměřené studie, nejen historiků, ale i literárních vědců. Jako příklad můžeme zmínit podrobné popisy léčebných prostředků a metod, které by stály za samostatný rozbor, stejně jako by konkrétně uváděné ceny potravin, nájmu a podnájmu mohly obohatit bádání v oblasti každodennosti 19. století.

Snad tato práce také umožnila Karolíně Staňkové a její dceři Boženě vystoupit z anonymity, která jim byla určena výchovou pro roli manželky, matky a hospodyně.

Doufám, že moje práce pomůže doplnit a obohatit obraz české společnosti 19. století a přispěje k tomu, abychom porozuměli lidem žijícím v předminulém století, které vytvořilo svět, v němž dnes žijeme a jenž je, jak můžeme říci spolu s autory sborníku z roku 2008, stále „v nás“.

---

⁵²⁶ LA PNP, Fond Václav Staněk.

Seznam použitých pramenů

- ADAM, Robert – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – POKORNÁ, Magdaléna – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie – WIMMER, Stanislav, *Korespondence Boženy Němcové I–IV*, Praha 2003–2006.
- BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž!*, Praha 2010.
- CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče*, Praha 1957.
- CVEJN, Karel (ed.), *Paměti Josefa Václava Friče*, Praha 1960.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Moje zápisky 1871–1914*, Praha 2004.
- ČERNÝ, Jan M., *Boj za právo. Část II. Sborník aktů politických u věcech státu a národa českého od roku 1848 s výklady historickými*, Praha 2007.
- FRIČ, Josef Václav, *Paměti. Do třiceti let*, Praha 1886.
- HURBAN, Jozef Miloslav, *Cesta Slováka k slovanským bratom na Morave a v Čechách*, Bratislava 1960.
- JIREČEK, Josef – TOMEK, Václav Vladivoj – POKORNÁ, Magdaléna – KOUDELKOVÁ, Kateřina – MALÁ, Marie – HONZÁTKOVÁ, Hedvika – HURTOVÁ, Jarmila, „*Spoléhámť se docela na zkušené přátelství Vaše. Vzájemná korespondence Josefa Jirečka a Václava Vladivoje Tomka z let 1858–1862*“, Praha 2008.
- MALÝ, Jakub, *Vzpomínky a úvahy starého vlastence*, Praha 1872.
- PICHL, Josef Bojislav, *Vlastenecké vzpomínky*, Praha 1936.
- PODLIPSKÁ, Sofie, *Z dob probuzení*, online verze.
- SLAVÍK, Bedřich, *Srdce a doba. Listy českých žen*, Praha 1942.
- VINAŘICKÝ, Karel Alois – SLAVÍK, Václav Otakar (eds.), *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin. III. Korrespondence od roku 1849–1859*, Praha 1914.
- ZAPOVÁ z Wisniovských, Honorata, *Nezabudky. Dar našim pannám*, Praha 1863.

Seznam použité literatury

Monografie

- ABRAMSOVÁ, Lynn, *Zrození moderní ženy. Evropa 1789–1918*, Brno 2005.
- BAJEROVÁ, Anna, *Svatodušní bouře v Praze r. 1848 ve světle soudního vyšetřování*, Plzeň 1920.
- BASS, Eduard, *Čtení o roce osmačtyřicátém*, Praha 1940.
- BĚLINA, Pavel – HLAVAČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela, *Velké dějiny zemí Koruny české XI a 1792–1860*, Praha – Litomyšl 2013.
- BOCKOVÁ, Gisela, *Ženy v evropských dějinách. Od středověku do současnosti*, Praha 2007.
- EFMERTO VÁ, Marcela C, *České země v letech 1848–1918*, Praha 1998.
- HAVRÁNEK, Jan (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III. 1802–1918*, Praha 1997.
- HEYDEN-RYNSCHOVÁ, Verena von der, *Evropské salony. Vrcholy zaniklé ženské kultury*, Praha 2004.
- HLAVAČKA, Milan – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P. – TINKOVÁ, Daniela, *Velké dějiny zemí Koruny české XI. b 1792–1860*, Praha – Litomyšl 2013.
- HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999.
- HORSKÝ, Jan – SELIGOVÁ, Markéta, *Rodina našich předků*, Praha 1997.
- HROCH, Miroslav, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*, Praha 1999.
- KAZBUNDA, Karel, *České hnutí roku 1848*, Praha 1929.
- KAZBUNDA, Karel, *Sabina. Neuzavřený případ policejního konfidenta*, Praha 2006.
- KLÍMA, Arnošt, *Češi a Němci v revoluci 1848–1849*, Praha 1994.
- KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.
- KOŘALKA, Jiří, *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha 1998.
- KUČEROVÁ, Vlasta, *K historii ženského hnutí v Čechách: Amerlingova éra*, Praha 1940.
- LENDEROVÁ, Milena, „*A ptáš se, knížko má... Ženské deníky 19. století*“, Praha 2008.
- LENDEROVÁ Milena, *Dcera národa? Tři životy Zdeňky Havlíčkové*, Praha – Litomyšl 2013.
- LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena, *Zdenka Braunerová*, Praha 2000.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK Tomáš – MACKOVÁ Marie, *Z dějin české každodennosti*, Praha 2011.

- LENDEROVÁ, Milena – MAUR, Eduard – KOPIČKOVÁ, Božena, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2008.
- LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha – Litomyšl 2006.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792–1848*, Praha 1999.
- MACURA, Vladimír, *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995.
- MACURA, Vladimír, *Český sen*, Praha 1998.
- MALÍNSKÁ, Jana, „*My byly, jsme a budeme!*“ *České ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*, Praha 2013.
- NEUDORFLOVÁ, Marie L., *České ženy v 19. století: Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1994.
- MELNIKOVÁ-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda, *Praha před sto lety*, Praha 1935.
- POKORNÁ, Magdaléna, *Josef Němec. Neobyčejný muž neobyčejné ženy*, Praha 2009.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Revoluce a kontrarevoluce v Rakousku 1848*, Praha 1975.
- ROUBÍK, František, *Český rok 1848*, Praha 1948.
- SAK, Robert, *Josef Jungmann*, Praha 2007.
- SAK, Robert, *Rieger. Konzervativec nebo liberál? 2.*, přepracované vydání, Praha 2003.
- SAK, Robert, *Salon dvou století. Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté*, Praha – Litomyšl 2003.
- SECKÁ, Milena, *Americký klub dam. Krůček k ženské vzdělanosti*, Praha 2012.
- SECKÁ, Milena, *Vojta Náprstek. Vlastenec, sběratel, mecenáš (1826–1894)*, Praha 2011.
- STLOUKAL, Karel (ed.), *Královny, kněžny a velké ženy české*, Praha 1940.
- ŠÁRECKÁ, Maryša, *Salony*, Praha 1920.
- ŠÁRECKÁ, Maryša, *Ozářené krby. Vlastenecké rodiny české*, Praha 1945.
- ŠTAIF Jiří, *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830–1851*, Praha 2005.
- ŠTĚPÁNOVÁ, Irena – SOCHOROVÁ Ludmila – SECKÁ Milena, *Ženy rodiny Náprstkovy*, Praha 2001.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. st.*, Praha 2007.
- TILLE, Václav, *Božena Němcová*, Praha 1911.
- TINKOVÁ, Daniela, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010.
- URBAN, Otto, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982.

URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 1978.

URBAN, Otto, *Kroměřížský sněm 1848–1849*, Praha 1998.

VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996.

ŽÁČEK, Josef, *Josef Václav Frič*, Praha 1979.

Články

HEIDLER, Jan, *Kritika „Paměti Jos. Václ. Friče“*, in: Český časopis historický, č. 18, 1912.

HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Dr. Václav Staněk, 180 let od narození*, in: Časopis lékařů českých 123, 1984, s. 1251–1252.

HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Ze života českého praktického lékaře u nás v minulém století*, in: Časopis lékařů českých 108, 1969, s. 993–996.

KOŘALKA, Jiří, *Poplašné zvěsti Terezie Palacké. Nad objevenými rukopisy manželů Palackých z pražské revoluce roku 1848*, in: Dějiny a současnost, č. 9, 2005.

KOŘALKA, Jiří, *Průhled do způsobu života pražské měšťanské rodiny Měchurovy a Palackého kolem poloviny 19. století*, in: Lidé města, č. 10, 2003.

MACURA, Vladimír, *Božena Němcová jako encyklopedistka*, in: Česká literatura, č. 2, 1998.

MACURA, Vladimír, *Příběh encyklopedie dam*, in: Tvar, č. 5, 15. 3. 1998.

Sborníky

LENDEROVÁ, Milena – BEZECNÝ, Zdeněk – KUBJEŠ, Jiří (eds.), *Proměny elit v moderní době*. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka, České Budějovice 2003.

LORENZOVÁ Helena – PETRASOVÁ Taťána (eds.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004.

LORENZOVÁ Helena – PETRASOVÁ Taťána (eds.), *Salony v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.–14. března 1998. Praha 1999.

NOVOTNÝ, Vladimír (ed.), *Hospody a pivo v české společnosti*, Praha 1997.

PETRBOK, Václav (ed.), *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, Praha 1999.

ŘEPA, Milan (ed.), *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha 2008.

VOJÁČEK, Milan (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007.

ZAHRADNÍKOVÁ, Marta (odpovědná red.), *Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře*, Praha, Literární archiv Památníku národního písemnictví 2004.

Literatura faktu

IVANOV, Miroslav, *Zahrada života paní Betty (později Boženy N.)*, Praha 2012.

SOBKOVÁ, Helena, *Tajemství Barunky Panklové. Portrét Boženy Němcové*, Praha – Litomyšl 2008.

Beletrie

MACURA, Vladimír, *Guvernantka*, Praha 1997.

MACURA, Vladimír, *Informátor*, Praha 1992.

MACURA, Vladimír, *Komandant*, Praha 1994.

Seznam příloh

- 1. Karolina Staňková s dcerou Boženou**
- 2. Václav Staněk v roce 1869**
- 3. Náhrobky rodin Staňkových, Fričových a Čelakovských na Olšanských hřbitovech v Praze**

Přílohy

Příloha 1

Jozef Božetěch Klemens, Praha, asi duben až květen 1839, Karolina Staňková s dcerou Boženkou, reprodukce z knihy Lubomíra Sršně *Nevšední příběhy portrétů*, Praha 2011, s. 89.

Příloha 1

Příloha 2

Václav Staněk roku 1869, zdroj:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Sta%C4%Bk_\(l%C3%A9ka%C5%99\)#/media/File:Vaclav_Sta%C4%Bk_1869_Kriehuber.png](https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Sta%C4%Bk_(l%C3%A9ka%C5%99)#/media/File:Vaclav_Sta%C4%Bk_1869_Kriehuber.png), citováno k 2. 8. 2015.

Dr. lékařství Václav Staněk.
Kreslil B. Kriehuber.

Příloha 3

Náhrobky rodin Staňkových, Fričových a Čelakovských na Olšanských hřbitovech v Praze, foto Lukáš Kabíček.

Příloha 3